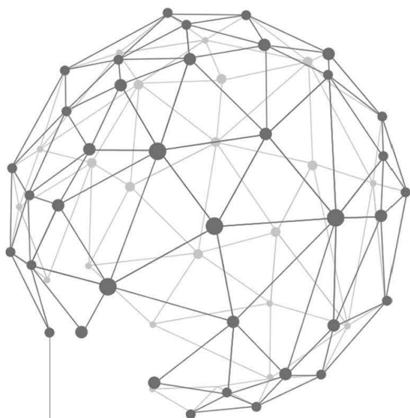
مەوسووعەی بەرەو باشترپێگەیشتن و تێگەیشتن

02

عەلی باپیر

هەڵسەنگاندنێکی کاری ئیسلامی

2021-1442

www.alibapir.com

هەڵسەنگاندنێکی کاری ئیسلامی

هەڵسەنگاندنێکی کاری ئیسلامیی

نووسین: عەلی باپیر

چاپی یەکەم ١٤٤٢ك - ٢٠٢١ز

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە
هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 66
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
/TafseerOffice

ئامادەکردنی پێڕست - نوسینگەی تەفسیر
عـــەلی بـــاپیر (نووسەر)
هەڵسەنگاندنێکی کاری ئیسلامی
٢٠١ لاپـــەڕە
١٤ * ٢١ سـم
بابـەت : ئایینی
ISBN : 978-99-22-632-11-7

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان - هەرێمی کوردستان
ژمارە سپاردنی (٢١٩) ی ساڵی ٢٠٢٠ پێدراوە

"بیروبۆچونی ئەم کتێبە، مەرج نیە هەمان بیرو بۆچونی نوسینگەی تەفسیر بێ"

خـەتی بـەرگ : نـــەوزاد کۆیـــی

دیزاینی ناوەوە : زەردەشت کاوانی

مەوسووعەی

بەرەو باشتر تێگەیشتن و پێگەیشتن

- کتێبی ٢ -

هەڵسەنگاندنێكی كاری ئیسلامی

نووسینی

عــەلی بـــاپیر

بسم الله الرحمن الرحيم

www.alibapir.com

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٠٥ ﴾ المائدة

پێشکەش بێ

به هەر براو خوشکێکی مسوڵمانی دڵسۆز، کە:

مشوورخواردن له دین و ژینی کۆمەڵگایەکەی، بە بەشێک لە مسوڵمانەتیی و دینداریيەکەی دەزانێ و، دڵنیاشە کە کار و جم و جۆڵی ئیسلامیی، زادە و بەرهەمی ئیمان و تەقوایە، بۆیە تاکو پشکی تێیان دا زیاتر بێ، کارەکەی بە پێزتر دەبێ و، چاکتری دەتوانێ.

پێشەکی

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستهديه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله، وصلى الله تعالى وسلم وبارك على حبيبنا و شفيعنا وقائدنا ومقتدانا محمد وآله أجمعين من الصَّحب و الأزواج والقرابة والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

ئەو بابەتەی لێرەدا دەیخەمەڕوو، ناوونیشانە گشتییەکەی بریتیە لە «هەڵسەنگاندنێکی کاری ئیسلامیی»، کە بە عەرەبیی دەبێتە: (تقييم للعمل الإسلامي).

سەرەتاش دەڵێم:

ئێمە، خوا کە لەم سەر زەمینە دایناوین، ئەرکێکی زۆر گەورەو گرنگی پێ سپاردووین، کە بریتیە لە هەڵگرتنی ئەمانەتی خوا، وەك خوا (سبحانه وتعالى) لە ئایەتی پێش ئایەتی کۆتایی سوورەتی (الأحزاب)دا دەفەرمویٚ:

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ ﴾

(الأحزاب: ٧٢)

خوا (سبحانه وتعالى) ڕایدەگەیەنێ: ئێمە ئەمانەت (سپاردەی خۆمان)مان ڕانواند لەسەر ئاسمانەکان و زەوی و چیایەکان، کە (هەڵیبگرن و وەئەستۆی بگرن)، ﴿فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا﴾، بەڵام ئامادە نەبوون هەڵیگرن و لێشی ترسان، ﴿وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَٰنُ﴾، کەچی ئینسان هەڵیگرت، ﴿إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾، بە دڵنیایی مرۆڤیش زۆر ستەمکارو، زۆریش نەفامە، واتە: مرۆڤ ئەگەر دەست بە هیدایەتی خواوە نەگرێ، لەڕووی تیۆرییەوە: بەهۆی نەزانییەوە تووشی لادان دەبێ و، لەڕووی کردەییشەوە: بەهۆی ستەمەوە، تووشی خلیسکان دەبێ.

کەواتە: دوو سیفەتی خراپ (رذيلة)ی کە لە مرۆڤدا هەن، دەبنە هۆی ئەوە کە ئەمانەتی خوای بۆ هەڵنەگیرێ و سپاردەکەی زایە بکات، ئەوانیش بریتین لە: ١- نەزانیی (جهل). ٢- ستەم (ظلم)، بەپێچەوانەشەوە: ئەوەی وا دەکات مرۆڤ بتوانێ ئەمانەتی خوا هەڵبگرێ و، جێنشینایەتیی خوا بکات لەسەر زەوی، دژەکانی ئەو دوو (رذيلة)یەن، کە بریتین لە ١- زانیاریی (علم). ٢- دادگەریی (عدل).

کەواتە: بە ئەندازەی ئەوە کە ئینسان ئەهلی عیلم دەبێ، لە ڕووی تیۆریی و فیکرییەوەو، ئەهلی عەدل دەبێ،، لەڕووی کردەییەوە، شایستەیی ئەوەی دەبێ، ئەمانەتی خوا هەڵبگرێ و، ئەو ڕێزو حورمەتەی خوا لێی ناوەو، ئەو پێگەیە کە خوا بۆی داناوە، بیپارێزێ، کە بریتیە لە جێنشینایەتیی کردنی خوای پەروەردگار لەسەر زەوی.

هەڵبەتە بەهۆی وەرگرتنی هیدایەتی خواوە: لێ تێگەیشتنی هیدایەتی خواو، تێدا پێگەیشتنی، ئینسان جەهلەکەی دەگۆڕێ بۆ

عیلم، و زوڵمەكەشی دەگۆڕێ بۆ عەدل و، سەرەنجام شایستەی ئەوە دەبێ، كە: سپاردەی خوا زایە نەكات و بیپارێزێ و هەڵیگرێ.

ئنجا ئێمە لەم سەر زەوییە خوای پەروەردگار داینـاوین و، پرسی پێ نەكردووین، و پرسیشمان پێ ناكا، لامان دەبات، نە پرس بە (تاك تاك)مان دەكا كە لامان دەبات، نە پرس بە (كۆ)شمان دەكا، كە لامان دەبات، خوای كارزان بەبێ ویستی خۆمان ئێمەی هێناوە بۆ ئێرە، هەر كامێكمان بە تەنیا پرسمان پێ نەكراوە، بەبێ ویستی خۆشمان لامان دەبات، ئنجا هەندێك لەوانەی كە سەریان بۆ ئیلحاد دەخورێ، ئەوە دەكەنە بیانوو بۆ ئیلحاد، كە: بۆچی خوا پرسی بە ئێمە نەكردوە؟ بۆچی ئێمەی خستۆتە تاقی كردنەوەدیەكەوە، كە ڕەنگە لێی دەرنەچین؟ خوا (سبحانه وتعالی) لە سوورەتی (الكهف) ئایەتی ژمارە (٥١)دا، دەفەرموێ:

﴿ مَّآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ ﴾.

واتە: ئەوان (مرۆڤ و جند)م ئاگادار نەكردوونەوە لە دروستكرانی خۆیان و، ئاسمانەكان و زەویش، یاخود ئامادەم نەكردوون لەو كاتەدا.

﴿ مَّآ أَشْهَدتُّهُمْ ﴾[1] یانی: (ما أحضرتهم) ئامادەم نەكردوون، یاخود یان: (ماجعلتهم شهداء) نەمكردوونە شایەدو بینەر.

خوا (سبحانه وتعالی) خوایە، ئیدی كەسێك قەدرو مەقامی خوا بزانێ، ئەو قسەیە ناكات، بۆیە من لەو مەوسووعەیەم دا كە بۆ

---

(١) المعجم الوسیط، ص ٤٩٧ .

هەڵوەشاندنەوەی ئیلحاد نووسیومە، بەناوی: (درەوشاوەیی ئیمان و پووچەڵیی ئیلحاد) باسم كردوە، كە نە بڕوادارێكی جیددیی ئەو پرسیارە دەكاو، ئەو ڕەخنەیە دەگرێ، نە مولحیدێكی جیددییش:

١- بڕواداری جیددیی كە بەڕاستیی خوا بناسێ، لە خۆی ناوەشێنێتەوە ئەو ڕەخنەیەی ئاڕاستەی خوا سبحانه وتعالى بكا، چونكە شتێكی نامەنتیقییە: ئاخر تۆ كە نەبووبی، خوا چۆن پرست پێ بكا؟! پاشان كەسێك مەقامی خوا بزانێ، كە خوا چەند مەزنە، چەند بەرزە، ئەسڵەن بیرۆكەی وا بەدڵیدا نایەت، بەڵێ، خوا ئێمەی هێناوەتەدی، بەبێ ویستی خۆمان، چونكە ئێمە دروستكراوی خواین، خوای پەروەردگاریش یەكێ لە سیفەتەكانی ئەوەیە، كارزانە، شتی بێ جێ ناكات.

٢- كەسێكیش مولحید بێ ئەو پرسیارە هەر ناكا، چونكە كەسێك بڕوای بە شتێك نەبێ، چۆن ڕەخنەی لێ دەگرێ؟!

بەهەرحاڵ ئێمە لەم سەر زەوییەین، بە تەئكید بۆ تاقیكرانەوە، بۆ هەڵگرتنی ئەمانەتی خوا، بۆ جێنشینایەتیی كردنی خوا لەسەر زەوی.

ئێمە وەك خەڵكی مسوڵمان بە گشتی، هەر كەسێك لە ئیسلام تێگەیشتبێ، دەزانێ كە ئەو ئیمان و ئیسلام و هیدایەتە، نیعمەتێكە هیچ نیعمەتێكی دیكەی ناگاتێ، نیعمەتێكە كەلێن و بۆشایی هەموو نیعمەتەكانی دیكە كە نەتبن، پڕی دەكاتەوە، هەر بۆیە زانایان دەڵێن، لە سوورەتی (الفاتحة)دا كە ئێمە دەیخوێنین:

﴿ ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ۝٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴾ (الفاتحة: ٦-٧).

بمانخە سەر ڕێی ڕاست، ڕێی ئەوانەی چاكەت لەگەڵ كردوون.

[ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ]، خوای میهرەبان لە سوورەتی (النساء)دا پێناسەی کردوون:

﴿ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقٗا ٦٩ ﴾ (النساء: ٦٩).

بەڵام بەپێی ئەم ئایەتەش [ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ] واتە: ئەوانەی کە خوا هیدایەتی داون بۆ ئیمان و ئیسلام، چونکە بەبێ ئەو نیعمەتە، نیعمەتەکانی دیکە هەموویان، خاوەنەکانیان لەسەریان قەرزدار دەبنەوە نیعمەتی ماڵ و سامانە، دەسەڵاتە، نیعمەتی زانستییە، هەرچی نیعمەت هەیە، هەر نیعمەتێك، ئیمان و هیدایەتی خوای لەگەڵدا نەبێ، خاوەنەکەی لێی تووشی زەرەر دەبێ و، لەسەری قەرزداربار دەبێتەوە.

لەنێو مسوڵمانانیشدا ئەوانەی کە خوا (سبحانە وتعالی) هۆشیاری کردوونەوەو، بێداری کردوونەوە: عەقڵی هۆشیار کردوونەوە بە زانستی شەرعیی، بە تێگەیشتن لە دین و، دڵی بێدارکردوونەوە بە ئیمان و تەقوا، ئەوانە بەڕاستیی زۆر زۆر خوا پێداون، کە ئێستا لەم ڕۆژگارەی ئێمەدا، ئەوانە، وشەی (ئیسلامیی)یان بۆ بەکار دێ - کە دوایی دێمە سەر بەکارهێنانی ئەم وشەیەو بەکارنەهێنانی - گرنگ ئەوەیە وشەی ئیسلامیی، چ بۆ لایەنە ئیسلامییەکان بەکاربێ، چ بۆ عالەمی ئیسلامیی، چ بۆ کەسایەتییەکان، چ بۆ ناوەندەکان، وشەی (ئیسلامیی) بۆ ئەو مسوڵمانە بێدارو هۆشیارانە بەکاردێ، کە دەیانەوێ خۆیان و کۆمەڵگاو دەوروبەریان، بە ڕێی خواو پێغەمبەری خوادا ﷺ بەرن.

ئێمە کە لەم ژیانەی سەرزەمین دا، لە چوار لاوە حەوجێی ڕێنمایی و هاوکاریی خوای میهرەبان و بەخشەرین:

١- خوای تاك و پاك دەفەرمویٚ: مرۆڤ ئەهلی جەهلە،و ئەهلی زوڵمە.

٢- بە تەئکید کەسانێك بیانەویٚ بەڕێی خوادا بڕۆن، ئەوانەی کە ناحەزی خوان، دژایەتییان دەکەن و لەمپەریان دەخەنە بەردەم.

٣- پاشان مرۆڤ لە زاتی خۆیدا، هەواو ئارەزووی هەیە.

٤- شەیتانیش دوژمنێکی هەمیشە لە بۆسەدایە.

کەواتە:

ئێمەیەکی ئاوا، بە دڵنیایی ئەگەری ئەوە هەیە، تووشی هەڵەو کەم و کوڕیی و لەبیرچوونەوە،و زەفەر پیٚ بران، لەلایەن نەفس و شەیتانەوە ببین، هەروەها تووشی هەڵەی فیکریی و هەڵەی کردەیی ببین، بۆیە پێویستییمان بەوە هەیە کە جار جار هەڵوەستە بکەین، چ هەرکامەمان لە زاتی خۆیدا، چ وەك کۆمەڵ، هەڵوەستە بکەین، تەماشایەکی ڕابردوو بکەین و سەرنجێکی داهاتوو بدەین، بزانین داخۆ ئێمە لەکوێین؟ ئێمە وەك تاك تاك، هەروەها وەك تەوژم و جم و جۆڵی ئیسلامیی: بۆچی دروست بووین؟ ئامانجەکانمان چین؟ ڕێبازەکەمان چییە؟ لەکوێی ئەو ئامانجانەین، کە بۆیان دروست بووین؟ لە کوێی ڕێبازەکەمانین؟ لە چ ئاستێك داین؟ خێرمان چەندە؟ شەڕمان چەندە؟ بە دڵنیایی پێویستییمان بەو پرسیار لە خۆکردنانە هەیە.

ئنجا ئەم بابەتەی کە قسەی لەسەر دەکەم، بۆ جیٚ بەجیٚ کردنی بەشێکە لەو ئەرکە، کە بە شەخصیی لەسەر شانمە، بەرانبەر بە تەوژمی

ئیسلامیی و ئەو کارو پرۆژەیەی کە ئەنجامی دەدا، هەڵبەتە هەموو لایەکمان لە مشوور خۆرانی کار و چالاکی ئیسلامیی لە بەرانبەر کار و پرۆژەکەمان دا بەرپرسیارین و، پێویستە پێکەوە چاو بەخۆماندا بگێڕینەوە و بزانین: لە کوێی کاروپرۆژەکەمانین و، لەکوێی ئامانجەکانمانین؟

بەڕێزان!

هەر کەس بە ویژدانەوە و بابەتییانە سەرنجی واقیع و حاڵ و باڵی مسوڵمانان بدات، چ لە هەرێمی کوردستان و عێراق و، چ لە هەر وڵاتێکی دیکەی دنیادا، دڵنیا دەبێ کە زیندوویێتیی ئیسلام و شوێنکەوتووانی - لەم رۆژگارەدا - بە زۆریی، پەیوەستە بەو کۆمەڵ و جم و جۆڵە ئیسلامییانەوە، کە لە ژێر ناوونیشانی جیاجیادا، کاردەکەن بۆ بەرز ڕاگرتنی بەیداغی ئیسلام و، گێڕانەوەی شکۆو بەها بەرزەکانی و، حوکم و ڕێنماییەکانی بۆ سەرجەم کایەکانی، ژیانی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتیی و سیاسیی.

هەربۆیەش خەم لێخواردنی تەوژمی هۆشیاریی و بێداریی ئیسلامیی، بە گشتیی و، یەك یەکی پێکهاتەکانی بە تایبەت، لە ڕووی بژارکردنی لە کەم و کوڕیی و هەڵە و پەڵەکانی و، کارکردن بۆ گەشەپێدانی زیاتر و باشتریەوە، ئەرکی سەرشانی هەموو لایەکە.

چونکە بێگومان ئەو کەسە هەڵە ناکات، کە هیچ ناکات و، ئەمەش خوازیاری ئەوەیە کە دڵسۆزانی کاروچالاکیی ئیسلامیی، بەردەوام سەرگەرمی هەڵوەستەکردن و چاوبەخۆداگێڕانەوە و ڕامان و سەرنج دان بن، لە هەموو ڕوویێکەوە:

هەم لە خۆیان، هەم لە کار و پڕۆژەکەیان:

أ- لە خۆیان: ١- لە ڕووی: پەیوەندییانەوە لەگەڵ خواداو. ٢- لە ڕووی: بەرچاوڕوونییانەوە لە ئایین و، بەرنامەکەیان و، واقیع و هەل و مەرجی کۆمەڵگاکەیان و، ئەو دنیایەی کە تێیدا دەژین و ... هتدەوە.

ب- لە کارو پڕۆژەکەیان، ١- لە ڕووی هەڵە و پەڵە و کەم و کوڕیی و سەرکەوتن و شکستەکانی ڕابردوویانەوە و، ٢- لە ڕووی ئامانجە نیزیك و دوورەکان و، ڕێباز و شێواز و ئامڕاەکان و، قۆناغ و وێستگەکانی کاریان و ... هتدەوە.

ئەم بەرهەمەی بەردەستیشتان هەوڵ و هەنگاوێکە لەو پێناوەدا و، هیودارم ئەو ئامانجانەی تێیدا ڕەچاوکراون، بیانهێنێتەدی و، چاوەڕێی سەرنج و تێبینی و پێشنیارەکانیشتانم، بۆ زیاتر بەهێزکردنی.

٤/ رجب /١٤٤١ ك

٢٠٢٠/٢/٢٨ز

ڕێ خۆشکردن

بەڕێــزان!

ئەم بەرهەمەی بەردەستتان لە ئەسڵ دا چوار وتار (محاضرة)ی بەندەبووە کە لە خولێك دا پێشکەشی ئەندامانی سەرکردایەتیی کۆمەڵی ئیسلامیی کراون، لە هۆڵی مەڵبەندی سلێمانی، لە ڕۆژی: ٢٤/ ٤/١٤٤٠ك بەرانبەر: ٢٠١٨/١٢/٣١ز دا، شایانی باسیشە خول (دورة)ەکە لەلایەن: (ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان)ەوە سازکرابوو.

هەروەها کۆی چوار وتارەکەش لەلایەن ناوەندی ناوبراوەوە، تایپ کران و، پاش پێداچوونەوەی وردی خۆیشم، ئەرکی هەڵەچنییشیان وەئەستۆ گرت، بۆیە پڕ بەدڵ سوپاسیان دەکەم و لە خوای بە بەزەیی و بەخشەریش داواکارم، بە باشترین شێوە پاداشتیان بداتەوە و، پیت و پێزی زیاتریش بخاتە ئیش و کاریانەوە.

ئەم کتێبەش بە گشتی، بۆ پێنج تەوەر دابەش کراوە، بەم ناوونیشانانەی خوارێ:

تەوەری یەکەم: پێناسەو پێویستیی و سەرگوزشتەی کاری ئیسلامیی.

تەوەری دووەم: چاوبەخۆداگێڕانەوە لەسەر ئاستی: تاك و کۆمەڵ و کۆمەڵگا.

تەوەری سێیەم: دە (١٠) سەرنج لەبارەی نێوەڕۆك و چۆنیەتیی کاری ئیسلامییەوە.

تەوری چوارەم: دە (١٠) هۆشداریی لەبارەی مامەڵەوە لەگەڵ واقیع و دەوروبەردا.

تەوەری پێنجەم: حەوت (٧) مەسەلەی هەستیاری کاری ئیسلامیی، کە زۆرترین مشت ومڕیان لەسەرە لەم ڕۆژگارەدا:

١) بانگەوازو سیاسەت، تێکهەڵکێشن.

٢) بەکارهێنانی هێز بۆ پاکسازیی و چاکسازیی، ناڕەوایە.

٣) قۆناغی بانگەوازو قۆناغی دەوڵەت، حوکمیان جیایە.

٤) ئافرەت و پیاو لە هەموو شتێکدا یەکسانن، جگە لەوەی جیاوازیی سروشتیان دەیخوازێ.

٥) کۆمەڵگا شەریعەت پیادە دەکات.

٦) سزا شەرعییەکان، کۆتا حوکمەکانی شەریعەتن، کە پیادە دەکرێن.

٧) بنەما گرنگەکانی کاری ئیسلامیی سەرکەوتوو.

شایانی باسیشە: ماوەیەکی زۆرە لێکۆڵینەوەی زۆرم کردوە، لەبارەی هەموو ئەو جم و جۆڵە ئیسلامییانەی لەم ڕۆژگارەدا هەن، هەر لە پاکستانەوە پێدا وەرە: (کۆمەڵی ئیسلامیی) لەوێ، تاکو دەگاتە مەغریب: چ دادو گەشەپێدان، چ (العدل و الإحسان)، پاشان جەزائیر، هەروەها یەمەن: (التجمع اليمني للإصلاح)، پاشان سوودان،

ئنجا تونس: (بزووتنەوەی نەهزە)، دوایی میسر، هەروەها فەڵەستین: (الحماس) و(الجهاد)، دوایی لوبنان (حزب الله)، هەروەها ئێران و تورکیا، ئەوانە هەموویان هەوڵمداوە دیراسەی وردو قووڵیان لەسەر بخوێنمەوە، نەك تەنیا لە سەرچاوەیەك و دوو سەرچاوە، تاکو بزانین هەموو ئەو ئەزموونە ئیسلامییانەی کە لەم رۆژگاری ئێمەدا هەن، سەرکەوتنیان تا چەندە؟ شکستیان تا کوێ یە؟ هۆکارەکانی شکستیان چین؟ ئەو سەرکەوتنەی وەدەستیان هێناوە، چۆنەو چۆن بووە؟ مەبەستم ئەوەیە مەسحێکی باشی ئەو نەخشە سیاسییە ئیسلامییەم کردوە، کە ئەو جموجۆڵ و کاروپرۆژە ئیسلامییانەی لەسەر ئەنجام دەدرێن.

لەگەڵ ئەوەشدا، هەرچی کە لێرە پێتان دەڵێم و دەیخەمە ڕوو، تەنیا وەك تێگەیشتنی خۆمەو، هەمووی هەڵهێنجان و تێگەیشتنی منە، ئێوەش، لێی وردبنەوە، هەڵیسەنگێنن و، لە قۆناغەکانی دواتریش دا، پێم خۆشە ئەو شتانەی کە باسیان دەکەم، باش لە تەتەڵەو بێژینگیان بدەین و، هەڵوەستەیان لەبەردەمدا بکەین، چونکە ئەوەی بۆم دەرکەوتوە، زۆربەی جموجۆڵە ئیسلامییەکان لە ئەنجامی کەم تفاقیی[1] لە ڕووی فیکرییەوەو، کەمتر هەڵوەستە کردن، کەمتر لێکۆڵینەوەو، کەمتر داهێنان و تێوەڕامان، تووشی هەڵەو کرچ و کاڵیی و خلیسکان بوون، خۆشتان دەزانن، برای خۆتان لەو بارەوە زۆر کاری کردوە، بەڵام ئێستاش پێم وایە، پێویستییمان بەکاری زۆر زیاتر هەیە، بەتایبەت بیرکردنەوە لەم کاروچالاکیی و جموجۆڵەی کە ئەنجامی دەدەین، لەسەرەتاوە ئەوەتان پێ دەڵێم، کە ئەوەی دەیلێم،

---

(١) کەم تفاقیی: کەم توانایی.

ئەو قەناعەتانەیە کە من پێی گەیشتووم، ئەو تێگەیشتن و ئەو هەڵهێنجانەیە کە بەڕاستتری دەزانم، بەڵام ناڵێم ئەوە حەقی ڕەها (مطلق)ی تێدایە، بێگومان بەشەر هەمووی لە حاڵەتی ڕێژەیی (نسبي) دایە و، ڕەها (مطلق) تەنیا لەلای خوای پەروەردگارە.

پێویستە ئەوەش بڵێم:

کە بەگشتی بابەتەکە بە هەر پێنج تەوەرەکەیەوە، وەك خۆی هێڵدراوەتەوە[١]، دەستکارییەکی ئەوتۆ نەکراوە، بەڵام هەندێك بڕگە و ڕستە و وشە، کە لەگەڵ شێوازی نووسین دا گونجاو نەبوون، گونجێنراون و، ئەو فەرموودە و دەقانەش کە بە بەڵگە هێنراونەوە، تەخریج کراون و، چەند بڕگەیەکی کەمیش زیادکراون.

---

(١) مەبەست ئەوەیە وەك کاتی بێژرانیان،ماوتەوە.

تەوەری یەکەم

پێناسەو پێویستیی و سەرگوزشتەی کاری ئیسلامیی

بەڕێـــزان!

لە سێ بڕگەدا، ئەم تەوەری یەکەمە دەخەینەڕوو:

بڕگەی یەکەم: پێناسەی کاری ئیسلامیی:

سێ پێناسەی کورتم هێناون، کە (کاری ئیسلامیی) یانی چی؟

أ) مەبەست لەکاری ئیسلامیی، تێکۆشانی مسوڵمانانە بۆ ئەوەی ژینیان بەپێی دینیان بێ.

ب) مەبەست لە کاری ئیسلامیی، ئەوەیە کە مسوڵمانان ئایین و بەرنامەی خوا، سایەو سێبەریان بێ.

ج) ئامانج لەکاری ئیسلامیی، ئەوەیە، کە ئایینی خوا (سبحانە وتعالى)، کە لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستەیە، لە ژیانی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتیی و سیاسیی مسوڵماناندا بەرجەستەو جێ بەجێ ببێ.

با تەماشای ئەم چەند ئایەتە موبارەکە بکەین:

١) سوورەتی (الأنعام): (١٦١ - ١٦٣): ﴿قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾﴾.

سوورەتی (الأنعام)، سوورەتی خوابەیەکگرتن (التوحید)ە، بە ئیمتیاز، چل و دوو (٤٢) جار خوا (سبحانە وتعالى) لە سوورەتی (الأنعام)دا

بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [قُلۡ] بفەرموو، زۆربەی ئەو جارانەش لەبارەی ئیمان و خوابەیەکگرتنەوەن، خوا (سبحانه وتعالى) لە کۆتایی سوورەتی (الأنعام)دا، بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:

﴿ قُلۡ إِنَّنِي هَدَىٰنِي رَبِّيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴾،

بڵێ: بەدڵنیاییەوە من پەروەردگارم خستوومیە سەر ڕاستە شەقام، ﴿ دِينٗا قِيَمٗا مِّلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۚ ﴾ {،(قِيَمًا) و (قَيِّما) هەر یەکن}، دینێکی ڕێك و ڕاست، یاخود دینێکی مشوورخۆرو سەرپەرشتیارە، هەمان ڕێبازی (إبراهیم)ە، {(ملة) هەر بە مانای دینە، بەڵام (دین) پاڵ دەدرێتە لای خوا و، (ملّة) پاڵدەدرێتە لای مرۆڤ}. [مِّلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ]، یانی: هەمان ئەو ڕێبازەی کە (إبراهیم) لەسەری بووە، [حَنِيفٗاۚ]، ئایینەکە: پاك و بێ خڵتە بووە، یان: ئیبراهیم دینداریکی ڕاست و ساغ بوو، [وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ]، ئیبراهیم لە هاوبەش بۆ خوادانەران نەبووە.

ئنجا ئایا ئەو ڕاستە شەقامە چییە؟ ئەو دینە ڕێك و ڕاستە چییە؟ ﴿ قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾، بڵێ: بێگومان نوێژم و قوربانیی سەربڕینم و خواپەرستییەکانی حەجم و، ژیان و مردنم، بۆ خوای پەروەردگاری جیهانییانە.

ئا ئەوە ئایینی ڕاست و ساغە، کە ئینسان هەموو شتێکی بۆ خوا بێ و، هەموو شتێکی بەپێی ئایینی خوا بێ.

دوایی دەفەرموێ: ﴿ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴾. تەنیا بەوە فەرمانم پێکراوە، من یەکەمی مسوڵمانانم، یەکەمی هەموو ئەو کەسانەم کە بۆ خوا ملکەچن.

٢) لە سوورەتی (الجاثية) ئایەتی (١٨): ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ ﴾ .

واتە: دوایی (لەدوای ئەزموونی خاوەن کتێبەکان، چونکە پێشیّ باسی جوولەکەو نەصرانییەکان دەکات) تۆمان خستە سەر ڕێبازێك لە ئایینی خۆمان، شوێنی بکەوەو، شوێن ئارەزووی ئەوانە مەکەوە کە نازانن.

٣) لە سوورەتی (الشورى) ئایەتی (١٣): ﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓ أَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا۟ فِيهِ ... ﴾ .

واتە: (خوا) لە ئایین بەرنامەیەکی بۆ داناون، هەمان بەرنامە کە (نووح)ی پیّ ڕاسپاردبوو، هەروەها ئەوەی کە وەحییمان کردبوو بۆ تۆو بۆ ئیبراهیم و مووسا و عیسا، پێمان ڕاگەیاندن، کە ئایینی خوا بەرپابکەن و تێیدا پەرتەوازە مەبن...

کەواتە: کاری ئیسلامیی چییە؟ کاری ئیسلامیی و مشوورخۆریی مسوڵمانان بۆ ئایینەکەیان، ئەوەیە: کە بەشێوەیەك بژین کە دینیان لێیان دەخوازیّ و، کاری ئیسلامیی بۆ ئەوەیە کە مسوڵمانان ژیانیان بە وردو درشتیەوە، بە هەموو ڕەهەندەکانیەوە، بەو شێوەیە بڕۆیشتریّ، کە وەحیی خوای پەروەردگار فەرمانیان پیّ دەکا.

سێ ڕاستیی گەورە و گرنگ:

لێرەدا دەبێ سێ ڕاستیی ڕوون بکرێنەوە، لە بواری پێناسەی کاروچالاکیی ئیسلامیی دا:

ڕاستیی یەکەم: ئایا کاری ئیسلامیی پێویستەو، مەرجە کە حەتمەن دەبێ لە ڕێکخراوێکی سیاسییدا بەرجەستە ببێ؟ بەو شێوەیە کە ئێستا هەیە؟:

پێم وایە نەخێر، مەرج نیە، بەڵام ئەوە شێوازێك لە شێوازەکانە، ئەگەرنا پێشەوایانی ئێمە، بۆ وێنە: پیاوانێکی وەك: (شێخ عەبدولقادری گەیلانیی)، (ئەبو حامیدی غەززالیی)، (ئیبن و تەیمییە) و، زانایانی دیکە، ئەوانە نەچوون وەك بەم شێوەیەی ئێستا باوە، ڕێکخراوێکی سیاسیی دروست بکەن، کە گۆڕانکاریی لە کۆمەڵگادا بکەن، بەڵکو هەر کامیان بەو شێوەیەی کە بۆخۆی لە ڕۆژگاری خۆیدا بە گونجاوی زانیوە، کاری خۆی کردوە، جەختیشی لەسەر ئەو لایەنە کردوە، کە بە پێویستتری زانیوە.

کەواتە: لە ڕۆژگاری ئێستای ئێمەدا، یەکێك لە شێوازەکانی کاری ئیسلامیی ئەوەیە، ڕێکخراوی سیاسیی بێ، ئەگەرنا دەگونجێ ڕێکخراوێکی مەدەنیی بێ، دەگونجێ تەوژمێکی گشتی (تیّار عام) بێ، دەگونجێ تەریقەتێك بێ، بەو شێوەیە کە کاتی خۆی ڕێبازەکانی تەزکیە هەبوون، دەگونجێ کەسایەتییەك هەبێ و هیچ ناوێك لە کارەکەی نەنێ، وەك واقیعی ئێستا کە بێگومان هەموو ئەمانەش هەر هەن، بەڵام ئایا بە کام لە شێوازەکان دەگونجێ کە زیاتر گۆڕانکاریی بکەین و، گۆڕانکارییەکی گشتگیر بکەین، لە ڕووی سیاسیی، ئابووریی، کۆمەڵایەتیی، فیکریی؟ بێگومان بە کاری ڕێکخراوی سیاسیی، وەك ئێستا باوە و،کاتی خۆشی بۆیە زانایانی ئیسلام حیزب

و سیاسییان ڕاگەیاندوون،لە سایەی دەوڵەت و قەوارەیەکی ئسلامییدا ژیاون، کەکەم زۆر بەپێی شەریعەت بەڕێوە چووە.

ئەوە ڕاستیی یەکەمیان، کە دەتوانین ئەم ئایەتەی بە بەڵگە بۆ بێنینەوە، کە خوا لە سووڕەتی (العنكبوت) ئایەتی (٦٩)دا، دەفەرموێ:

﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٦٩ ﴾

واتە: بێگومان ئەوانەی لە پێناوی ئێمەدا تێدەکۆشن، ڕێبازەکانی خۆمانیان پێشان دەدەین و، مسۆگەر خوا لەگەڵ چاکەکاران دایە.

کە ئێرە تاکە شوێنە، وشەی (سُبُل)[1] پاڵدرابێتە لای خوا، ئەگەرنا هەر (سبيل الله)، (سبيل ربك)، (سبيلنا) هاتوە، بەڵام لێرە (سُبُل)، هاتوە، چونکە باس باسی تێکۆشانە لە پێناوی خواداو، تێکۆشانیش لە پێناوی خوادا، ڕێبازو شێواز و ئامرازی جۆراو جۆر دەخوازێ، هەر یەك ڕێ نیە، یەك باریکە ڕێ نیە، وەك هەندێ وا بانگەشەی دەکەن، ئیللا دەبێ بەو باریکە ڕێیەدا بڕۆی، نەخێر، بەڵکو وەك ئەهلی تەسەووف گووتوویانەو لەوبارەوە قسەیەکی جوانیان هەیە: (الطرق إلى الله بعدد أنفاس الخلائق)، واتە: ڕێیەکان بەرەو خوا بە ژمارەی هەناسەکانی دروستکراوەکانن، ڕێ بەو واتایە نا وەك شەریعەت، چونکە شەریعەت هەر یەك شەریعەتە، قورئان و سوننەتەو تەواو، بەڵام شێوازەکان و ئامرازەکان و ڕێبازەکان، کە دەگیرێنەبەر، جۆراو جۆرن، بەپێی جۆراو جۆریی، ئەو گۆڕانکارییانەی کە دەبن لە ژینگەو کۆمەڵگاکان و هەل و مەرجەکاندا.

---

(١) لە سورەتی (النَّحل)یش دا وشەی (سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۚ ٦٩) هاتوە، بەڵام مەبەست ئەو ڕێنماییەیە کە خوا بۆ مێشەنگوینی ڕەخساندوە.

ڕاستیی دووەم: ئەوەیە کە مەرج نیە کارو پڕۆژەو جموجۆڵی ئیسلامیی، هەمیشە هەموو لایەن و ڕەهەندەکانی ئیسلام بگرێتەوە:

بێگومان ئیسلام: بووناسیی و ئیمان و عەقیدەیەو، عیبادەتەو، سیاسەتەو، حیکمەتەو، مزگەوتەو، ...هتد، ئیسلام کاڵای باڵای مرۆڤە، لە ڕووی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتییەوە، بەڵام ئایا مەرجە کاری ئیسلامیی، جموجۆڵی ئیسلامیی، هەمیشە هەموو شتەکان بگرێتەوە؟ نەخێر مەرج نیە، ئەگەر سەرنج بدەین: پێشەوایانی ئێمەش لە ڕابردوودا هەروایان کردووە، دوایی جموجۆڵە ئیسلامییەکانی ئێستاش، هەیانە زیاتر تەرکیز لەسەر لایەنێك، دوو لایەن، سێ لایەن، چەند لایەنێك دەکات، چونکە کاتێك دەتوانی هەموو لایەنەکانی، کە ئیسلام دەیەوێن، بیانگریەوە، کە دەسەڵاتت هەبێ، قەوارەی سیاسییت هەبێت، ئەوکاتیش ڕەنگە تۆ هەر دەستکراوە نەبی، هەموو یاساکانی ئیسلام جێ بەجێ بکەی، بەبەڵگەی ئەوە کە عومەری کوڕی خەتتاب (خوا لێی ڕازی بێت)، جێنشینی دووەمی پێغەمبەر ﷺ، دەسەڵاتێکی باشی هەبووە، دەوڵەتی ئیسلامیی زۆر دەستڕۆیشتوو بووە، بەڵام هەمووومان دەزانین کە چەند جارێك چەند حوکمێکی شەرعیی، کە هەلومەرجی جێبەجێکردنیان نەڕەخساوە، جێبەجێی نەکردوون، ئنجا ئەوانەی کە ناحەزن، هەندێك لە (شیعەی رافضة) ناحەزی (عومەر)ن (خوا لێی ڕازی بێ)، دەڵێن: عومەر ئەو حوکمانەی شەریعەتی پەك خستوون، تەعطیلی کردوون! نا، بەڵام عومەر (خوا لێی ڕازی بێ) زانیویەتی کە زەمینەی جێ بەجێ کردنیان ڕەخساو نیە، ئنجا مەسەلەی بڕینی دەستی دزە، لە ساڵی برسییەتی (عام المجاعة) دا، مەسەلەی پێنەدانی پشك و بەشی دڵڕاگیراوان (مؤلّفة القلوب)ە، هەروەها چەند شتێکی دیکە، لەبەر ئەوەی کە زەمینەیان نەڕەخساوە.

کەواتە ئەوەش ڕاستییەکی دیکەیە، کە کاری ئیسلامیی، مەرج نیە هەمیشە هەموو بوارو ڕەهەندەکانی دینداریی و دنیاداریی بگرێتەوە.

ڕاستیی سێیەم: لێرەشەوە دەگەینە ئەو ڕاستییە، کە لە دوای پێغەمبەر ﷺ، هیچ کەس یەکسان نیە بە ئیسلام و، لە دوای هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ، هیچ کەس یەکسان نیە بە هەموو مسوڵمانان:

پێغەمبەری خوا ﷺ هەر کەسێ بڕوای پێ نەهێنابا و لە خزمەتیدا نەبووایە، بە مسوڵمان لە قەڵەم نەدەدرا، بەڵام لەدوای ئەو کەس وانیە، سەعدی کوڕی عوبادە (خوا لێی ڕازی بێ) بەیعەتی بە (ئەبووبەکر) خوا لێی ڕازی بێ، نەکردو، بەیعەتی بە (عومەر)یش خوا لێی ڕازی بێ، نەکرد، بێگومان دژیان نەبوو، بەڵام بەیعەتی پێیان نەدا، واتە بە حوکمڕانی خۆی لە قەڵەمی نەدان، کەسیش نەیگوت: ئیسلامەتییت نەماوە، بەڵام ئەگەر بەیعەتی بە پێغەمبەر ﷺ نەدابایە، چی دەبوو؟ بێگومان بە مسوڵمان لە قەڵەم نەدەدرا.

لەدوای هاوەڵانیش (خوا لێیان ڕازی بێ) مسوڵمانەتیی لە هیچ کەسێکدا کورت هەڵنەهاتوە، لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ بەس هاوەڵان مسوڵمان بوون، بە پیاو و ئافرەتەوە، هەر کەسی دیکە، جیا لە هاوەڵان، ئەوەی لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ نەبووبایەو، لە نێو هاوەڵاندا نەبووایە، بە مسوڵمان لە قەڵەم نەدەدرا، مەبەستم لەو کەسە نیە کە دووری جوگرافیی بووبێ و، مسوڵمان بووبێ و نەگەیشتبێتە ئەوان، بەڵام مەبەستم ئەوەیە مسوڵمانەتیی لەواندا قۆرخ بووبوو، بەڵام بێگومان دوای ئەصحاب (خوا لێیان ڕازی بێ)، مسوڵمانەتیی لە هیچ گرووپ و کۆمەڵێکی مسوڵماناندا کورت هەڵنەهاتوە، ئەوە زۆر گرنگە ئێمە بیزانین، ئنجا ئیدی یەکێك ناو لە خۆی دەنێت

(الجماعة الأم)، ئەوی دیکە بڵێ: تەنیا من (کۆمەڵی مسوڵمانان)م، ... هتد، ئەوە هیچی وانیە، عاقڵ ئەو کەسەیە بڵێ: منیش مسوڵمانم: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾﴾ فصلت: ٣٣.

واتە: قسەی کێ چاکترە لە هی کەسێك، کە بانگ بۆ لای خوا دەکا، کردەوەی باشیش دەکاو، دەڵێ من لە مسوڵمانانم!

بەڵێ، من لە مسوڵمانانم و بەشێکم لە مسوڵمانان.

بڕگەی دووەم: پێویستیی کاری ئیسلامیی:

کاری ئیسلامیی بۆچی پێویستە؟ سەرەتا دەڵێین: پەکمان لەسەر ئەوە نەکەوتوە، بەڵگە لەسەر ئەوە بێنینەوە کە کار بۆ ئیسلام بکەین، کار بۆ ئیسلام کردن واتە: هەوڵ بدەین ئەو ئیسلامە، کە خوا ناردوویەتی و لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستەیە، لە ژیانی خۆماندا پیادەی بکەین، پەکمان لەسەر ئەوە نەکەوتوە، بەڵگەی سەربەخۆ و جیاوازی بۆ بێنین، لەبەرچی؟ لەبەر ئەوەی بەڕێوە چوون بەپێی ئایین، فەرزەو بەبێ بەڕێوەچوون بەپێی ئایین، دینداریی و خواپەرستیی ناکرێ، خواپەرستیی، یانی چی؟ دینداریی یانی چی؟ مسوڵمانەتیی، یانی چی؟ یانی بەڕێوەچوون بەپێی ئیسلام.

ئنجا پێغەمبەری خاتەم ﷺ هەر وای کردوە: ئەو ئیسلامەی کە بۆی هاتوە، لە ژیانی خۆیدا بەرجەستەی کردوە و، خەڵکی بۆ بانگ کردوە، پێشێ لە کۆمەڵێکدا، دوایی لە کۆمەڵگایەکدا، دوایی لە قەوارەیەکی سیاسییدا، بەرجەستەی کردوە، پێغەمبەر ﷺ وای کردوە، خوای پەروەردگاریش ئێمەی مولزەم کردوە کە بەدوای پێغەمبەر ﷺ بکەوین:

﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾ (الأحزاب: ٢١).

هەموو پێغەمبەرانیش (علیهم الصلاة والسلام) وایان کردوە، ئەو وەحییەی کە خوا بۆی ناردوون، ئەو شەریعەتەی خوا بۆی ناردوون،

هەوڵیانداوە لە ژیانی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتیی خۆیاندا، بەرجەستەی بکەن، هەروەها هەوڵیش بدەن قەوارەی سیاسیشیی بۆ دروست بکەن، ئنجا چەند دەستیان گەیشتبیتێ و نەگەیشتبێ، گرنگ ئەوە هەموویان وایان کردوە، بەبێ هەڵاواردن.

کەواتە: مسوڵمانەتیی، بەبێ مشوورخۆریی، بەبێ هەوڵدان بۆ ئەوەی کە ژینی خۆت و دەوروبەرەکەت، بەپێی دینت بێ، مەعنایەکی نامێنێ، لێرەشدا مەبەستم ئەوە نیە بڵێم: هەرکەسێك کاری نەکرد بۆ ئیسلام و، مشووری نەخواردو کاری ئیسلامیی نەکرد، بەو چەمك و واتایەی کە ئێستا باوە، مسوڵمان نیە! بەڵکو مەبەستم ئەوەیە بڵێم: پێویست ناکات بەڵگە بۆ سەلماندنی پێویستبوونی کاروچالاکی ئیسلامیی بێنینەوە، من دوایی حەوت (٧) بەڵگە دێنمەوە، بەڵام پەکمان لەسەر ئەوە نەکەوتوە، چونکە هەر کاری ئیسلامیی خۆی، یانی: ژیان بەڕێ کردن بەپێی ئیسلام، کە بەشێك لە ژیانەکە، ژیانی تاکیی خۆتە، ئنجا ژیانی خێزانیی، ئنجا ژیانی کۆمەڵایەتیی، کە خۆت مولزەمی بەوەی دەوروبەرت، ئەوانەی کە لەنێویاندا دەژی، بانگیان بکەی بۆ ئەو هیدایەتەی کە خۆت لێی بەهرەمەندی، بەڵام بۆ زێدە دڵنیایی، با تەماشای ئەم حەوت بەڵگانەش بکەین:

یەکـــەم: سوورەتی (العصر)، کە سێ (٣) ئایەتی موبارەکەو، ئەمە دەقەکەیەتی:

﴿بسم الله الرحمن الرحم، وَٱلْعَصْرِ ۝١ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَفِى خُسْرٍ ۝٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ ۝٣﴾.

واتە: بەناوی خوای بەبەزەیی بەخشندە، سوێند بە عەصر، مرۆڤ هەمووی لە زیانباریی دایە، جگە لەوانەی ئیمانیان هێناوەو، کردەوە باشەکان دەکەن و، یەکدی ڕادەسپێرن بە حەق و، یەکدی ڕادەسپێرن بە خۆڕاگریی.

کەواتە: ئیمان و کردەوەی باش، نیوەی مسوڵمانەتییە، نیوەی هۆکاری دەربازبوونە لە زیانباریی و، خەڵك ڕاسپاردن بە حەق و، خۆ لەسەر ڕاگرتنیشی، ئەویش یەکسانە بە نیوەکەی دیکەی.

کەواتە: بەبێ ئەوە کە مرۆڤ خەڵك ڕاسپێرێ بەو حەقەی کە بۆخۆی پێی گەیشتوە، کە لە ئیمان و کردەوەی باشدا بەرجەستەیە، بەبێ ئەوە، نیوە مسوڵمانە، چونکە خوای پەروەردگار چوار (٤) مەرجی داناون، تاکو مرۆڤ لە زیانباریی دەربازی ببێ:

١- ئیمان.

٢- کردەوەی باش.

٣- ڕاسپاردنی خەڵك بە حەق.

٤- ڕاسپاردنیان بە خۆڕاگریی.

دووەم: بەڵگەیەکی دیکە ئەوەیە: خوا پێغەمبەری خاتەمی ﷺ مولزەم کردوە کە پەیامی خوا بگەیەنێ:

﴿ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَٰدَةً ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ شَهِيدٌۢ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ ﴾ (الأنعام: ١٩).

واتە: بڵێ: چ شتێك شایەدییدانەکەی گەورەترە؟ بڵێ خوا لە نێوان من و ئێوەدا شایەدە و، ئەم قورئانەم بۆ سروش کراوە، تاکو ئێوەی پێ بترسێنم و، هەر کەسێکیش کە پێی دەگات.

پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (بلِّغوا عنّي ولو آية) رواه البخاري: ١٢٧٥. واتە: ئەگەر ئایەتێکیش بووە لە منەوە بیگەیەنن.

کەواتە: وەك چۆن پێغەمبەری خوا ﷺ مولزەم کراوە، پەیامی خوا بگەیەنێ، ئێمەش مولزەم کراوین کە پەیامی خوا بگەیەنین، هەم بەدەقی ئەم ئایەتە موبارەکە: (ومن بلغ) هەرکەس پێشی گەیشتوە، مولزەمە بیگەیەنێ.

سێیەم: ئێمە لەسەرمان پێویستە بەدوای پێغەمبەری خوا ﷺ بکەوین و، بەبێ ئەوە نابینە مسوڵمان:

﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾ آل عمران: ٣١ - ٣٢.

واتە: بڵێ: ئەگەر خواتان خۆش دەوێ، شوێنم بکەون، خواش خۆشی دەوێن، لە گوناهەکانیشتان دەبوورێ و، خوا لێبوردەی میهرەبانە. بڵێ فەرمانبەریی خواو پێغەمبەر بکەن، ئنجا ئەگەر لامل بوون (پشتیان هەڵکرد) بەدڵنیایی خوا کافرانی خۆشناوێن.

شوێن کەوتنی پێغەمبەر ﷺ هەم لە دینداریيە شەخسییەکەی دا، هەم لە دینداریی کۆمەڵایەتیی دا، هەم لە جەنگ و جیهادیی دا، لە بانگەوازکردنی دا، لە پەروەردەکردنی خەڵکی دا... هتد، لەسەر هەموو مسوڵمانان فەرزە.

چوارەم: بەڵگەیەکی دیکە، ئەوەیە کە ئێمە لەسەرمان پێویستە ئەو خێرەی خۆمان پێی گەیشتووین، کە هیدایەتی خوایە، ئەو بەهرەمەندبوونەی لەلامانە، خەڵکی دیکەشی لێ بەهرەمەند بکەین، خوا دەفەرموێ:

﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ۗ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم ۚ مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ ﴾ آل عمران: ١١٠.

واتە: ئێوە باشترین کۆمەڵن بۆ مرۆڤایەتیی پەیداکراون، کە فەرمانیان پێ دەکەن بە چاکە، ڕێگرییان لێ دەکەن لە خراپەو ئیمان بەخوا دێنن...

کەواتە: لەسەرمان پێویستە، وەك ئەهلی ئیسلام بە گشتی، وەك ئۆممەتی پێغەمبەر (محمد) ﷺ مولزەمین کە ئەو خێرو بەرەکەتەی پێیگەیشتووین، بە مرۆڤایەتیی بگەیەنین.

پێنجەم: پاشان ئێمە بەرپرسیارین بەرامبەر بە کۆمەڵگاو دەوروبەری خۆمان، خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ﴾ البقرة: ١٤٣.

واتە: بەو شێوەیە ئێوەمان گێڕاوە بەباشترین کۆمەڵ، تاکو چاودێربن، (یان شایەدو بەڵگەی ڕاستیی ئیسلام بن)، بەسەر خەڵکەوە.

پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (كلكم راعٍ وكُلُّكم مَسْؤول عَنْ رعيته) (رواه البخاري: ٨٩٣، و مسلم: ١٨٢٩). واتە: هەر کامێکتان چاودێرە و بەرپرسیاریشە بەرانبەر بە کۆمەڵگایەکەی.

شەشەم: بەڵگەیەکی دیکە ئەوەیە کە ئێمە بەبێ کارکردن بۆ ئیسلام، حیکمەتی بوونمان نایەتە دی، کە بەندایەتییە بۆ خوا، چونکە بەشێك لە بەندایەتیی بۆ خوا، ئەوەیە کە ئاییینی خوا لەسەر زەوی بچەسپێنی، ئاییینی خوا لە ژیانی خۆتدا، لە وڵاتی خۆتدا بەڕێوە بەری، بەبێ ئەوە حیکمەتێك کە خوا ئێمەی بۆ ئەوە هێناوەتەدی، نایەتەدی:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ ﴾ (الذاريات: ٥٦).

واتە: جینن و مرۆڤم تەنیا بۆ ئەوە دروستکردوون، بپمپەرستن.

حەوتەم: کۆتا بەڵگە لەو بارەوە بریتیە لە: پاراستنی ئەو ڕێزو پایەو پێگەیەی کە خوا پێی داوین:

﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِىٓ ءَادَمَ ﴾ (الإسراء: ٧٠).

واتە: بەدڵنیایی ڕێزمان لە وەچەی ئادەم گرتوە... مرۆڤەکان بۆیە بەڕێزن، بەو شێوەیە لەسەر زەوی بەڕێوە بچن، کە خوای پەروەردگار پێی خۆشە، بەڵێ خوای دادگەر بە گشتی ڕێزی لە مرۆڤەکان گرتوە، بەڵام کام لە مرۆڤەکان ئەو ڕێزەی خوا پێی داون، لە خۆیان دا دەپیارێزن؟ بێگومان ئەوانەی کە شوێن شەریعەتی خوا دەکەون، بە بەڵگەی ئەوە، کە دوایی خوای پەروەردگار باسی هەندێکیان دەکا، کە دەفەرموێ:

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِىٓ أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَٰهُ أَسْفَلَ سَٰفِلِينَ ﴿٥﴾ ﴾ التين: ٤ - ٥.

واتە: بە دڵنیایی مرۆڤمان لە باشترین شێوە و پێگەدا دروستکردوە. دوایی گێڕامانەوە (پلەی) ژێری ژێرەوە. پێشی مرۆڤ لە [أَحْسَنِ

تَقْوِيمٍ] دایە، کە خوا ڕێزی لێناوەو، حورمەتی گرتوەو، کردوویەتی بە جێنشینی خۆی، بەڵام تەنیا بە دەست گرتن بە هیدایەتی خواو، شەریعەتی خواوە، ئەو ڕێزو حورمەتە لە خۆیدا دەپارێزێ، لەنێوان خۆی و خوادا[1]، ئەگەرنا دوایی شۆڕدەبێتەوە بۆ خواری خوارێ، لێرەدا مەبەستم ئەوە نیە، کە ئێمە بێ بڕوابوونی هەندێك لە مرۆڤەکان، یان خەڵك بکەینە بەڵگەی ئەوە کە بێ ڕێزو بێ حورمەتن، نا، لە مامەڵەی دنیاییدا مرۆڤەکان هەموویان بەڕێزن، بەڵام بە نسبەت لای خواوەو لە تەرازووی خوادا، هەر تا ئەو کاتە ئەو ڕێزو حورمەتە دەمێنێتەوە، کەمرۆڤ دەست گرتووبێ بە شەریعەت و بەرنامەی خواوە.

لێرەدا پێش ئەوەی بچمە سەر بڕگەی سێیەمی ئەم تەوەری یەکەمە، دەمەوێ ئاماژە بە بیرۆکەیەك بکەم، ئەویش ئەو بیرۆکەیەیە کە نیشانەی پرسیار دەخاتە سەر کاری ئیسلامیی، کۆمەڵبوونی مسوڵمانان، ڕێکخراوی سیاسیی، ئەو بیرۆکەیە، ئینسان دەبێ بە ئینسافەوە قسە بکا، پێم وایە: بەشێکی پەیوەندیی بە بێ ئاگایی و نەزانییەوە هەیە، بەشێکی کەمی، بەڵام پێم وایە بەشی زیاتری ڕەواج پێدانی ئەو بیرۆکەیە، لەلایەن ئەو حوکمە میراتیی و بنەماڵەیی و خۆسەپێنانەوەیە بەنسبەت ئەوانەوە، کە خۆیان بە مسوڵمان دەزانن، هەروەها لەلایەن ئەو ڕژێم و حیزبە سیکۆلاریستانەوەیە، کە دەزانن ئەگەر مسوڵمانان هۆشیار و بێدار بن و، لە ئایینەکەیان تێ بگەن، بێگومان ئەوان بازاڕیان دەشکێ، ئێستا ئەو حیزبە عەلمانییانەی کە

---

(١) بەڵام وەك مامەڵەی نێوان مرۆڤەکان خۆیان، پێویستە ئەو ڕێزو حورمەتەی یەکدی هەربپارێزن و، هیچ شتێك نەکەنە بیانوو و پاساوی ڕەچاونەکردنی.

لە جیهانی ئیسلامیی دان و، ئەو ڕژێمە عەلمانییانەی کە لە جیهانی ئیسلامیی دا هەن، تاکو کەی خەڵك بەدوایان دەکەوێ؟ تاکو ئەو کاتەی لە ئیسلام تێ دەگات، تا ئەو کاتەی هۆشیار دەبێتەوە، کە دینەکەی چی لێ دەوێ؟ تا ئەو کاتەی حاڵی دەبێ ئەو ئایینە، ئەو شەریعەتەی خوا، تەنیا بەوە ڕازی نابێ، نوێژی بۆ بکات و ڕۆژووی بۆ بگرێ، زەکات بدات، و حەج و عومرە، ئەنجام بدات، بەڵکو لێی داوا دەکا، کە لە کۆی هەڵسوکەوتەکانی ژیانی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتییدا، پابەند بێ بە شەریعەتەوە، کاتێك مسوڵمانان ئەو تێگەیشتنەیان بۆ دروست دەبێ، بازاڕی ڕژێم و حیزبە عەلمانییەکان دەشکێ و، خەڵك لێیان کۆنابێتەوە!

لەولاشەوە: بە دڵنیایی تەنیا ئەو حوکم و ڕژێمە میراتیی و بنەماڵەییانەی، لە جیهانی ئیسلامیی دا هەن، ئەوە ڕەواج پێ دەدەن، کە ئەوە بیدعەتە، ئەوە ناشەرعییە، ئنجا وەك خوای زاناو توانا فەرموویەتی:

﴿ وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ ﴾ (الكهف:٢٨) واتە: لەگەڵ ئەوانەدا خۆت بهێڵەوە (مشووریان لێبخۆو پەروەردەیان بکە) کە بەیانیان و ئێواران لە پەروەردگاریان دەپاڕێنەوە، ڕووی (ڕەزامەندیی) ویان مەبەستەو، چاویان لەسەر لامەدە.

ئنجا عەجایب ئەوەیە کە هەندێك لەوانە دێن نیشانەی پرسیار دەخەنە سەر جموجۆڵی ئیسلامیی، کۆمەڵبوونی مسوڵمانان، بەڵام کاریان بەسەر عەلمانیی و بەسەر خەڵکی نا ئیسلامیی و، نا مسوڵمان و بێ دینەوە نیە، کە ئەوە هەر بۆخۆی، جێی گومانێکی

خەستەو، وەك پەندە عەرەبییەکە دەڵێ: (یکاد المریب یقول خذوني)، بابای گومانلێکراو خەریکە دەڵێ: بمگرن! باشە ئەگەر گریمان کۆمەڵبوونی مسوڵمانان لەسەر ئیسلام، ناشەرعیی بێ، بێگومان لەسەر غەیری ئیسلام، هەر زۆر زۆر ناشەرعییە! کە ئەوەش درۆیەکی گەورەیە، چونکە ئەسڵ لە مسوڵمانەتیی دا، کۆمەڵبوون و، پێکەوە بوونە و لێك کۆبوونەوەیە، ئەسڵەن لێك دابڕان و پەرش و بڵاویی و پەرتەوازەیی، بەڵایەکە تووشی مسوڵمانان دەبێ، پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە زۆر فەرمایشتی هەن، بۆ وێنە (یَدُ اللهِ مَع الجماعة)[1]، (فعلیکم بالجماعة فإنما یأکل الذئب من الغنم القاصیة)[2] واتە: دەستی خوا لەگەڵ کۆمەڵی مسوڵمانان دایە، هەر لەگەڵ کۆمەڵ دابن، چونکە گورگ تەنیا زەفەر بە مەڕێك دەبات، کە لە مێگەل دابڕاوە.

---

(١) سنن الترمذي: ٢٠٩٣ والحاكم : ٣٦١ والطبراني في الكبير: ٣٤٦١.

(٢) مسند أحمد: ١٥٩٠٠، و سنن أبي داود: ٢٧٥٣ بإسناد حسن و سنن النسائي: ٨٤٧ و حَسَّنه الألباني في (صحيح أبي داود).

بڕگەی سێیەم: سەرگوزشتەی کاری ئیسلامیی:

ئایا ئەم کاری ئیسلامییە، کە ئێمە ئێستا خۆمان لە بەشێکیدا دەبینینەوەو، ئێمە ئەزموونێکین، لەم هەرێمی کوردستانەدا، ئەم کارو جموجۆڵە ئیسلامییە، مێژووەکەی چۆنە؟

بە بۆچوونی من، دەتوانین سێ جۆرە مێژوو دابنێین، بۆ کاری ئیسلامیی:

مێژووی یەکەم: مێژووی سەرهەڵدانی ئیسلام، ئەگەر ئێمە تەماشای پێغەمبەری خاتەم ﷺ بکەین، ئەوەی کە ئێستا ئێمە دەیکەین لە قەدەر خۆمان: خەڵك تێ دەگەیەنین، هۆشیاریان دەکەینەوە، قورئانیان پێ دەڵێین، سوننەتیان پێ دەڵێین: پاشان لە ئەخلاقی ئیسلامییان حاڵی دەکەین و، پێیان دەڵێین: برا و خوشکینە! خەڵکینە! با ئاوا خوا بپەرستین و، ئاوا دینداریی بکەین، پێغەمبەریش ﷺ - هەڵبەتە ئێمە لەقەدەر خۆمان، ئەویش ﷺ لەقەدەر خۆی - هەر وای کردوە، ئەم کۆبوونەوەو، پێکەوە دانیشتن و، قورئان خوێندن و، یەکدی هۆنینەوەو ئامۆژگاریی یەکدی کردن و، پەروەردەکردن و ... هتد، پێغەمبەریش ﷺ هەر وای کردوە.

بەڵێ لە ڕاستییدا کاری ئیسلامیی، جموجۆڵی ئیسلامیی، یەکەمجار پێغەمبەری خاتەم (محمد) ﷺ دەستی پێ کرد، ئەویش بریتی بوو لەوەی: خەڵك هۆشیارو بێدار بکاتەوە: عەقڵیان هۆشیار بکات و، دڵیان بێدار بکات و، ڕاستیان بکاتەوە، بەو شێوەیان لێ بکات، کە خوای پەروەردگار لەلای پەسەندن.

مێژووی دووەم: بریتیە لە ئەو هەموو جموجۆڵ و تێکۆشانە جۆراو جۆرانەی مسوڵمانان، کە بەدرێژایی مێژووی مسوڵمانان ویستوویانە ئیسلام بگێڕنەوە بۆ واقیعی ژیانی خۆیان، بۆ وێنە: پیاوێکی وەك (ئەبو حامیدی غەززالیی)، کە کاتی خۆی بەڕێوەبەری قوتابخانەی (نظامیة) بووە، لە بەغدا، لەدواییدا دەچێتە حاڵەتی گۆشەنشینیی و بیر دەکاتەوە، حەتمەن بیری کردۆتەوە لە دۆخی ئۆممەت و، سەرەنجام کتێبی: (إحياء علوم الدين) دەنووسێ.

هەروەها (أبو حسن الأشعري) و (إبن تيمية) و (إبن الجوزي)، هەرکامیان لە ڕۆژگار و لە شوێنی خۆی دا، دیسان شێخ (عەبدولقادری گەیلانیی) لە بەغدا، هەروەها (سەید ئەحمەدی سەرهەندیی) لە هیندو پاکستان، هەموو ئەو زاناو پێشەوایانەو هاووێنەکانیان، چ لە بەرگی تەسەووف و تەریقەتدا بووبن، چ لە بەرگی زانستی شەرعییدا بووبن، چ لەبەرگی سیاسییدا بووبن، چ لە بەرگی جەنگ و جیهاددا بووبن، چ لەم دوا دواییانەدا لە بەرگ و قاڵبێکی سیاسیی و چوارچێوەیەکی حزبییدا بووبن، کاری ئیسلامیی بریتیە لە هەموو ئەوانە، هەموو ئەوانە هەوڵ بوون، تێکۆشان بوون لەلایەن مسوڵمانانەوە، بۆ ئەوەی ژینیان بەپێی دینیان بێ و، ئیسلام بگێڕنەوە نێو کایەکانی ژیان و گوزەرانیان.

مێژووی سێیەم: دەتوانین بڵێین: دوای ڕووخانی دەوڵەتی عوسمانیی، چەند هەوڵێك دران:

١) (جمال الدين الأفغاني) و (شيخ محمد عبده) و قوتابییەکانیان.

٢) مامۆستا (سەعیدی نۆرسیی) لە تورکیا، کە ئەو لە هەموو کەس چاکتر زانیویەتی: دوا ئاڵقەی دەوڵەتی ئیسلامیی (دەوڵەتی

عوسمانیی) چۆن ڕووخا، بە چ پیلانێك؟ لە کتێبەکانی دا باس دەکا، بەتایبەتی لە (السيرة الذاتية)دا.

٣) (حسن البنا) لە میسر، کە لە ساڵی (١٩٢٨ ز) دەست پێ دەکا، واتە چوار ساڵ دوای ڕووخانی دەوڵەتیی خیلافەت.

٤) (ئەبو لئەعلای مەودوودیی) لە پاکستان و کێشوەری هیندیی.

٥) (شيخ إلياس کاندهلوي)، کە جەمەعاتی تەبیلغ پێکدێنێ.

ئەمانەی دوایی، زیاتر ڕووخانی دەوڵەتی عوسمانیی بوو بە هاندەریان، تەماشایان کرد: جاران مسوڵمانان سێبەرێکیان هەبوو، سێبەرو سایەیەکیان هەبوو مسوڵمانانی کۆدەکردەوە، کەچی ئەو سایەو سێبەرە نەما، مسوڵمانان لە هەر شوێنێك زوڵمیان لێ بکرێ، هیچ پەنایان نیە، بۆ نموونە: مسوڵمانانی (ڕوهینگا) لە بۆرما، هەروەها مسوڵمانان لە خوارووی ئەفریقیا، هەروەها مسوڵمانانی (ئیگۆریی) لە چین، قەتڵ عام دەکرێن، کوا کێ لەسەریان دێتە دەنگ؟! ئایا ڕژێمێك کە بۆخۆی ڕیشمەی بەدەستی ئەمریکاوەیە، خێرو بێرەکەی هەموو ئەمریکا بە تالان دەیبات، دەتوانێ بەرگریی لە مسوڵمانان بکات؟! بەڵام ئەوکاتە دەوڵەتی عوسمانیی دەسەڵات و هێزی هەبوو.

ئەوە مێژووی سێیەمی سەرهەڵدانی جموجۆڵی ئیسلامییە، دەتوانین بڵێین: دوای ڕووخانی دەوڵەتی عوسمانیی بوو، کە ئەو جموجۆڵانە دەستیان پێکرد، کە یەکەمیان ئەوەی تورکیا بوو، جووڵانەوەکەی (مامۆستا مەلا سەعیدی نۆرسیی)، کە پێم وانیە ناوێکی دیاریی کراوی لێنابێ، چونکە نامەکانی ناونان: (رسائل النور)، بەڵام دوای خۆی پێیان گوت: جووڵانەوەی (نوور).

هەروەها جەماعەتی (تەبلیغ)یش، پێش (جەماعەتی ئیسلامیی لە پاکستان) کە دامەزرێنەرەکەی (ئەبو لئەعلای مەودوودیی)یە، هەڵبەتە (ئەبو لئەعلای مەودوودیی) پێش ئەوەی جەماعەتی ئیسلامیی پێکبهێنێت، جموجوڵی هەر هەبووە.

دوای ئەویش (حەسەنولبەننا) لە میسر، کە لە ڕاستییدا ئەوەی ئەم لە هەموویان زیاتر چوارچێوەیەکی حزبیی و سەروبەرو سیستمی تێدا هەبووە، هەرکامێکیشیان هەل و مەرجی کۆمەڵگاکەی خۆی و کلتووری کۆمەڵگاکەی و، ئەو بارودۆخە سیاسییەی کە تێیدا بووە، لەبەر چاوی گرتوە، بۆ وێنە: مامۆستا (سەعیدی نوڕسیی) نەیتوانیوە حیزبێکی سیاسیی دروست بکا، چونکە ئەسڵەن هەر بۆخۆشی هەمیشە هەر گیراو بووەو، دوورخراوە بووەو، لەژێر چاودێرییدا بووە، کە حزبیشی دروست نەکردوە! ئەدی ئەگەر حیزبی دروست کردبایە، دەبێ چۆن بووایە؟!!

کۆتا قسەشم لەم تەوەرەدا ئەوەیە کە بۆ زانیارییتان! وشەی (ئیسلامیی) بۆ یەکەمین جار لە کتێبێکی (أبو حسن الأشعري)، کە لە (٢٦٠)ی کۆچیی دا لەدایك بووە، هەندێك دەڵێن: ساڵی (٢٧٠) و لە ساڵی (٣٢٤)ی کۆچیی دا کۆچی دوایی کردوە، لە کتێبێکیدا بەکاری هێنا بەناوی: (مقالات الإسلاميين واختلاف المصلين)، ئەو کتێبەی ئێستاش هەیە، کە (أبو حسن الأشعري) وشەی (إسلاميين) ی بەکارهێناوە، لەبەرامبەر ئەوانەدا کە نامسوڵمان بوون، هەروەك چۆن ئێمەش ئێستا هەروامانکردوە! زۆرجار گوتوومە: ئەگەر ناچار نەبم، ناو لەخۆم نانێم (ئیسلامیی) لەنێو میللەتێکی مسوڵماندا، بەڵام وەختێك ئەو دەڵێ: عەلمانییم، ئەو دەڵێ: لیبراڵییم، ئەو

دەڵێ: سۆسیالیستم، ئەو دەڵێ: كۆمۆنیستم، دەڵێم: باشە خۆ دەبێ كەسانێكیش هەبن، تەعبیریكەن لە ناسنامەی ڕاستەقینەی ئەو خەڵكە مسوڵمانە، ئێمەش ئیسلامیین، واتە: وەك چۆن (أبو الحسن الأشعري) ناچار بووە بە ئەهلی قیبلە بڵێ: (إسلامیین) لەبەرامبەر ئەوانەدا كە ئەهلی قیبلە نەبوون، ئێمەش ناچارین لەبەرامبەر ئەوانەدا كە باسی ئیسلام نەبێ، باسی هەموو شتێك دەكەن، بەڕێی ئیسلام دا نەبێ، بەهەموو ڕێیەكدا دەڕۆن، بڵێین: ئێمە ئیسلامیین، ئەگەرنا ئەگەر ناچار نەبین، میللەتێكی مسوڵمان، هەمووی هەر ئیسلامییەو، هەمووی هەر بەدوای ئیسلام كەوتوە.

بەڵام پێویستە لێرەدا وریا بین!

وەك چۆن هەل و مەرج و واقیع جاری وایە خوازیاری ئەوەیە ناوونیشانێك بەكاربێنی، وەك (ئیسلامیی)، جاری واشە هەل و مەرجەكە بەجۆرێك دەگۆڕێ كە خوازیاری ئەوەبێ و، كۆمەڵ و ڕێكخراوێكی ئیسلامیی ناچار بكات، پاشگری (ئیسلامیی) لە خۆی بكاتەوە!

بۆ وێنە:

ئەگەر بەهۆی ناوونیشانێك، یان دروشمێك، یان پاشگرێكەوە، پەردەو نێوانێك لەنێوان ئەو ڕێكخراوەو بەشێك لە خەڵك و جەماوەردا دروست بێ، ئایا دەبێ ئامادەییان نەبێ ئەو پەردەو نێوان (حاجز)ە، لەنێوان: خۆیان و كاروپڕۆژە ئیسلامییەكەیان و، ئامانجە باڵایەكانی دا، كە لە خزمەت كۆمەڵگادان بەگشتی و، خەڵك و جەماوەردا، لابدەن؟ بێگومان ئێمە هەمیشە دەبێ: جگە لە دەقەكانی شەریعەت و، ئامانجە باڵایەكانی و، ڕەزامەندیی خوای كاربەجێ، خۆمان بە هیچ شتێكی دیكەوە نەبەستینەوەو، نەیكەینە كۆت و زنجیری دەست و پێ و گەردنمان!

تەوەری دووەم

چاوبەخۆداگێڕانەوە، لەسەر ئاستی تاک و کۆمەڵ و کۆمەڵگا

دەستپێك

چەمك و واتای چاوبەخۆداگێڕانەوە:

چاوبەخۆداگێڕانەوە (مراجعة) بە کورتیی و پوختیی بەو واتایەیە، کە بزانی ئەو ڕێیەی تا ئێستا بڕیوتە، چەندە؟ چۆنت بڕیوە؟ گەیشتوویە کوێ؟ ئەوەندەی کە ماوتە، چۆنی بەرەو ڕوو بچی؟ ئەو ئامانجانەی کە لەسەرەتاوە لەبەر چاوی خۆت ڕەسمت کردوون، چەندیانت هێناونەدی و چەندیانت ماون؟

کە بێگومان ئەوەش شتێکی پێویستە، نەك هەر بۆ کارێکی سیاسیی و بۆ جموجۆڵێکی ڕێکخراوەیی، بەڵکو بۆ هەر کەسێك، بۆ نموونە: کەسێك کەسابەت دەکا، بازرگانێکە، یان کەسێك کە کشتوکاڵ دەکا، کەسێك کە پیشەیەکی هەیە، هەردەبێت جار جار چاو بە کارو پیشەکەی خۆیدا بگێڕێتەوە، نەك تاکو دەمرێ لەیەك قاڵب دابێ! ئینسان دەبێ جاروبار هەڵوەستە بکا لەبارەی ئەو کارەوە کە پێیەوە سەرقاڵە.

لێرەدا ئاماژە بە فەرمایشتێکی پێغەمبەر ﷺ دەکەین، کە دەفەرموێ (الكَيِّس مَنْ دَانَ نَفْسَهُ، وَعَمِلَ لِما بَعْدَ الْموْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَه هَواهَا، وتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الأماني) (رواه الترمذي: ٢٤٥٩، وحسنه وابن ماجه: ٤٢٦٠ ورواه الحاكم: ٧٧٢، وصححه ووافقه الذهبي).

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: عاقڵ کەسێکە لێپرسینەوە لەگەڵ خۆیدا دەکاو، بۆ دوای مردنی کار دەکا، دەستەپاچەش کەسێکە نەفسی دەخاتە شوێن ئارەزووەکانی و، خۆزگان لە خوا دەخوازێ.

شایانی باسە کە گۆڕانکاریی و نوێبوونەوە یاسایەکی گشتی خوایە لە گەردوون دا، بۆ نموونە: لە هەر چرکەیەکدا جەستەی مرۆڤ سەدو بیست و پێنج ملیۆن (١٢٥,٠٠٠,٠٠٠) خانەی لێ دەمرن، سەدو بیست و پێنج ملیۆن (١٢٥,٠٠٠,٠٠٠)ی دیکە جێگەیان دەگرنەوە! یانی: بەردەوام ئێمە لە ڕووی جەستەمانەوە لەحاڵەتی ڕووخان و بنیاتناندایین، ئنجا بە دڵنیاییەوە دەبێ لە ڕووی فیکریی و سیاسیی و کۆمەڵایەتیی و ئاکارییشەوە، مرۆڤ بەردەوام لەگەڵ خۆیدا خەریك بێ و، ئەو شتانەی کە پێی وایە بەکارنایەن، بە کەڵك نەماون، دەستبەرداریان ببێ، جاری وایە شتێك بۆ کاتێك باشە، بەڵام بۆ دوای ئەو کات و شوێنە بە کەڵك نایەت، دەبێ وازی لێ بێنێ، شتێك کە بۆ ئەوێ پێویستە، بیهێنێتە پێش.

ئەوە هەم لەڕووی فیکرەوە وایە، هەم لە ڕووی بەکارهێنانی کەل و پەلەوەو، لەڕووی کاری سیاسییشەوە هەروایە، بەتایبەت لەبواری ئامرازو شێوازەکانی کاردا.

بەڵێ بەڕێزان! ئێمە دەبێ هەمیشە ئامانجەکانمان چەسپاو و نەگۆڕاو بن، بەڵام ڕێبازی کار و چالاکییەکانمان شێوازەکان و ئامرازەکان کە دەیانگرینە بەر بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجانە، هەمیشە دەبێ خەریکی چاوپێداگێڕانەوەو گۆڕانکاریی تێدا کردنیان بین، ئەگەر بمانەوێ کاروچالاکیەکانمان پڕ بە پێستی واقیعی خۆمان بن و، لە ڕۆژگاری خۆمان بەجێ نەمێنین.

بڕگەی یەکەم: چاو بەخۆداگێڕانەوە لەسەر ئاستی تاك:

ئایا ئێمە وەك خەڵکی تەوژمی ئیسلامیی، دەبێ لە چی و چیدا، چاو بەخۆماندا بگێڕینەوە، بۆ ئەوەی کارێکی ئیسلامیی ڕاست و دروستتر بکەین، لەوەی کە تاکو ئێستا کردوومانە؟ سەرەتا پێویستە ئێمە دان بە هەڵەکانی خۆماندا بێنین، کە بەتەئکید هەڵەو کەم و کوڕییمان هەن، هەر کاتێك خۆمان پێ بێ هەڵە بوو، ئنجا خۆ پێ بێ هەڵە بوون، گەورەترین هەڵەیە، خوا دەفەرموێ:

﴿ فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ﴾ (النجم: ٣٢).

واتە: خۆتان بەپاك و چاك دامەنێن، ئەو (خوا) زاناترە بەوکەسەی پارێزکاریی کردوە.

پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ، وخَيْرُ الخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ)[1] واتە: هەموو وەچەی ئادەم هەڵەکارن و، باشترین هەڵەکارانیش زۆر گەڕاوانن (بۆ لای خوا).

ئنجا ئایا پێویستە چاو بەچی خۆماندا بگێڕینەوە، لەسەر ئاستی تاك تاکمان، تاکو کارێکی ئیسلامیی چاکترو ڕاستتر بکەین؟ لە ڕاستیی دا لەسەرمان پێویستە، تاك تاکمان، چاو بە دینداریی و مسوڵمانەتییمان دا بگێڕینەوە.

---

(١) رواه الترمذي: ٢٤٩٩. وابن ماجة: ٤٢٥١. و الحاكم (٢٧٢/٤) و قال: صحيح الاسناد و لم يُخرِجاه، والدارمي: ٢٧٦٩.

خوای پەروەردگار ڕووەدەکاتە ئەهلی ئیمان و دەفەرموێ: ﴿ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ﴾ (آل عمران: ١٠٤).

واتە: با لە ئێوە کۆمەڵێك هەبن، کەسانێك هەبن، کە بانگەواز دەکەن بۆ چاکە و، فەرمان بە پەسند دەکەن و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن و، هەر ئەوانەش سەرفرازن.

کەواتە: پێشێ دەبێ دینداریی و مسوڵمانەتیی هەبێ، ئنجا کاری ئیسلامیی دەبێ، چونکە کاری ئیسلامیی، مسوڵمانان پێی هەڵدەستن و، گۆزەش چی تێدابێ هەر ئەوەی لێ دەڕژێ و، مسوڵمانان کاروچالاکییەکانیان لە قەدەر دینداریی و مسوڵمانەتییەکەیان دەبن.

هەروەها لە سووڕەتی (التوبة)دا، خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَـٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ﴾ (التوبة: ٧١).

واتە: ئیماندارانی پیاو و ئافرەت، دۆست و پشتیوانی یەکدین، دوایی دەفەرموێ: ﴿ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُوْلَـٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ ٱللَّهُ ﴾ (التوبة: ٧١).

پێشێ ئەسڵی ئیمان و مسوڵمانەتییەکە دەبێ هەبێ، ئنجا ئەو کارو چالاکییانەیان بۆ ئەنجام دەدرێن: فەرمان بە پەسند دەکەن و، ڕێگریی لەناپەسند دەکەن و، نوێژبەرپا دەکەن و، زەکات دەدەن و، فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن..

من پێم وایە دەبێ لە حەوت ڕووەوە، چاو بەخۆماندا بگێڕینەوە، هەرچی کە دەیڵێم، پێشێ مەبەستم خۆمە، ئنجا ئێوەی خوشك و برایانی بەڕێزم:

١) بوونناسییەکی تێرو تەواو:

بووںناسیی، جارانی دیکەش باسم کردوە: (دنیا بینیی) و (جیهان بینیی) لەبەرانبەر (علم الوجود، معرفة الوجود)دا، غەڵەتن، چونکە (جیهان)یان (دنیا) هەر ئەوەیە کە دەبیندرێ، بەڵام ئەگەر مەبەستمان هاو واتای: (معرفة الوجود)و (علم الوجود) بێ، کە بە ئینگلیزیی (Ontology) پێ دەڵێن، دەبێ بڵێین: بووںناسیی، چونکە (علم الوجود) یان (معرفة الوجود) یانی: ناسینی ئەو بوون (وجود)ە کە هەیە، بە بەدیهێنەر (خالق) و بەدیهێنراو (مخلوق)ەوە، بە بینراو و نەبینراوەوە، بە دنیاو بە دوارۆژەوە.

بۆیە وشەی (بووںناسیی) لە زمانی کوردیی دا، تەعبیر لەوە دەکات، کە نەمزانیوە پێش بەندە، کەس بەکاری هێنابێ.

زۆر کەس لە بواری ئیمان و عەقیدەدا، یەکسەر دێنە سەر باسی ئیمان بەخواو، بە فریشتەکانی خوا و، بە کتێبەکانی خواو، بەڕۆژی دوایی و، بە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)!!، من پێم وایە دەبێ قۆناغێك بگەڕێینەوە بۆ دواتر، بۆ (بووںناسیی) چونکە: ئایا ئەو خوایەی تۆ ئیمانی پێ دێنی، چ زاتێکە (سبحانه وتعالی)؟ هەروەها ئەو دنیایەی کە دەڵێی: جێی تاقی کردنەوەیە، چ دنیایەکە؟ ڕۆژی دوایی چۆنە؟ پاشان ئەم بوونە چۆن پەیدا بووە؟ مرۆڤ چییە؟ یانی:

پێشیێ دەبێ (معرفة)ت هەبێ: خۆت بناسی، دەوروبەرت بناسی، خوا بناسی، گەردوون بناسی، ئنجا ئیمان دروست دەبێ، ئایا بەڵگەمان چییە لەسەر ئەمە؟ تەماشای قورئان بکەن، قورئانی مەککەیی، کە (۳/۲)ی قورئان پێك دێنێ، تەماشای بکەن، زۆر باسی خوای پەروەردگار دەکا، خوا چ زاتێکەو گەردوونی بۆچی دروست کردوەو؟ مرۆڤی بۆچی دروست کردوە؟ ئێمە حیکمەت لەبوونمان چییەو؟ دنیاو دوارۆژ چین و چۆنن؟ ... هتد، خوای پەروەردگار زۆری باسی ئەو بابەتانەی کردوەو، لە قورئانی مەککەییدا بەزۆریی باسی ئەو بابەتانە کراوە، بۆیەش کاتێك کە مسوڵمانان قورئانی مەککەییان ئیستیعاب کردبوو، هەزم کردبوو، دوایی زۆر ئاسان بوو، کە دەیانویست ئیمان بەخوا بێنن، دەیانزانی: خوا چ زاتێکە؟! دەیانزانی: فریشتەکان کێن؟ کتێبەکانی خوا چۆنن؟ دەیانزانی: پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)، کێن و چۆنن؟ دەیانزانی کە مانای ژیانی مرۆڤ چییە؟

بە کورتیی و بە کوردیی: ئێمە پێویستییمان بە بووناسییەکی تێرو تەواو هەیە، ئەو بووناسییەی کە قورئان و سوننەت باسی دەکەن، تاکو هەڵوێستێکی ڕاست و دروستمان هەبێ دەربارەی بوون، دەربارەی گەردوون و دەوروبەرمان و خۆمان، ئنجا لەسەر بناغەی ئەو هەڵوێستە فیکرییە ڕاست و دروستە، ئیمان بنیات دەنرێ، ئەگەرنا موشریکەکانی مەککەش خواناس بوون، وەك خوا دەفەرموێ:

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ﴾ (الزخرف: ٨٧)

واتە: ئەگەر لێیان پرسی، کێ دروستیکردوون؟ دەڵێن خوا.. ، بەڵام ئایا چۆنیان خوا دەناسی؟ وایان خوا دەناسی، وەك ڕەفیقێکی خۆیان! وایان خوا دەناسی، دەیانهێنایە ئاستی هەندێك لەو شتانەی

کە دەیانپەرستن، ئاوایان خوا دەناسی، یانی: مەعریفەتەکەیان تەواو نەبوو، بۆیە ئیمانەکەشیان بەکەڵك نەدەهات.

بەڕێزان! ڕاستییەکەی ئێمە زۆر پێویستییمان بەوە هەیە کە پێش هەموو شتێك، قووڵترو چاکتر خوا (سبحانه وتعالى) بناسین، هەروەها هەموو ئەو شتانەی پەیوەستن بە خوای پەروەردگارەوە: فریشتەکانی خوا، کتێبەکانی خوا، پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام)، پاشان ڕۆژی دوایی و، ئنجا ژیان و مرۆڤ، چونکە: ئێستا خەڵکی ڕۆژئاوا، ئەوانیش بەحیساب بڕوایان بەخواو، ڕۆژی دوایی و فریشتەکان و بە کتێبەکان و پێغەمبەران هەیە، بەڵام تەماشای کتێبەکانیان بکەن، چۆنیان بڕوا بەخوا هەیە!بۆ نموونە: لە (سیفری تەکوین)[1]دا دەڵێ: خوا تاکو دوای نیوەڕۆ زۆرانی لەگەڵ یەعقووب دا گرت، هیچیان هیچیانی بۆ نەخرا، دوایی خوا دەستی لە ڕانی یەعقووب گیر کردو، جومگەی ئەژنۆی دەرچوواند، ئنجا خوا فەرمووی: بەرمبدە دەچمەوە ئاسمانێ، یەعقووب گوتی: بەرتنادەم دەبێ وەعدم پێ بدەی، بەرەکەت و پێزم پێبدەی!

ئنجا چۆن باسی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) دەکرێ؟ بەشێوەیەکی وا کە لە مرۆڤی ئاسایی، ئاسایی تر بووبن! بۆ نموونە: لە باسی داوود[2] دا، ئەو حیکایەت و بەسەرهاتە باوە هەیە، کە بەداخەوە هەندێك لە تەفسیرەکانی ئێمەش لە ئیسرائیلیاتەوە وەریانگرتووە، وا دەزانن ئایەتەکانی سووڕەتی: (ص: ٢١-٢٦) دەلالەت لەسەر ئەوە دەکەن، کە

---

(١) بڕوانە: التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر التكوين، الإصحاح: ٣٢، ص ٦٥٩- ٦٦١.

(٢) هەمان سەرچاوە: العهد القديم، سفر صموئيل الثاني، الإصحاح: ١١، ص٨٨،٨٧.

گوایە داوود نەوەدو نۆ (٩٩) ژنی هەبووەو، تەماعی لە ژنی هاوڕێیەکی خۆی کردوە -کەناوی ئۆریا بووە- پێی جوان بووە، بۆیە ناردوویەتە پێشەوەی شەڕو کوژراوەو، دوایی ژنەکەی مارە کردووەتەوە! ئەوە لە پەیمانی کۆن دایە، بەڵام لە ئایەتەکان دا باسی ژنان نیەو، باسی مەڕان دەکەن و، من لە شوێنی دیکەدا بە تێروتەسەلی ئەوەم باس کردوە.[١]

هەروەها پەیمانی کۆن، باسی سولەیمان[٢] دەکا، دەڵێ: سولەیمان بتپەرست بووە!

هەروەها باسی لووط دەکات[٣]: زۆر بەشێوەیەکی ناڕێك.

هەروەها باسی ئیبراهیم دەکات، (خلیل الله)[٤] بەشێوەیەکی وا گوایە: پیاوێکی بە غیرەت نەبووە لەڕووی ناموسەوە!

هەورەها، کتێبەکانی خوا، ئایا کتێبەکانی خوا، ئاوان وەك ئەوەی لەبەر دەستی (ئەهلی کیتاب)دان؟ تەماشایان بکەن: دەڵێی حیکایەتی بەرئاگردانن، سەد حیکایەتی پڕ درۆو دەلەسەیان تێدایە! خەڵکی ڕۆژئاوا ناحەقی نەبووە لەو دینە ڕابکا، کە پڕە لە شتی پڕوپووچ و ئەفسانە، کە هەمووی پێچەوانەی واقیع و، پێچەوانەی عەقڵیشە.

کەواتە: دەستەبەرکردن و لە عەقڵ و دڵی خۆدا چەسپاندنی بووناسییەکی ڕاست و دروست، پێم وایە ئەوە هەنگاوی یەکەمی

---

(١) موسوعة: الإسلام كما يتجلي في كتاب الله، الكتاب الخامس: الإيمان برسل الله و أنبيائه، ص ٩٠-٩٣، ط ٢٠١٧/٢م. هەروەها تەفسیری سووڕەتی (ص).

(٢) هەمان سەرچاوە: العهد القديم، سفر الملوك، الإصحاح:١١، ص ٧٣٠- ٧٣٢.

(٣) هەمان سەرچاوە: العهد القديم، سفر التكوين، الإصحاح: ١٩، ص٥٢.

(٤) هەمان سەرچاوە: العهد القديم، سفر التكوين، الإصحاح: ٢٠ ص٥٣-٥٤.

چاوبەخۆدا گێڕانەوەمانە، ئەویش بەوە دەبێ کە زۆر لە قورئان و سوننەت ورد بینەوە، نەك تەنیا لە حوکمە شەرعییەکان، کە زانایان دەڵێن: هەموو ئایەتەکانی ئەحکام پێنج سەد (٥٠٠) ئایەتن، کە من ئەوەم پێ ڕاست نیە، چونکە ئەحکام لە هەموو قورئان وەردەگیرێن، بەڵام گرنگ ئەوەیە: ئایا ئەو قورئانە، کە شەش هەزارو دووسەدو سی و شەش (٦٢٣٦) ئایەتە، ئێمە خولاسەی بکەینەوە لەو حوکمانەدا کە پێیان دەگوترێ: حوکمە کردەییەکان (الأحکام العملیة) دەگونجێ؟! ئەدی ئەو هەموو قورئانە گەورەیە چی لێ بکەین! ئایا نابێ بێین دیراسەی بکەین، لێی بکۆڵینەوە؟ بۆ ئەوەی مەعریفەت و زانینێکی قووڵترمان هەبێ بەرامبەر بەخوا، سیفەتەکانی خوا، پاشان بەرامبەر بە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)و مەقامی بەرزو بێ وێنەیان؟! هەروەها بەرامبەر بە ڕۆژی دوایی، ئنجا بەرامبەر بە فریشتەکانی خواو، کتێبەکانی خوا! ئنجا کە ئیمانمان بەوانە هێنا، بەو شێوەیەی کە بووناسیی ڕاست و دروستی ئیسلامیی دەڵێ، ئنجا ئیمان و عەقیدەکەمان جێی خۆی دەگرێ.

٢) لە وەحیی تێگەیشتنێکی قووڵ و بەربڵاو:

ئەگەر بمانەوێ لە چاوبەخۆدا گێڕانەوەمان دا، سەرکەوتوو بین، هەنگاوی دووەم بریتیە لە تێگەیشتنێکی قووڵ و فراوان لە وەحیی خوا (عزوجل)، کە لە قورئان و سوننەت دا بەرجەستەیە، چونکە تەنیا وەحیی خوا بەکەڵکی هەموو کات و شوێنێك دێ، گرفتی گەورەی مسوڵمانانیش دوورکەوتنەوەیانە لە نووری وەحیی و، دەرگای عەقڵی خۆداخستن و دەست و پێی خۆبەستنیانە، بە ئیجتیهادو

بیروبۆچوونی پێشینانیان، ئەو دەردو نەخۆشییە کوشندەیەی کە خوای کارزان لە چەندان ئایەت دا، سەرزەنشتی کافرو موشریکەکانی لەسەر کردوە، بۆ وێنە:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ ﴾ (البقرة)

واتە: ئەگەر پێیان بگوترێ: شوێن ئەوە بکەون کە خوا دایبەزاندوە، دەڵێن: بەڵکو شوێن ئەوە دەکەوین کە باب و باپیرانی خۆمان لەسەری دیوە، ئەدی ئەگەر باب و باپیرانیان هیچیان نەفامیبێ و بە ڕێی ڕاستیان نەزانیبێ !!

٣) ئیمانێکی مەحکەم و نەلەخشاو:

هەرچی کەم و کوڕییمان هەیە، دەبێ دانی پێدا بێنین، کە بەهۆی ناتەواویی ئیمانەکەمانەوەیەو، لەو سۆنگەیەوە، هەڵە و پەڵەو چۆرتممان بەسەر دێن، هاوەڵان (خوا لێیان ڕازی بێ) کە باشترین نەوەن و، سەرمەشقی ئێمەن و خوا لە قورئاندا بە کەسی نەفەرمووە: لێیان ڕازییم و لەخۆشمیان ڕازیی دەکەم:

﴿ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾(التوبة: ١٠٠).

مەگەر ئەوان و شوێنکەوتووانی ڕاستەقینەی ئەوان، ﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ ... ﴾ ئنجا ئەوان بەڕاستیی جیاوازییان لەگەڵ نەوەکانی دیکەی ئۆممەت دا، ئەوە بوو، کە ئیمانەکەیان زۆر مەحکەم و نەلەخشاو بووە.

فەرموودەیەك لەو بارەوە:

(ڕۆژێك (حنظلة) دەچێ بۆ لای ئەبووبەکر (خوا لێی ڕازی بێ)، دەڵێ: تووشی نیفاق بووم، ئەبووبەکردەڵێ: بۆچی؟ دەڵێ: کاتێ کە لە خزمەت پێغەمبەرین ﷺ وەك بەهەشت و جەهەننەم ببینین وایە، (سەیر نیە بینیبیشیانن، خوای پەروەردگار بە جۆرێك نیشانی دابن) بەڵام کە دەچینەوە بۆ لای ماڵ و منداڵ، زۆر شتمان لەبیر دەچێ و وا نابین. ئەبووبەکر (خوا لێی ڕازی بێ) دەڵێ: ئنجا بەخوا منیش هەروام، هەمووماں هەروایں، وەرە بابچین بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ، دەچن بۆ لای پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموێ: ئەگەر لەسەر ئەو حاڵەتەی کە لەلای منن، بەردەوام بن، (لصافحتکم الملائکة علی فرشکم وفي طرقکم)، لەسەر جێگەکانتان و لەسەر ڕێگاکانتان، مەلائیکەت تۆقەتان لەگەڵدا دەکەن).[1]

من زۆرجار بیرم لە وەزعی خۆمان کردۆتەوە: گرفتێکی گەورە یان بچووکمان بۆ دێتە پێشێ، کە لێی دەکۆڵیەوە، هۆکارەکەی فیکریی نیە، زیاتر شتی نەفسییە، یانی: بۆیە لەبواری ڕەوشت و ڕەفتاردا، مامەڵەمان لەگەڵ یەك دا دروست نیە، چونکە سەرو سینەمان پێکەوە تەواو نیە، پێم وایە ئەوەش هەمووی دەگەڕێتەوە بۆ هەبوونی کەموکوڕیی لە ئیمانەکەماندا، لە پەیوەندییمان لەگەڵ خوادا.

---

(١) صحیح مسلم: ٢١٠٦.

٤) عیبادەتێکی ساغ و بێ خڵت:

پێم وایە لەبواری خواپەرستییە تایبەتییەکان (العبادات الخاصة، العبادات المحضة)،دا زۆر پێویستییمان بەوە هەیە، موراجەعەی خۆمان بکەینەوە، ئێستا ئێمە ئەوانەی کە دانیشتووین، چەند کەسمان ڕۆژووی سوننەتی هەیە، شەونوێژی هەیە، نوێژە سوننەتەکانی دیکەی هەن، قورئان خوێندنی زیادەمان هەیە؟ دەبێ ئینسان بیر لەخۆی بکاتەوە، با وەك ئەوەمان لێ نەیەت، کە لە یاداشتەکانی خۆمدا نووسیومە: کاتی خۆی لەساڵی (١٩٨١-١٩٨٢) لە گوندی (بەردەڕەش)[١] بووم، لەوێ ڕۆژانی دووشەممەو پێنجشەممان بەڕۆژوو دەبووم، شەونوێژێکم دەکردو، هەندێ عیبادەتی زیاد، بەڵام فەقێیەکان هەڵنەدەستان بۆ نوێژی بە کۆمەڵی بەیانی، منیش گوتم: برایان! بۆچی نوێژی بەکۆمەڵی بەیانییان ناکەن؟ ئەوانیش پێیان سەیر بوو، دەیانگوت: فەقێ و نوێژی بە کۆمەڵی بەیانیانیان نەگوتوە! زۆریان پێ سەیر بوو کە پێنجشەمە و دووشەممان بەڕۆژوو دەبووم، دەیانگوت: ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان قەیناکات، بەڵام دووشەم و پێنجشەم بۆچی! منیش دەمگوت: ئەدی لە (فقه)دا ئەو مەسەلانە ناخوێنن لە نامیلکەی (فتح القريب)دا، لە کتێبی (المغني)دا، لە کتێبی (إعانة)دا؟ دەیانگوت: با، بەڵام ئەوە بۆ کاتی مەلایەتییە! منیش دەمگوت: ئەدی نابێ لە ئێستاوە ئیشی پێ بکەن، تاکو دوایی کە بوونە مەلا، ببن بە سەرمەشقێکی باش بۆ خەڵك؟

---

(١) لە نیزیك شارۆچکەی (بانە) لە کوردستانی ئێران.

زۆر جار بیردەکەمەوە لە حاڵ و بارودۆخی خۆمان: هەندێکمان پێمان وایە: هەر لەبەر ئەوەی کە پێمان دەڵێن: ئیسلامیی، هەموو شتێکمان تەواوە! وانیە، نە لەبەر ئەوەی کە پێمان دەڵێن: مسوڵمان هەموو شتێکمان تەواوە و، نە لەبەر ئەوەی پێمان دەڵێن: ئیسلامیی، لە هەموو ئاوان پەڕیوینەوە! بۆیە دەبێ چاو بە عیبادەتی خۆماندا بگێڕینەوە، عیبادەتی شەخسیی، بەڵێ من باسی کاری ئیسلامییتان بۆ دەکەم، بەڵام وەڵڵاهی کەسێك بەڕاستیی عابید نەبێ بۆ خوا، بەدڵنیایی عامیلیش نابێ بۆ ئیسلام و، ئەگەر کردەوەو چالاکییشی هەبێ، کەڵکێ ناگرێ!

بێگومان ناشڵێم: بۆخۆم لە هەموو ئاوان پەڕیومەتەوە، بەڵکو هەموومان پێویستییمان بەوە هەیە، چاو بەخۆماندا بگێڕینەوە، بۆ نموونە: ئایا نوێژەکانمان بە جەماعەت دەکەین لە مزگەوت؟ خوا پشتیوان بێ هەموومان هەر واین، چ وەك سەرکردایەتیی و، چ لە ئاستی کادیر و ئەندامان، دەبێ هەروابین، ئنجا نوێژە سوننەتەکان بەگشتی و بەتایبەت شەونوێژ، پاشان وێڕای ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان، ڕۆژووی سوننەت، ئنجا قورئان خوێندن و، زیکرەکانی بەیانیان و ئێواران و، زیکرەکانی دوای نوێژەکان، پاشان جار جار چوونە ئیعتیکاف، ئایا چوونە ئیعتیکافمان هەیە؟ با جار جار بچینە ئیعتیکافەوە، ئەگەر چەند ڕۆژێکیش بێ، پێغەمبەر (محمد) ﷺ پێغەمبەری خوا بوو، لەسەر ئاستی هەموو بەشەرییەت پێغەمبەر بوو، کەچی هەموو ڕەمەزانێك دە (١٠) ڕۆژەکەی کۆتایی دەچووە ئیعتیکافەوە، نەیدەفەرموو: دەرفەت نیەو، پێم ناکرێ و سەرقاڵم! سەرقاڵی چیی! هیچ شتێك نابێ تۆ سەرقاڵ بکات لەوەی کە

پەیوەندییت لەگەڵ خوادا، گەرم و گوڕو قایم و مەحکەم بێ، چونکە ئەگەر لەوێوە بەکەڵك نەهاتین، لە هیچ کام لە شوێنەکانی دیکەدا بەکەڵك نایەین، بەتایبەت نوێژ، وەك برایەکی دڵسۆزی خۆتان پێتان دەڵێم: بە بەلاش نیە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:

(أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ به الْعَبْدُ يوم القيامة من عمله، صلاته، فإن صلحت فقد أفلح وأنجح...)[1]، واتە: یەکەمین شت لە کردەوەکەی کە بەندە لە ڕۆژی قیامەتدا، لەسەری لێپرسینەوەی لەگەڵدا دەکرێ، نوێژە.

٥) نەفسێکی تەزکیە کراو و پاک و پوخت:

بەڕێزان! ئەوانە هەموویان پێکەوە، وەك ئاڵقەکانی زنجیرێك، یەکدی دەبەستنەوە: کاتێك ئینسان نەفسێکی تەزکیەکراوی دەبێ، عیبادەتێکی باشی هەبێ و، کاتێ عیبادەتێکی باشی دەبێ، ئیمانێکی مەحکەمی هەبێ و، کاتێك ئیمانێکی مەحکەم و دامەزراوی دەبێ، کە لە ئیسلام دا تێگەیشتنێکی قووڵ و فراوانی هەبێ و، کاتێك ئەوەشی دەبێ، بوونناسییەکی ڕاستی هەبێ، ئەوانە هەموویان پێکەوە بەستراون.

وەك زۆرجاران باسم کردوە: زۆربەی گرفت و کێشەکانمان - بە بڕوای من - دەگەڕێنەوە بۆ ئەوە کە نەفسی خۆمان چاك تەزکیە نەکردوە، نەفسی تەزکیە کراویش ئەوەیە کە لە دەروونەوە خۆت پاك و چاك بکەی، چونکە: بۆ ئەوەی زمانت تەعبیری بە هەڵە

---

(١) رواه الترمذي: ٣٧٨، والنسائي: ٤٦٢، وأحمد: ٩٢٩١، والطبراني في الأوسط: ٧٨١٤ .

بەکارنەهێنێت و، چاوت نەزەر نەکا و، گوێت خراپە نەبیستێ و... هتد. پێویستە پێش ئەوە دەروونت پاك و پوخت و ڕێك بێ، ئەگەر لە دەروونەوە صاف بووی: ڕوانینی چاوو، تەعبیری زمان و، بیستنی گوێ و، جووڵەی دەست و لاق و...هتد، هەمووی زەبت دەبی، ئاو دەبێ لە سەرچاوەوە ڕوون بێ، چونکە ئەگەر ئاو سەرچاوەی لێڵ بێ، لە جۆگەلە ڕوون نابێتەوە، ئەوەش کار لەسەرخۆ کردنی دەوێ و، کەس لە پڕ نەبووە بە کوڕو، کەس لە زگی دایکی خۆیدا چاك نەبووە، ئینسان دەبێ خۆی چاك بکا:

﴿ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ ﴾ (الأعلى: ١٤).

(تَزَكَّى) لەسەر کێشی (تَفَعُّلْ)ە، دەبێ کار لەسەر خۆت بکەی و، خۆت ماندوو بکەی و کۆشش بکەی.

با وەك ئەزموونی شەخسیی خۆم شتێکتان بۆ باس بکەم: کاتی خۆی - ئێستاش کەم و زۆر هەر بەردەوامم- شەوانە کە دەچوومە سەر جێگای خەوتن، هەرچی لەماوەی ئەو ڕۆژەدا بووە، وەك فیلمێك دەمهێنایەوە بەرچاوی خۆم و، خۆمم لەسەر موحاسەبە دەکرد: چیم چاك بووە، چیم خراپ بووە، لە قسەی زمان و کردەوەی ئەندامەکان و، خولیاو مەبەستەکان؟! مرۆڤ ڕۆژانە چالاکیی و جموجۆڵی هەیە، بۆیە ئێوارە کە دەچییەوە سەر جێگایەکەت، با کاتێکت هەبێ شەوانە، دابنیشی و، بیر بکەیەوە کە: ئەمڕۆ چیم کردوە! چیم گوتوە! چۆنم کردوە! دەبێ مرۆڤ چاودێری خۆی بێ و، لێپرسینەوە لەگەڵ خۆیدا بکات، چەند لە شتەکانم بەکەڵك هاتن، چەندیان بە کەڵك نەهاتن؟!

٦) تەقوایەکی کاکڵدار:

مەبەستم لە تەقوای کاکڵدار، ئەوەیە کە: جاری وا هەیە، کەسێك بەحیساب عیبادەتێکی زیادە دەکات، بەڵام لەسەر حیسابی کارێکی لەخۆی چاکترەو قازانجی سەری مایە دەخوات! ڕەنگە جاری دیکەش لە شوێنی دیکە باسم کردبێ، بەڵام وەك عیبرەت بیگێڕمەوە باشە: جارێك برایەکی خۆمان، ڕۆژی پێنج شەممە یان دوو شەممە بوو، بەڕۆژوو بوو، برایانی مەکتەبی سیاسی لەسەر شتێ موحاسەبەیان دەکرد، دیار بوو بەناهەق و، قسەو شێوازی زبر، دڵی برایانی مەکتەبی سیاسیی ڕەنجاندبوو، منیش تەماشایەکم کردو گوتم: فلانکەس گیان!

گوتی: بەڵێ.

گوتم: ئەگەر ڕۆژووەکەت نەگرتبایەو، دڵی ئەو برایانەت نە ڕەنجاندبایە بە ناحەق، خێرت زۆر زۆر زیاتر بوو! تۆ بە حیساب بۆیە بەڕۆژووی، ڕۆژووی سووننەت، بۆ ئەوەی لەخوا نزیك بیەوە! شتێکی نا حەقی کردبوو و دڵی برایانیشی بە ناحەق ڕەنجاندبوو، نەشی دەسەلماند، گوتم: کاکە ڕۆژووە سونتەتەکەت مەگرە، تۆزێك شێوازت جوان بێ، چاکترە!

بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (إن المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم) رواه أبو داود: ٤٧٩٨. ئەمە زۆر جێی سەرنجە! مرۆڤی ڕەوشت جوان، کەسێ کە هەمیشە بەڕۆژوو بێ و، هەمیشە شەونوێژ بکا، بە ڕەوشتی جوان، دەگاتەوە پلەی ئەو! چونکە ئەسڵەن

ئەو ڕۆژوو و نوێژە، بەڵێ عیبادەتەو تاعەتەو بۆ خوایەو، پاداشتەکەی لە قیامەتێ یە، بەڵام دەبێ شوێنەوارەکەشی لەدنیادا دەربکەوێ، ئەگەر ڕۆژوو ڕۆژوو بێ و، نوێژ نوێژ بێ، دەبێ شوێنەوارەکەشی لەسەر ڕەوشت و هەڵس و کەوتی مرۆڤ دەربکەوێ.

٧) ڕەوشت و ئاکاری بەرزو پەسند:

کۆتا بوار کە پێم وایە دەبێ چاك چاوپێداگێڕانەوەی خۆمانی تێدا بکەین: ڕەوشت و ئاکاری بەرزو پەسندە، کە ئەویش هەر بەرهەمی ئەوانەی پێشووە، چونکە ئەگەر مرۆڤ ئەهلی تەقوا بوو، نەفسی تەزکیە کراو بوو، بە تەئکید ڕەوشت و ئاکاریشی بەرزو پەسەند دەبێ، ئەمیش لە چەند شتێك دا نمایان دەبێ، کە ئەم سێیانەیان زۆر گرنگن:

١- قسەو تەعبیری جوان و شیرین:

یەکێك لەو شتانەی کە دەبێ لێی وریا بین و، بەکەمی نەزانین: (قسەو تەعبیری جوان)ە، دەبێ مرۆڤ هەوڵبدات تەعبیری جوان بەکاربێنێ، لەسەرەتاوە ئاماژەم بەوەدا، کە: هەرچی دەیڵێم، پێشتر ڕووم لەخۆمەو بۆخۆمە، ئنجا بۆ ئێوە، بەڕێزان! تەعبیری جوان زۆر گرنگە، خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ ﴾ (الإسراء: ٥٣).

واتە: بە عەبدەکانم بڵێ: کام قسە باشترە، ئەوە بکەن، چونکە شەیتان نێوانیان تێك دەدا، واتە: لەمیانی تەعبیری نارێك و وشەی

ناڕێك و زبردا، بەینیان تێك دەدا، گومانی تێدا نیە تەعبیری ڕێك و وشەی جوان و بەنەزاكەت، چاكتر دەچێتە دڵی مرۆڤەوە.

۲- دڵ و دەروونی ساغ و پاك و دڵسۆز:

هەڵبەتە تەعبیری بە نەزاكەت و، وشەی جوانیش، بەزۆریی لە دڵێكی پڕ لە خۆشەویستیی و دڵسۆزو پاك و چاك و بێ خلتەوە پەیدا دەبێ، خوشك و برا بەڕێزو خۆشەویستەكانم! دڵسۆزانە دەڵێم: حەیفە ئەو دڵ و دەروونە كە خوا بەپاك و چاكیی و ساغ و سەلامەتیی پێی داوین، وەك خوا دەفەرمویَ:

﴿ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ ﴾ (الشعراء: ٨٨ – ٨٩).

واتە: ئەو ڕۆژە نە سامان و نە كوڕان دادی كەس نادەن، مەگەر كەسێ بە دڵێكی ساغ و سەلیمەوە بێتەوە لای خوا.

ئایا حەیف نیە ئەو دڵە كە دەتوانین پڕی بكەین لە خۆشەویستیی خوا، خۆشەویستیی پێغەمبەر ﷺ، عەزەمەت و گەورەیی خوا، دڵسۆزیی بۆ ئیسلام و مسوڵمانان، حەیف نیە پڕی بكەین لە بوغزو غەرەزو كینە و حەسەدو كیبرو، ئەو سیفەتە پیسانە، ئەوانە هەموویان زبڵ و زاڵن! ئنجا تۆ تەنەكەی زبڵ، شتی جوانی تێ ناكەی، بەڵكو شتێكت پێویست نەبێ، بۆ نموونە كلینیكس، دەیخەیە تەنەكەی زبڵەوە، ئنجا ئەو دڵەمان حەیفە بیكەین بە تەنەكەی زبڵ و، پڕی بكەین لە بوغزو كین و غەرەزو حەسەد و كیبرو... هتد، بەڕاستیی ستەم و حەیفە!

دەبێ لەخۆشمان وریابین و، پێمان وانەبێ: کە ئەو شتانە ئێمە ناگرنەوە، چونکە جاری وا هەیە، شەیطان بەوەش فێڵمان لێ دەکا!

ئایا پێغەمبەر ﷺ بەکێی فەرمووە: خۆتان لە حەسوودیی بپارێزن، چونکە حەسەد چاکەکان دەخوات، وەك چۆن ئاگر دارو تەختە دەسووتێنێ: (إياكم والحسد، فإن الحسد يأكل الحسنات، كما تأكل النار الحطب) رواه أبوداود: ٤٩٠٣، بێگومان بە هاوەڵان (صحابة) کەواتە: هاوەڵان ئەگەری هەبووە تووشی حەسەد ببن.

هەروەها ئایا بەکێی فەرمووە: خۆتان لە خۆبەزلگریی (کبر) بپارێزن و، هەر کەس تۆزقاڵێك کیبری لە دڵ دا بێ ناچێتە بەهەشت: (لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر) رواه مسلم: ٩١. بێگومان بە هاوەڵانی فەرمووە.

هەروەها ئایا خوا بەکێی فەرمووە: خۆتان لە بەدگومانیی (سوء الظن) بپارێزن؟ کە خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱجْتَنِبُواْ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ ۖ وَلَا تَجَسَّسُواْ وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ ﴾ (الحجرات: ١٢).

بێگومان بە ئیمانداران دەفەرموێ، پێش هەموو کەس بە هاوەڵانی فەرمووە، کەواتە: با ئێمە پێمان وانەبێ کە عەفوو کراوین لەو گوناهە گەورانە، لەو سیفەتە نزم (رذائل)ە دەروونییانە، بەڵکو بە پێچەوانەوە: من بۆم دەرکەوتوە: مرۆڤ تاکو پێگە و پایەی بەرزتر بێ، زیاتر ئەگەری ئەوەی هەیە تووشی ئەو عەیبە دەروونییانە ببێ.

کێ تووشی حەسادەت و، خۆکوتان بۆ زەعامەت و، خۆبەزلگریی و... هتد دەبێ؟ بێگومان ئەوەی کە بەرپرس و کاربەدەستە و خەڵکی بەدەورەوەیە، چونکە خەڵکی سادە، کەمتر ئەو نەخۆشییانەیان تووش دەبن.

لە ژیاننامەی (عبدالله بن مسعود) دا هاتووە خوا لێی ڕازی بێ کە ڕۆژێك ئاوڕی دایەوە بینی کۆمەڵە کەسێك وەك ڕێزلێگرتن لە پشتی دەڕۆیشتن، گوتی: ئیشێکتان بەمنە؟

گوتیان: نەخێر.

گوتی: ئەوە بۆ کابرای شوێنکەوتوو زەبوونییەو، بۆ بابای شوێنخراو (متبوع)یش لە خۆبایی بوونە!

واتە: وەرن لە تەنیشتم بڕۆن، بۆچی بەدوام کەتوون؟!

هەروەها ڕۆژێك (عمر بن الخطاب) خوا لێی ڕازی بێ (أبي بن كعب) دەبینێ کۆمەڵە خەڵکێك لە پشتی دەڕۆن، لێی تووڕە دەبێ و هەمان قسەی (إبن مسعود) دووبارە دەکاتەوە: (فإنها ذلة للتابع، فتنة للمتبوع)[١] ئنجا وا پێدەچێ ئەو تەعبیرە قسەیەکی باو بووبێ لە نێو هاوەڵان دا.

مەبەستم ئەوەیە: با خۆمان بپارێزین لەو ڕەوشت و ڕەفتارو ئاکارانەی کە دزێون و ناڕێکن، با هەمیشە خۆمان بپشکنین و، هەرگیز خاتری خۆمان نەگرین و، پێمان وابێ ئێمە لە هەموو (ئاو)ان پەڕیوینەوە، پێویستمان بەو وردە شتانە نابێت! نەخێر ئەوانە وردە شت نین، گوناهی گەورەن و، خوای پەروەردگار زۆر بە گەورەیی باسی کردوون.

---

(١) سنن الدارمي: ٥٣٢، و (الكتاب المصَّنف) لابن أبي شيبة: ٢٦٥٣١.

٣- با تەرازوومان شەریعەتی خوا بێ نەك میزاج و طەبیعەتی خۆمان:

بەڕێزان! با ئێمە تەرازوو و پێوەرمان بۆ هەڵسەنگاندنی: گوناه و چاکەو، خێرو شەڕ، قورئان و سوننەت بێ، میزاج و تەبعی خۆمان نەبێ، جارێك باسی ئەوە کرا برایەکی ئێمە، بەرپرسێکمان تۆقەی کردبوو لەگەڵ ئافرەت، منیش گوتم: بەهەرحاڵ ئەگەر ئەو ئەوکارەی کردبێ، گوناهێکی گچکەی کردوە، فەرموون: ئەوە قورئان و سوننەت و شەریعەت، تۆقە کردن لەگەڵ ئافرەت دا، هەروەك نەزەرە، گوناهێکی گچکەیە، چونکە گوناهی گچکە ئەوەیە سزای دنیایی، یان هەڕەشەی قیامەتیی لەسەر نەبێ، هەڵبەتە نەزەرو هاووێنەکانی هەر حەرامن، بەڵام نە سزای دنیاییان لەسەرە، نە هەڕەشەی قیامەتیی، گوناهی گەورە (کبیرة)ش پێناسەکەی لەلای زۆربەی زانایان ئەوەیە، کە: سزای دنیایی یان هەڕەشەی قیامەتیی (عقوبة دنيوية، أو وعيد أخروي) لەسەر بێ.

ئنجا گوتم: بەڵام پاشملە زەمکردنەکەی ئێوە بۆی، غەیبەتەو غەیبەتیش گوناهی گەورەیە! ئێوە بە حساب لۆمەی برایەکتان دەکەن کە گوناهێکی گچکەی کردوە، کەچی بۆخۆتان گوناهی گەورە ئەنجام دەدەن و، ڕەنگە هەر فیکریشی پێ نەکەن!! بەڵێ دەبێ پێوەرو تەرازوومان قورئان و سوننەت و شەریعەت بێ، بۆ هەڵسەنگاندنی چاکەو خراپە، نەك عورف و عادەتی کۆمەڵگا.

بڕگەی دووەم: چاوبەخۆدا گێڕانەوە لەسەر ئاستی کۆمەڵی مسوڵمانان:

با سەرنج بدەین خوای پەروەردگار چۆن باسی کۆمەڵی مسوڵمانانی کردوە:

١) ﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ﴾ الحجرات: ١٠.

واتە: بڕواداران تەنیا بران، واتە ناگونجێ بڕواداربن و برا نەبن، ئەوە وەك پیاوانیان و، وەك ئافرەتانیشیان خوشكن و پێكەوەش خوشك و بران.

٢) ﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ﴾ (التوبة: ٧١).

تەماشای فەرهەنگەكانی زمان بكەن: (أولياء) كۆی (ولي) یە، (ولي)یش ئەسڵی خۆی لە (وَلْي)ەوە هاتوە، [ليليني منكم أولوا الأحلام والنُّهى][1] (ليليني: ليقربني) یانی: با خاوەن عەقڵ و تێگەیشتووەكانتان لێم نزيك بن - لەكاتی نوێژكردن دا - ، كەواتە (وَلْي) یانی: (قُرْب).

(وليٌّ)یش بەمانای: خۆشويست (مُحِبّ) و، بەمانای مشوورخۆر و، بەمانای هاوكار و، بەمانای پشتگیر و، بەمانای سەرپەرشتییكار، دێ، ئنجا ئافرەتان و پیاوانی بڕوادار دەبێ ئاوا بن و، هەموو ئەو چەمك و واتايانە، لەنێو:

---

(١) رواه مسلم: ٤٣٢، والترمذي: ٢١١، وأحمد: ٤٢٢٢، والسنن الكبرى للنسائي: ١١٢٠٨ .

﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖ ﴾ دا، کۆدەبنەوە.

جاری وا هەیە کە هەست دەکەم برایەك، خوشکێك تووشی گرفتێك بووە و، وەك پێویست لەگەڵیدا هاودەرد نیم، گلەیی لە خۆم دەکەم و، دەڵێم: دیارە ئیمانەکەم تەواو نیە، ئەگەرنا خوا دەفەرموێ: ئیماندارانی پیاو و ئافرەت، مشوورخۆر و دۆست و پشتیوان و خۆشەویست و دڵسۆزی یەکدین، ئەویش تووشی ئازارێك بووە، تووشی نارەحەتییەك بووە، بەڵام وەك پێویست دڵم بۆی نائێشێ، دیارە ئیمانەکەم تەواو نیە، چونکە هەتا ئیمانت تەواوتر بێ، دۆستایەتی (موالاة)ت بۆ ئەهلی ئیمان باشتر دەبێ، برایەتیی و خۆشەویستیی و دڵسۆزیی و بەتەنگەوە بوونت، بۆیان باشتر دەبێ.

حوکمی پابەندیی بە بەرنامە و کارنامەوە:

بەڕێزان! ئێمە کۆمەڵێکین لەسەر بەرنامەیەك کۆبووینەوە: ئەوە پەیڕەوو پرۆگرامی نێوخۆمانە، ئەوە ئەو بیست و پێنج (٢٥) بنەما شەرعییەن، کە شەرحمان لەسەر کردوون، پاشان ئەوە کارنامە (لائحة) کانی هەر کام لە ئۆرگانەکانن، ئایا پابەندیی بەوانەوە تەنیا شتێکی خۆبەخشانەیەو، دەتوانین پابەند بین و، دەشتوانین پابەند نەبین؟ بە دڵنیاییەوە نەخێرو لەو بارەوەش بەڵگە زۆرن، بۆ نموونە:

یەکەم: بنچینەیەکی شەرعییە: هەر شتێك فەرزێك پەکی لەسەر بکەوێ فەرز دەبێ: (مالا یتم الواجب إلاّ به، فهو واجب)، ئنجا ئەو ئامانجە شەرعییانەی هەمانن، بۆمان تەحقیق نابن، بەبێ کاری هەرەوەزیی و پێکەوەیی و، ئەو کارەش ناکرێ بەبێ پابەندبوون

بە بەرنامەو پەیڕەو و کارنامەکانەوە، بۆیە پابەندیی بە بەرنامە و کارنامەوە، فەرزە.

دووەم: بنچینەیەکی شەرعییە، ئامرازەکان حوکمی ئامانجەکانیان هەیە: (للوسائل حکم المقاصد)، کەواتە: وەك چۆن ئامانجی چەسپاندنی خوابەیەکگرتن (التوحید)و دادگەریی، فەرزە، ئەو ئامرازو هۆکارەش کە پەکیان لەسەری کەوتوە، فەرزە.

۳) فەرمایشتی پێغەمبەرە ﷺ: (المسلمون علی شروطهم، إلاّ شرطاً حَرَّمَ حلالاً أو أحلَّ حَراماً). رواه الترمذي: ۱۳٥۲ عن عمرو بن عوف و صححه الألباني.

واتە: مسوڵمانان پابەندن بەمەرجەکانی خۆیانەوە، مەگەر مەرجێك حەڵاڵێکی حەرام کردبێ، یان حەرامێکی حەڵاڵ کردبێ.

واتە: لەگەڵ دەقێکی شەرعیی دا دژ بێ، ئەوکاتە ئەو مەرجە هیچ ئیعتیباری پێ ناکرێ، ئەگەرنا ئەوەی کە لەسەری ڕێك دەکەوین، دەبێ پێکەوە پێوەی پابەند بین.

٤) (عمر بن الخطاب) خوا لێی ڕازی بێ گوتوویەتی: (الأرض الأرض فإنَّهُ لا إسلام إلا بجماعة، و لا جماعة إلا بإمارة، و لا إمارة إلا بطاعة، فمن سوَّده قومُهُ علی الفقه، کان حیاة له و لهم، وَمَنْ سَوَّدهُ قومُهُ علی غیر فقه، کان هَلاکاً له و لهم) سنن الدارمي: ۲٥۱ و ۲٥۳ و ۲٥۷.

واتە: زەمین بپارێزن و نیشتەجێ بن، چونکە ئیسلامەتیی بە بێ کۆمەڵ بوون نابێ، کۆمەڵبوونیش بەبێ فەرماندیەتی نابێ و، فەرماندیەتیش بەبێ گوێڕایەڵیی نابێ، هەر کەس خەڵکەکەی

لەسەر بناغەی تێگەیشتن بیکەنە بەرپرسیان، مایەی ژیانە بۆ خۆی و ئەوانیش و، هەرکەسیش خەڵکەکەی بێ ئەوەی شارەزابێ، بیکەنە بەرپرسیان، مایەی فەوتانی خۆی و ئەوانیشە.

٥) بەندە صاڵحەکە لەگەڵ مووسا (علیه السلام)دا مەرج دەگرێ:

﴿فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَن شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾﴾ الكهف: ٧٠.

هیچ شتێکم لێ مەپرسە، تاکو خۆم بۆت باس دەکەم.

بەڵام مووسا سێ جاران مەرجەکە دەشکێنێ، پاش ئەو سێ جارە، دەڵێ تەواو، گلەیی نامێنێ، چونکە نەیتوانی پابەند بێ بە مەرجەکەوە:

(قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَٱرْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ ٱتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَن شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا رَكِبَا فِى ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا إِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى مِنْ أَمْرِى عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا لَقِيَا غُلَٰمًا فَقَتَلَهُۥ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةًۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُّكْرًا ﴿٧٤﴾ ۞

قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِن سَأَلْتُكَ عَن شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَيَآ أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَآ أَهْلَهَا فَأَبَوْاْ أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُۥ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾)
الكهف: ٦٤ - ٧٨

٦) با ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ تەماشا بکەین، ئنجا با بزانین تەبایی و رێکیی نێوخۆمان، بەپێی ئەم فەرمایشتە، تا چ رادەیەکە: (المسلم أخو المسلم، لا يظلمه ولا يُسْلِمُه، ومن كان في حاجة أخيه، كان الله في حاجته، ومَنْ فرَّج عن مسلم كُربة، فرَّجَ الله عنه بها كُربَة من كُرب يوم القيامة، ومن سَتَر مُسلمًا، ستره الله يوم القيامة) [1].

واتە: مسوڵمان برای مسوڵمانە، (هەروەها مسوڵمان خوشکی مسوڵمانە)، نەزوڵمی لێ دەکاو، نە تەسلیمی دەکا، هەرکەسێکیش هاوکاریی برایەکەی خۆی بکا، خوا یارمەتیی دەداو، هەر کەسێك خەمێك، لە مسوڵمانێك بڕەوێنێ، خوا خەمێك لە خەمەکانی قیامەتی لێ دەڕەوێنێ و، هەرکەسێك مسوڵمانێك بپۆشێ، خوا لە قیامەت دا دەیپۆشێ.

پۆشینی مسوڵمانێك واتە: عەیبی هەیەو هەر تۆ پێی دەزانی، بۆیە بیپۆشە، مادام مافی خەڵکێکی دیکەی پێوە پەیوەست نیە، بەڵام ئەگەر زوڵمی لە کەسێك کردبێ، تۆ عەیبەکەی بۆ بپۆشی و،

---

(١) صحيح البخاري: ٢٣١٠، و صحيح مسلم : ٢٥٨٠.

سەرەنجام ئەو لایەنەی بەرامبەر مەزڵووم بێ، ئەوە جیایە، دەبێ ورد بین و، وەك پێغەمبەر ﷺ مەبەستی بووە، ئاوا لە فەرمایشتەکانی تێ بگەین، ئەوە ڕاست نیە هەر هەڵەیەك بۆ خەڵك پەردەپۆش بکەین، با هەقی خەڵکی دیکەشی لەگەڵ زایە بێ! یاخود با جەمعەکەش زەرەربار بێ، بڵێی با هەر پەردە پۆشی بکەم! نەخێر نابێ و، ئەوە نە دڵسۆزییە بۆ بابای خەتابار و، نە دڵسۆزییە بۆ جەمعەکەش، بەڵکو بۆخۆشت بووی بەکەسێك کە هاوکارییت کردوە، لەسەر گوناه و دەستدرێژیی.

پێنج بنەمای گرنگی
کاری بە کۆمەڵ

ئێمە لەکاری پێکەوەییماندا، پێویستییمان بەچەند بنەمایەك هەیە، پێم وایە گرنگترینیان ئەم پێنجەن:

١) ڕێز لە یەکدی گرتن:

پێویستییمان بەڕێزی دووسەرە هەیە، سەروخوار، هەموو لایەك دەبێ ڕێز لەیەکدی بگرین، هەموو مرۆڤێك پێویستیی بە ڕێز لێگرتن هەیە، هەموو مرۆڤێك پێویستی بە تەقدیرکران هەیە، بۆیە هەرگیز حاکمانەو ئامیرانە لەگەڵ ئەوانەی کە لەبەر دەستتان دان، یان لەخوار ئێوەوەن، مامەڵە مەکەن، هەمیشە برایانە مامەڵە بکەن.

٢) قسەی خۆش و ڕووی خۆش و گفت و لفتی شیرین:

ئینسان دەبێ خۆی لەسەر قسەی شیرین و ڕووی گەش ڕابێنێ، لە کتێبێکدا خوێندوومەتەوە دەڵێ: زەردەخەنە پێویستیی بە سێزدە (١٣) ماسوولکە دەکا لەدەم و چاودا، (پزیشکەکان زیاتر ئەوە دەزانن) بەڵام کەسێك خۆی مۆڕ بکاتەوە، خۆی گرژ بکات، پێویستی بە هەشتاو حەوت (٨٧) ماسوولکە هەیە! من جارجار بە یەکێك لە منداڵەکانی خۆم دەڵێم: ڕۆڵە گیان! بۆچی ئەو مەسرەفە زۆرە دەکەی! هەشتاو حەوت ماسوولکەت دەجووڵێ، تاکو خۆت مۆن دەکەی! خۆت ڕووخۆش بکە، بەرامبەرەکەشت پێی خۆش دەبێ و، بۆخۆشت مورتاح تر دەبی.

٣) پێکەوە ڕاوێژ کردن:

بەڵێ بێگومان دەبێ خوارێ بەقسەی سەرێ بکا، بەڵام سەرەوەش دەبێ ڕاوێژ بەخوارەوە بکات و سوود لە عەقڵی ببینێت، خواش ڕاوێژ پێکەوەکردنی کردۆتە بناغەی کاروبار بەڕێوەبردنی مسوڵمانان: (وأمرهم شورى بينهم) الشورى -٣٨-.

بۆ نموونە: پێی بڵێ: بە نیازم بڕیارێکی وا بدەم، ئنجا پێش ئەوەی ئەمە ببێتە بڕیار، پێت چۆنە؟ بەتایبەتی کە دەچی بۆ شوێنێك و تۆ شارەزای ئەو شوێنە نی.

٤) گوێ بۆگرتن و بە قسەکردن (السمع والطاعة):

بەبێ ئەمەش کاری پێکەوەیی و بە کۆمەڵ هەرگیز بەڕێوەناچێ، پێشتریش گوتمان: کە (سنن الدارمي)[1] لە (عومەری کوڕی خەتتاب)ەوە هێناویەتی: (لا إسلام بجماعة، ولا جماعة إلا بإمارة، ولا إمارة إلا بطاعة) واتە: ئیسلام بەبێ جەماعەت، نابێ (مسوڵمانان کۆنەبنەوە، کوا مسوڵمانەتیی لەکوێ پەیدا دەبێ، ئەگەر مسوڵمانان پڕژو بڵاوبن، ئیسلام بەبێ کۆمەڵبوونی مسوڵمانان نابێ) کۆمەڵبوونی مسوڵمانانیش بەبێ گەورایەتیی، بەبێ فەرماندیەتی نابێ، فەرماندیەتیش بەبێ بەقسەکران، (گوێ ڕایەڵیی) نابێ.

---

(١) رواه الدارمي: (٢٥) ضعفه حسين سليم أسد.

وەك جاری دیکەش باس کراوە: جارێکیان مەفرەزەیەکمان بووە، یەکێکیان بەرپرسیان بووە، بەرپرسەکەیان گوتوویەتی: دەچین بۆ فلان شوێن، بەم ڕێیەدا، یەکێکی دیکەیان گوتوویەتی، نەخێر دەبێ لێرەوە بڕۆین، ئەویش گوتوویەتی: ئاخر من ئەمیرم! گوتوویەتی: ڕاستە تۆ ئەمیری بەڵام نابێ، لە قسەم دەربچی! بێگومان نابێ وابێ، بەرپرس دەبێ بەقسەی بکرێ: (إنما جعل الإمام ليؤتمَّ به)[1] ئیمام و پێشەوا، بۆ پێش نوێژیی، دەبێ چاوی لێبکرێ و بکرێتە سەرمەشق..

بەڵام هەمووی هەر خۆی پێ لە ئیمامەکە باشتر بێ و، پێی وابێ کە نەخێر من و تۆ فەرقمان نیەو، تۆ دەبێ بە قسەی من بکەی! بێگومان هەرگیز کاری هەرەوەزیی ئاوا ناکرێ.

٥) دەبێ بە سیفەتە بەرزەکان (فضائل)ەوە پێکەوە مامەڵە بکەین:

پێم وایە یەکێك لە خاڵە لاوازەکانی لایەنە ئیسلامییەکان لە کاری ئیسلامیی دا، ئەوەیە، کە لەسەرێکەوە: قیادە زیاتر جەختی لەسەر لایەنی گوێگرتن و بەقسەکردن (السمع والطاعة) کردۆتەوەو، زۆر ئاوڕی نەداتەوە لەوە کە خەڵك فێری داهێنان و ڕای خۆ گوتن، بکات - هەڵبەت لە قاڵبی ئەدەب دا - لە سەرێکی دیکەشەوە: لەسەر ئاستی بنکە (قاعدة) هی وا هەیە پێی وایە کاتێك داهێنان دەبێ، کە تۆ لەسەرووی خۆت هەڵگەڕێیەوە! نا، لێی هەڵمەگەڕێوە! تەماشای هاوەڵان بکەن (خوا لێیان ڕازی بێ)، بۆ نموونە: (الحباب بن المنذر) لە جەنگی (بَدر)دا دەزانێ کە شوێنەکە - کە پێغەمبەری خوا دیاریی

---

(١) رواه أبي يعلى: ٣٥٥٨، قال حسين سليم أسد: إسناده صحيح.

کردوە - باش نیە لەڕووی ستراتیژی جەنگییەوە، بەڵام یەکسەر دەپرسێ: (یارسول الله! ﷺ أهذا منزل أنزلك الله إيّاه، أم هي الحرب والرأي والمكيدة؟) واتە: ئەی پێغەمبەری خوا! ئایا ئەمە مەنزڵێکە خوا فەرموویەتی دەبێ لێرە بارگە بخەین، یاخود تاکتیکی جەنگییەو بۆچوونی خۆتە؟ ئەویش دەفەرموێ: (بَلْ هيَ الحرب والرأي والمكيدة)، بەڵکو ئەمە جەنگ و تاکتیك و بۆچوونی خۆمە؟ ئەویش بۆی ڕوون دەکاتەوەو دەڵێ: ئێرە باش نیەو بەڵگەی بۆ دەهێنێتەوە، پێغەمبەریش ﷺ گوێی بۆ دەگرێ و دوایی دەفەرموێ: (لَقَد أَشَرْتَ بالرأي)[1]، ڕای ڕاست هی تۆیە، نەك ئەوەی من.

مەبەستم ئەوەیە کە دەگونجێ لەخوارەوە کەسێك شتێك بزانێ و، بەرپرسەکەی فیکری پێ نەشکابێ، بەڵام با لە قاڵبی ئەدەبدا بیخاتەڕوو، نەك بە ڕەخنە گرتن و، یاخیی بوون و سەرپێچیی کردن، کە دوایی ئیشەکە تێك دەچێ و، ئەو بەرپرسەش ئەو قسەیەی لێ وەرناگرێ، چونکە زۆرجار حەقیش ئەگەر بەشێوەیەکی ناحەق بخرێتە ڕوو، قبووڵ ناکرێ، هەروەك جاری وایە: ناحەقیش بەشێوەیەکی حەق بخرێتە ڕوو، بەشێوەیەکی جوان، وەردەگیرێ، بەڵام حەقیش بەشێوەیەکی ناڕێك بخرێتە ڕوو، وەرناگیرێ، هەربۆیەش جوان گوتراوە: (أْ أْمر بالمعروف بالمعروف، وأنْهَ عن المنكر لا بالمنكر)، واتە: بەشێوەیەکی پەسند فەرمان بە پەسند بکەو، ڕێگریی لە ناپەسند بکە، بەڵام بەشێوازێکی ناپەسند نا.

---

(١) السيرة النبوية لإبن هشام، ج ٢ ص ٣٣٦.

بڕگەی سێیەم: چاو بەخۆداگێڕانەوە لەسەر ئاستی كۆمەڵگا

زۆرجار لەبیرمان دەچێتەوە كە ئێمە نوێنەری ئیسلامێكین، كە قورئانەكەی: بیرخەرەوەی جیهانییان (ذكر للعالمين)ەو، پێغەمبەرەكەشی ﷺ بەزەییە بۆ جیهانییان (رحمة للعالمين)!! هەروەها لەبیرمان دەچێتەوە كە ئێمە نوێنەرایەتیی ئیسلامێك دەكەین، كە هی ئێمە نیە، هی خوایەو بۆ هەموو خەڵكە، بۆ هەموو بەشەر، بۆ هەموو مرۆڤەكان، بۆیە دەبێ لەو بارەوەش بەخۆماندا بچینەوەو، چاو بەخۆماندا بگێڕینەوەو، خۆمان كوشمەڵە نەكەین، خۆمان بچووك نەكەینەوە لەچوارچێوەو قاڵبێكی گچكەداو، پێمان وابێ ئیسلام هەر هی ئێمەیە، یان پێمان وابێ: هەر ئێمە لەسەر حەقین و تەنیا ئێمە هەین، ئەو تەعبیرە كە لە سووڕەتی (الأنبياء)دا هاتوە، زۆر سەرنجی ڕاكێشاوم، كە خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي ٱلزَّبُورِ مِنۢ بَعْدِ ٱلذِّكْرِ أَنَّ ٱلْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ ٱلصَّٰلِحُونَ ﴿١٠٥﴾ ﴾ الأنبياء.

واتە: بەدڵنیایی لە زەبووردا نووسیومانە، تۆمارمان كردوە (وەك یاسایەكی خۆمان) دوای تەوڕات، {[ٱلذِّكْرِ] یانی: تەوڕات}، كە بەندە شایستەكانم زەوی بە میرات دەگرن.

ئێمە هەر وا حاڵیی بووین كە ئەو بەندە شایستانە بریتی بن لە (صاڵحەكان، ئەهلی نوێژو تاعەت و ڕۆژوو و، ئەو جۆرە كەسانە)، كەچی سەیری سەرزەوی دەكەین، بەو تێگەیشتنە بێ، صاڵحەكان

هەموویان بێدەسەڵات و دەستەپاچەن، یان بێ قەوارەی سیاسیین، یان ئەگەر دەوڵەتیشیان هەبن، دەوڵەتی بێ ئیرادەو کلۆڵ کراون!! کێ ئێستا حاکمە لە دنیادا؟ ئەوانەی کە شایستەن، شایستە بەو واتایە کە هۆکارەکانی حوکمڕانییان بۆخۆیان فەڕاهەم هێناون، یاساکان (سنن) ی خوایان لە گەردووندا بۆخۆیان دۆزیونەوە، هۆکارەکانی هێزو پێزیان لە خۆیاندا هێناونەدی، ئەوانە ئێستا دەستڕۆیشتوو و حوکمڕانن، چونکە تەنانەت پێغەمبەریش ﷺ کە شتێك دەفەرموێ، چ جای خوا کە شتێك دەفەرموێ، نابێ لەگەڵ واقیعدا تێك بگیرێ.

هەروەها لێرەوە ئاماژەیەك دەکەین بەو فەرموودەیەش کە دەفەرموێ: (ما أفلح قوم ولّوا أمرهم امرأة) البخاري: ٢٤٥٦، و النسائي (٤٣/٢) و الحاكم (١١٨/٣)، و أحمد (٤٣/٥).

واتە: کۆمەڵێك، ئافرەتێك بکەنە بەرپرسی خۆیان سەرفراز نابن.

یەکێك بۆی هەیە بڵێ: ئەدی (ئەندیرا غاندیی) لە هیندو، (ئەنجیلا میرکڵ)ی ئەڵمانیاو، (گۆڵدا مائیر)ی سەرۆك وەزیرانی ئیسرائیل، و (تاتشر)ی بەریتانیا، ئەو ئافرەتانە وڵاتیشیان بەڕێوە بردووە، خەڵك و وڵاتەکانیشیان لێیان بەهرەمەند بوون و، لێیان نەچوونە خەسارێ، وەك زۆربەی هەرەزۆری پیاوە دیکتاتۆرە حوکمڕانەکانی وڵاتانی مسوڵماننشین!!

ئنجا بێگومان: (لن يفلح قوم) مەبەست پێی سوودمەند نەبوونی دنیاییە، نەك هی قیامەتیی ، چونکە فارسەکان ئەوکاتە ئەهلی دین نەبوون، ئەهلی ئیسلام نەبوون، تاکو بفەرموێ: بۆ قیامەتێ سەرفراز نابن، بەڵکو یانی: بۆ دنیایان قازانج ناکەن، کەچی هەندێك گەل و نەتەوە قازانجیشیان کردووە، ئافرەتیشیان کردووەتە کاربەدەست!

کەواتە: یان دەبێ بگوترێ: سەنەدی فەرموودەکە ڕاست نیە، یان دەبێ بڵێین: مەبەستی پێغەمبەر ﷺ شتێکی دیکەیە.

مەبەستم ئەوەیە دەبێ وریا بین، ئێستا ئەم ئایەتە کە بۆم باس کردن: ﴿أَنَّ ٱلْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ ٱلصَّٰلِحُونَ﴾ سەر زەوی عەبدە صاڵحەکانم بە میراتی دەگرن، ئێستا هەرچی عەبدی صاڵح و نوێژکەرو خواناسە، بێ دەسەڵاتە! کەواتە: چەمکی وشەی: (صالح) هەر ئەوەنیە کە ئێمە لێی تێگەیشتووین، بەڵکو(صالح) یانی: شایستە، واتە: ئەوانەی ئەهلییەتیان هەبێ، ئێستا ئەهلی کوفر ئەهلییەتیان هەیە: وڵاتیان بە دامەزراوەکان بەڕێوە دەبەن، یاسا سەروەرەو...هتد، کۆمەڵێك هۆکاری هێزیان هەن! بەڵێ ئێمە دەبێ لە مامەڵە لەگەڵ غەیری خۆماندا، وریای ئەوە بین، کە خوای زاناو توانا ئەم دنیایەی بەس بۆ ئێمە دروست نەکردوە، هەر ئێمەی تێدانین، یاساکان (سنن)ی خواش (سبحانه وتعالى) لایەنگریی (إنحياز)یان تێدانیە بەرامبەر بە ئێمە، ئێمە حەقی ڤیتۆمان نیە لەبەرامبەر سیستەم و یاساکانی خوادا.

سەرنج بدەن! لەکاتێکی چەند مەترسییداردا، لە جەنگی ئوحوددا، مسوڵمانان کاتێك بێ فەرمانیی خوا دەکەن، تێکدەشکێن، پێغەمبەر ﷺ ئەو هەموو ئەزیەتەی دەبێ، چونکە حەقی ڤیتۆمان نیە لەبەرامبەر یاساکانی خوادا، خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ ﴾(النساء:١٢٣).

واتە: بەخۆزگەو خەیاڵپڵاوی ئێوەو خاوەن کتێبان نیە، هەرکەس خراپە بکات، پێی سزادەدرێ.

دەبێ ئەوە بزانین: هەرکەسێك خراپە بکا، سزای دەدرێتەوە، مسوڵمان بێ، یان نامسوڵمان بێ.

بۆ مامەڵەشمان لەگەڵ کۆمەڵگادا، وەك ئەم کارو جموجۆڵە ئیسلامییە، پێویستە چەند بنەمایەك ڕەچاو بکەین:

١) دەبێ دڵسۆزیی و بەتەنگەوە بوونمان هەبێ بۆ خەڵك: (الدين: النصيحة...) رواه مسلم: ٥٥.

٢) دەبێ دادگەریی و چاکەکارییمان لەگەڵیان هەبێ، لەبواری مامەڵەو هەڵسوکەوت دا: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَيَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡبَغۡيِۚ يَعِظُكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ۝٩٠﴾ النحل: ٩٠

٣) دەبێ بانگەواز بۆ چاکە و، فەرمان بە پەسندو ڕێگریی لە ناپەسندیان، لەگەڵدا ئەنجام بدەین: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ۝١٠٤﴾ آل عمران: ١٠٤

٤) دەبێ هەموو ئەمانەش بە پاڵنەری بەزەیی و پەرۆش و دڵ پێسووتان، لەسەر بناغەی چی بۆخۆمانمان پێ خۆشە، بۆ ئەوانیشمان پێ خۆش بێ: (لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه...) رواه البخاري: ١٣، و مسلم: ٤٥.

واتە یەکێکتان بڕوا ناهێنن(بڕوایەکی باش)، تاکو چی بۆ خۆی پێی خۆشە، بۆ برایەکەشیی پێی خۆش نەبێ.

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (.. و أَحِبَّ للناس ما تحب لنفسك تكن مسلماً) رواه الترمذي: ٢٣٠٥، و اللفظ له، و ابن ماجه: ٤٢١٧، و حسنه الألباني.

واتە: چیت بۆ خۆت پێخۆشە، بۆ خەڵکیش پێت خۆشبێ، دەبیە مسوڵمان(ی باش).

(ابن حجر العسقلاني) ڕوونکەرەوەی (صحيح البخاري) لە شەرحی ئەو فەرموودەیەی پێشێ دا، نووسیویەتی:

(.. و يحتمل أن يكون قوله: (لأخيه) شاملاً للذمي أيضاً، بأن يحب له الإسلام مثلاً)[1]. واتە: دەگونجێ فەرمایشتەکەی: (لأخيه) پەیماندار (هاووڵاتیی نامسوڵمان)یش بگرێتەوە، کە بۆ وێنە: ئیسلامەتیی بۆ پێخۆش بێ.

هەروەها سەرچاوەی پێشوو هەمان ڕای لە (علي القاري)یشەوە هێناوە، کە گوتوویەتی: {(قوله للناس) يحتمل التعميم، و يحتمل التخصيص بالمؤمنين)}[2].

پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) لە بواری مامەڵەو هەڵسوکەوتدا، ئاوابوون، بەڵام کەدێینە نێو بواری بەرەنگاربوونەوەو دژایەتیی، ئەوە بازاڕێکی دیکە دێتە گۆڕێ.

پێم وایە ئێمە وەك ئیسلامیی زۆر پێویستیمان بەوە هەیە، کە لەبواری مامەڵە لەگەڵ خەڵك و کۆمەڵگادا، بەخۆداچوونەوە بکەین و،

---

(١) موسوعة: فتح الملهم بشرح صحيح الإمام مسلم، ج ١ ص٥٩٤ : للشيخ شبير أحمد العثماني.

(٢) سەرچاوەی پێشوو، هەمان بەرگ و لاپەڕە.

دڵنیاشتان دەکەمەوە، خواو پێغەمبەری خوا ﷺ پێیان خۆشە لەگەڵ هەموو کەس دا ڕاستگۆ بین، بۆ هەموو کەس دڵسۆز بین، لەگەڵ هەموو کەس بەڕەحم بین، چاکەکاربین، هیچ گومانتان لەوەدا نەبێ و، گومانتان لەوەدا نەبێ کە خواو پێغەمبەری خوا ﷺ پێیان خۆش نیە، مسوڵمان نارێك بێ، ناڕاست بێ لەگەڵ خەڵکی دیکە، کە بە غەیرەیان دەزانێ، یان نادڵسۆزیان بێ و، خراپەیان بۆ بە ئاوات بخوازێ! وانیە، بەڵێ لە بواری شەڕو ڕووبەڕووبوونەوەدا ئەوە جیایە، بەڵام لەبواری هەڵسوکەوت و مامەڵەدا، نابێ هیچ کەس لە مسوڵمان خۆشخوڵقتر بێ، دڵسۆزتر بێ، چاکەکارتر بێ، لێبوردەتر بێ، پێغەمبەری ئێمە ﷺ هەر بەوە گرەوی خۆی بردوەتەوەو، هەر بەوەش وایکردوە هەمیشە خەڵك منەتباری بێ، لە مەککە چی لێ نەکرا؟! بەڵام دوای ئەوە کە دەسەڵاتی بوو لە مەککەدا، دەبینین پێغەمبەر ﷺ چەند بەدڵ گەورەیی ڕەفتاری کردو، بەدیلەکانی فەرموو: (اذهبوا فأنتم الطُّلَقاء) واتە: بڕۆن بەرهەڵدا و دەستکراوەن، ئنجا بۆ زانیارییتان! (طلقاء) یانی: بەرهەڵداکان، نەیفەرمووە: (أحرار)، چونکە: کۆیلە نەبوون و، ئازاد بوون، (طليق) پێچەوانەی (أسير)ە ، یانی: دیل نین، بڕۆن ئازادن، بۆ کوێ دەچن، بچن، نەك ئازاد بەمانای پێچەوانەی کۆیلە، بۆیە فەرموویەتی: (اذهبوا فأنتم الطُّلَقاء)[1]، یانی هەر لەسەر ئەو کوفرەی خۆشتان بن و بڕۆن، نەیفەرمووە: وەرن مسوڵمان بن، چونکە مسوڵمانەتیی، قەناعەتە، تەنانەت (صفوان بن أمية) کە دوایی پێغەمبەر ﷺ بۆ جەنگی (حنين) داوای چوارسەد (٤٠٠) زرێ ی لێ دەکا، دەفەرموێ: ئیشم پێیەتی، ئەویش دەڵێ:

---

(١) السيرة النبوية لابن هشام : ج ٤ ص ٢٣٤ ، ط ٢٠٠٦ م ، دار ابن الهيثم.

لێم دەستێنی، یاخود وەك ئەمانەت؟ دەفەرموێ: وەك ئەمانەت لێت وەردەگرم[1]، لە حاڵێك دا کە مسوڵمانیش نەبووە.

دوایی هەندێکیان کە مسوڵمانیش نەبوون، یەکی هەزار سەر مەڕ، یان سەد حوشتریان دەداتێ، سەد حوشتری ئەوکاتە وەك سەد ئۆتۆمۆبیلی دوایین مۆدیلی نوێی ئێستا وابووە! مسوڵمانیش نەبوون، بۆ ئەوەی بزانن کە ئیسلام دڵیان ڕادەگرێ، کە دوایی پێغەمبەر ﷺ وەك ڕوونکردنەوە و دڵدانەوەی پشتیوانەکان (أنصار) کە دڵیان گەردی گرتبوو، فەرمووی: تۆزێك لە چڵکی دنیا دڵی ئەوانەم پێ ڕاگرت، دڵی ئەوانەم پێ خۆش کرد، تەماشای پێغەمبەر ﷺ بکەن، چەند دووربین بووە! بۆچی ئەو سامانەی بەوانەدا؟ چونکە هەرکامێك لەوانە خەڵکێکی زۆری ڕەش و ڕووت و هەڵخەڵەتاوی بەدەورەوە بوو، وەك ئەو حیزبە عەلمانییانەی ئێستا! زیاتر لەبەر ئەوانی بووە و لە دڵی خۆیدا فەرموویەتی: ئەگەر دڵی ئەوانە ڕاکێشم، خەڵکە ڕەش و ڕووتەکە سەنگەرم لێ ناگرن و، چی دیکە نابنە سووتەمەنی.

جارێك یەکێك لەو نەزانانە لە مەجلیسی پێغەمبەر ﷺ دەبێ، کە دایکمان عائیشەش، لەوێ دەبێ و، جارێ هاوسەرانی پێغەمبەر نەخراونەتە پشتی پەردەوە، کابرا دەڵێ: ئەی موحەممەد! ئەوە چی تۆیە؟ دەفەرموێ: ئەوە خێزانمە، دەڵێ: ئەوە قابیلی تۆ نیە، من ئافرەتێکم هەیە، جوانترین ئافرەتی عەرەبانە، ئەوی دەدەم بەتۆ! ئەویش دەفەرموێ: نەخێر (ئەوە ناکەم)، دوایی کە دەڕوا، عائیشە دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا! ئەوە کێ بوو؟ دەفەرموێ: (هذا الأحمق

---

(١) هەمان سەرچاوە ، ج ٤ ص ٢٥١ .

المطاع في قومه)[1] واتە: ئەمە کەودەنێکی فەرمانبەریی بۆ کراوە لە نێو خەڵکەکەیدا.

مەبەستم ئەوەیە کە پێغەمبەر ﷺ هەندێك شتی کردوە، وەك موداراو ساچاندن و ڕەچاوکردنی واقیع، ئێمەش وەك ئەو کارە ئیسلامییە، پێویستیمان بەو شتانە دەکات و، دەبێ وردە وردە ئەندامانی خۆمان حاڵیی بکەین و، عەقڵیان، دڵیان فراوان بێ، بۆ مامەڵە لەگەڵ دەرەوەی خۆمان، دەبێ زۆر عەقڵ فراوان و دڵ گەورە بین، ئەگەرنا ناتوانین ئەم کارە ئیسلامییە، ئەم پڕۆژە ئیسلامییە وا فراوان بکەین، ببێتە جێی ئومێدی خەڵك و، گرفت و کێشەکانی کۆمەڵگاو، خەڵك و دەوروبەری خۆمانی پێ چارەسەر بکەین.

---

(١) سير أعلام النبلاء ، للذهبي، ج٢ ص ١٦٧.

لە گێڕراوەیەك دا هاتوە: ئەمە کەسێکە ئەگەر تووڕە بێ، هەزار (١٠٠٠) کەس لە خەڵکەکەی، شمشێرەکانیان لە کالانیان دەردەکێشن و دەڵێن: کێ بکوژین؟!

تەوەری سێیەم

(١٠) سەرنج لەبارەی نێوەڕۆک و چۆنیەتی کاری ئیسلامییەوە

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir/عەلی باپیر

AliBapir

کەناڵی ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.net
کوردی - عربي - English

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

بەڕێزان! لەم تەوەرەیەدا دە (١٠) تێبینی و سەرنج دەخەمەڕوو لەبارەی نێوەڕۆك و چۆنیەتی ئەنجامدانی کاری ئیسلامییەوە، ئەوانەش تێبینی و سەرنجی خۆمن، لە ئەنجامی ئەزموونم لەنێو کارو کاروانی ئیسلامیی دا و، لە ئەنجامی خوێندنەوە و تێفکرینی خۆم لە کاروپڕۆژەی خۆمان و غەیری خۆمان دا، پێیان گەیشتووم:

سەرنجی یەکەم: کاری ئیسلامیی بەشێکە لە مسوڵمانەتیی، نەك بەدیلی بێ:

کاری ئیسلامیی بەشێکە لە دینداریی و مسوڵمانەتیی، نەك بەدیلی بێ، ئنجا ئەمە پێویستیی بەڕوونکردنەوەیەو، هەوڵدەدەم لەبەرتیشکی ئەم ئایەتە موبارەکەدا، ڕوونی بکەمەوە:

﴿ وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٠٤ ﴾(آل عمران: ١٠٤).

واتە: با لە ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن، (یان ئێوە کۆمەڵێك بن)[١] بانگەواز دەکەن بۆ چاکە، فەرمان دەکەن بە پەسندو، ڕێ دەگرن لە ناپەسند و، هەر ئەوانەش سەرفرازن.

مەبەستم ئەوەیە: هەندێکمان وا دەزانین ئەو کارە ئیسلامییەی کە دەیکەین، بەدیلی مسوڵمانەتییە، لە حاڵێکدا کە ئەوە بەرهەمی مسوڵمانەتییە، یانی: پێشێ دەبێ مسوڵمان بین: ئەهلی ئیمان بین، شارەزاو بەرچاو ڕوون بین، ئەهلی عیبادەت و تەقوا بین، ئەهلی

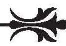
(١) بەپێی جۆری (من)ی سەر (منکم) ئەگەر بۆ (تبعیض) بێ، یان بۆ (بیان).

تەزکیە بین، خاوەنی ڕەوشت و ئاکاری بەرزبین، ئنجا دەتوانین کاری ئیسلامیی بکەین، هەڵبەتە مەبەستم ئەوە نیە، وەك هەندێك لە ئەهلی تەسەووف گوتوویانە: دەبێ مرۆڤ نەفسی تەزکیە بێت و، ببێتە پێشەواو مورشیدی کامڵ، ئنجا دەست پێ بکات! بەڵکو پێم وایە مرۆڤ لەمیانی کاردا، زیاتر تێدەگات و پێ دەگات، بەڵام مەبەستم ئەوەیە کە ئەم کارە ئیسلامییەی ئێمە، بەدیل نیە بۆ دینداریی و مسوڵمانەتیی! پێمان وابێ لەبەر ئەوەی کاری ئیسلامیی دەکەین، ئەوە شەفاعەتمان بۆ دەکا، ئەگەر لەڕووی ئیمان و عەقیدەوە، لەڕووی عیلم و مەعریفەتەوە، لەڕووی عیبادەت و تەقواوە، لەڕووی هەڵسوکەوت و ڕەوشتەوە، کەمتەرخەم بین، کارو چالاکیی ئیسلامیی قەرەبووی ئەوانەمان بۆ دەکاتەوە! بەڵکو بە پێچەوانەوە: کاری ئیسلامیی بە کەسانێك ئەنجام دەدرێ، کە پێشتر لە زاتی خۆیاندا: مسوڵمانێکی ڕێك و پێك و باش بن، وەك زۆرجاران گوتوومە: پاکسازیی بە پاکان دەکرێ و، چاکسازیی بە چاکان دەکرێ و، ڕاستکردنەوە بە ڕاستان دەکرێ و، ئەگەر بۆ خۆت صالح نەبی، چۆن کۆمەڵگا ئیصلاح دەکەی؟!

هەندێك جار وام دێتە بەرچاو: هەندێکمان تەنیا بەوەندە کە ئینتیمامان هەیە بۆ لایەنێکی ئیسلامیی، پێمان وایە ئەوە شەفاعەتمان بۆ دەکا، وەك چۆن هەندێك لەوانەی کە شێخ و سەییدن و پێیان وایە: چونکە بە درەختیی ڕەچەڵەك (شجرة النَّسب) دەچنەوە سەر پێغەمبەر ﷺ، ئەوە لە هەموو ئاوان دەیانپەڕێنێتەوە! هەروەها هی وا هەیە پێی وایە: چونکە ناوی مسوڵمانی لەسەرە، ئەوە تازە حەقی ڤیتۆی هەیەو، هەر (مسوڵمان) بۆخۆی چاکترە لە (نامسوڵمان)، با هیچ جیاوازییشیان نەبێ! بەڵام خوای دادگەر دەفەرموێ:

﴿ لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدۡ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ١٢٣ ﴾ (النساء: ١٢٣).

واتە: بەخۆزگە خواستنی ئێوەو خاوەن کتێبەکان نیە، هەرکەس خراپەیەك بکات، سزای دەدرێتەوە، (کەس حەقی ڤیتۆی نیە لەبەرامبەر خوادا)، دواییش لەبەرانبەر خوادا، هیچ دۆست و پشتیوانێکی نابێ.

بەڵێ زۆر گرنگە بۆ ئێمە کە بزانین: کاتێك دەتوانین کارێکی ئیسلامیی باشتر بکەین، کە خۆمان مسوڵمانێکی باشتر و دیندارێکی ساغتر بین، لەهەموو ڕوویەکەوە: بووناسیی و ئیمان و عەقیدەو، عیبادەت و، تەقواو تەزکیەو، ئاکارو هەڵسوکەوت و، تا دوایی.

سەرنجی دووەم: تێپەڕاندن و بەزایەدان، دووڕووی دزێوی لادانن لە ڕاستەڕێ:

بەڵێ هەم تێپەڕاندن خراپە، هەم بەزایەدان، (إفراط) ئەوەیە کە لە سنوورەکانی شەرع تێپەڕێنی و، (تفريط)یش ئەوەیە کە نەگەیە سنوورەکانی شەرع و کورتی بێنی.

خوای کاربەجێ لە سووڕەتی (هود) ئایەتی (١١٢)دا دەفەرموێ: ﴿ فَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا۟ ﴾ (هود: ١١٢).

واتە: خۆت و ئەوانەی لەگەڵت گەڕاونەوە (فەرمانتان پێکراوە:) ڕێك بوەستن، (واتە: شەریعەت چۆن دەڵێ، ئاوا ڕەفتار بکەن) ﴿وَلَا تَطْغَوْا۟﴾ تێمەپەڕێنن، سنوورشکێنیی مەکەن.

هەندێك کەس وا دەزانن کە تەنیا کورتهێنان خراپە، نەخێر تێپەڕاندنیش هەر خراپە، شەریعەت چ لێی بەجێ بمێنی و کورتی بێنی، چ زێدەڕۆیی بکەی و لێی تێپەڕینی، هەردووکیان خراپن، ئێستا ئەو گرووپانەی کە پەڕگیرو سەرەڕۆن، وەك چۆن خەڵکێکی دیکە شلگیرو سست و تەنبەڵ و، کەمتەرخەمە لە دینداریيدا، ئەوانەش کە تێ دەپەڕێنن، هەردووکیان هەر زیانیان هەیەو، هیچیان ئەوە نین کە شەریعەت دەیەوێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمایشتەکەی زۆر جێی سەرنجە، کە ئەو نەفەرانەی هاتوون بۆ ماڵیان و، لەبارەی عیبادەت و طاعەتی پێغەمبەرەوە، پرسیاریان کردوەو، دوایی یەکێکیان گوتی: من شەو هەر شەونوێژ دەکەم و، ئەوی دیکە گوتی: من هەموو ڕۆژێ هەر بەڕۆژوو دەبم و، ئەوی دیکەش گوتی: من هاوسەرگیریی ناکەم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

(لكنيِّ أصوم وأُفطر، وأُصلي وأَرقد، وأتزوَّج النساء، فَمَنْ رغِبَ عن سنتي، فليس مني)[1] واتە: بەڵام من ڕۆژووش - هی سوننەت - دەگرم و ڕۆژی وایە ناشیگرم (نەك بێ پسانەوە هەر بەڕۆژووبم)، هەروەها شەونوێژیش دەكەم و دەشخەوم و، ژنانیش دێنم و، هەركەسێكیش لەڕێبازی من لا بدات، لەمن نیە.

كەواتە: ئەگەر بەباری تێپەڕاندنیشدا، لەڕێبازی پێغەمبەر ﷺ تێپەڕێنی، هەر لادانەو، هەر تێكدانی جوانیی و ڕەونەق و هاوسەنگیی شەریعەتە.

---

(١) صحيح البخاري : ٥٠٦٣، و صحيح مسلم : ١٤٠١ .

سەرنجی سێیەم: نابێ بەهۆی حەقی هیچ کەسێکەوە، یان هیچ لایەنێکەوە ناحەقییەکەشی قبووڵ بکەین، هەروەها نابێ بەهۆی ناحەقیی هیچ کەس و لایەنێکیشەوە، حەقەکەشی ڕەت بکەینەوە:

ئێمە زۆر جار وا دەکەین، ئێستا بۆ وێنە: ئەمریکا، ئەوە زلهێزێکە، هەروەها ڕووسیا، دیسان چین، ئەوانە بە دڵنیاییەوە ئەهلی کوفرن، بەڵام کە ئەهلی کوفرن، مانای وانیە: شتی چاکیشیان نیە، شتی زۆر چاکیشیان هەیە، ئێمەش خۆمان هەرچەندە ئەهلی ئیسلامین، بەڵام کە ئەهلی ئیسلامین، مانای وانیە، هەڵە و کەموکوڕییمان نین، زۆر گرنگە عەقڵ و دڵی خۆمان وا لێ بکەین: کەسێك کە حەقێکی پێیە، بەهۆی حەقەکەیەوە، ناحەقییەکەشی لێودرنەگرین و، بۆی نەکەینە هەق، هەر لەبەر ئەوەی کە حەقی پێیە، یان لەبەر ئەوەی ئەهلی ئیسلامەو، ئینتیمای هەیە بۆ دینەکەمان، چاوپۆشیی بکەین لە هەڵەکەشی، هەروەها کەسانێکیش کە ناحەقییان هەیە، بەهۆی ناحەقییەکەیانەوە، حەقەکەشیان ژێر لێو نەخەین، خۆمان تووشی بێ ئینسافیی بکەین.

وەك خـــوای کاربەجێ لە ســـووڕەتی (المائدة)، ئایەتی (٨)دا، دەفەرموێ:

﴿ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَئَانُ قَوْمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ ۚ ٱعْدِلُوا۟ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ ﴾ المائدة: ٨.

واتە: با ڕق هەڵستانتان لە کۆمەڵێك، واتان لێ نەکات، نادادگەر بن، دادگەربن، ئەوە لە پارێزکارییەوە نزیکترە.

هەمیشە بەچاکی خەڵك بڵێن: چاك و، بەخراپیان بڵێن: خراپ، ئنجا ئەوەش بە زارەکیی ئاسانە، بەڵام بە کردەوە وا بکەی، بێگومان ئاسان نیە.

هەروەها خوای دادگەر لە سووڕەتی (النساء)، ئایەتی (١٣٥)دا دەفەرموێ:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوا۟ قَوَّٰمِينَ بِٱلْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ ﴾ النساء: ١٣٥.

واتە: ئەی بڕوادارینە! زۆر بەدادگەریی بەڕێوە بچن و، بۆ خوا شایەدیی بدەن، ئەگەر بەزیانی خۆشتان بێ، دوایی لەدرێژەی ئایەتەکەدا باس دەکات دەفەرموێ:

﴿ فَلَا تَتَّبِعُوا۟ ٱلْهَوَىٰٓ أَن تَعْدِلُوا۟ ۚ ﴾ النساء: ١٣٥.

واتە: بەدوای ئارەزوو مەکەون، بۆ ئەوەی دادگەربن.

سەرنجی چوارەم: نابێ دژایەتیی ئەهلی کوفر بۆمان، ببێتە پەردەو کۆسپی ڕێی، سوود وەرگرتنمان لە شتە باشەکانیان:

ئێمە وەك ئەهلی ئیسلام لەم هەرێمی کوردستانەدا، لە عێراقدا، لەو وڵاتانەی دیکەی مسوڵماننشین دا، دیارە زلهێزانێك چۆن وڵاتانی ئێمەیان کردووەتە شوێنی تەراتێنی خۆیان، بەتایبەتی ئەمریکاو جوولەکەو ڕووسیاو هەندێك لەوڵاتانی ئەورووپا، ئنجا دەبێ وریا بین! ئەو تاڵانکاریی و پاوانخوازییە، کە دوژمنان و ناحەزانی ئیسلام و، مسوڵمانان بەرامبەرمان دەیکەن، وامان لێ نەکات: پەردەو نێوانێکمان بخاتە بەرچاوو، ڕێگربێ کە شتە باشەکانیان لێ وەربگرین ، ئەمەش تۆزێ دەچێتەوە نێو ئەوەی پێشوو، بەڵام لە مونتەڵەقێکی دیکەوە هێناومە.

ئەوە ڕاستییەکە: ئەگەر مرۆڤ بەو وڵاتانەدا بگەڕێ، شتی باشیان زۆر لێ دەبینێ، کە شتە باشەکانیان هیچ پەیوەندییان بە کوفرەکەیانەوە نیە، هەروەك شتە خراپەکانی ئێمەش، پەیوەندیی بە ئیسلامەکەمانەوە نیە، ئێمە ئەگەر لەگەڵ ئیسلامدا ڕاست باین، نەدەبوو وابایـن.

بۆ ئەهلی کوفریش: خوا بەشەری وا خوڵقاندوە، عەقڵێکی باشی داوەتێ و، فیطرەتێکی ساغی داوەتێ، ئنجا ئەو عەقڵ و فیطرەتەش وەك چۆن شەریعەت ئینسان ڕێنمایی دەکا، عەقڵی سەلیم و فیطرەتیش، تا ڕاددەیەك ئینسان ڕێنمایی دەکەن، وەك خوای پەروەردگار ئاماژەی پێداوە:

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ۚ ﴾ الروم: ٣٠.

هەروەها پێغەمبەریش ﷺ ئاماژەی پێداوە: (کل مولود یولد علی الفطرة فأبواه یُهوِّدانه، أو ینَصِّرانِه، أو یُمجِّسانه...)[١]، کە بێگومان مەبەست تەنیا ئەوەنیە کە مرۆڤ (خواناس) بێ، بەڵام پێغەمبەر لێرەدا نموونەی بە خواناسیی هێناوەتەوە، ئەگەرنا فیطرەت: دادگەریی دەخوازێ، ڕاستیی، پاکیی، چاکیی، دەخوازێ.

بەڵێ زۆر گرنگە هەستیارییمان بەرامبەر بەو ستەم و خراپەیەی، کە ئەو زلهێزانە لێمان دەکەن، پەردەیەك دروست نەکات لەبەردەمماندا، خۆمان بێبەش بکەین لەو شتە چاکانەی کە دەگونجێ لێیان فێر بین.

تەماشابکەن! پێغەمبەری خاتەم ﷺ - وەك لە (صحیح البخاري و صحیح مسلم)[٢]دا هاتوە - کاتێك دەیەوێ نامە بنووسێ بۆ (کیسرا)ی فارس و (هیرەقل)ی ڕۆم، یەکێ لە مەجلیسەکە دەبێت، دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ ئەو پادشایانە عادەتیان وایە، نامە ئەگەر مۆرنەکرابێ، نایخوێننەوە، ئەویش نافەرموێ: ئەوە دروست نیە و تەقلیدی فارس و ڕۆمە! بەڵکو دەفەرموێ: مۆرێکم بۆ دروست بکەن! چونکە ئەو عورفە، تێکگیرانی نیە لەگەڵ دەقێکی شەرعییدا، مادام مەسڵەحەتێك دابین بکات، کە بریتیە لەوەی، بزانرێ: ئەو نامەیە ئەو کەسە ناردوویەتی و، تەزویر نەکرێ، مۆرێکی بۆ دروست دەکەن.

---

(١) صحيح البخاري: ٥٨٧٥ ، و صحيح مسلم : ٢٠٩٢، و النسائي في سننه: ٥٢٠١ .

(٢) صحيح البخاري: ١٣٣٠ ، و صحيح مسلم: ٢٦٥٨ .

هەروەها عومەر (خوا لێی ڕازی بێ) کە لەسەردەمی ئەودا دەوڵەتی ئیسلامیی زۆر فراوان بوو، کۆمەڵێك داهێنانی ئیداریی کردن، بە بەهرە وەرگرتن لە دەوڵەتانی: فارس و ڕۆم و، هیچ گرفتیشیان نەبوو.

گرنگە حەق و چاکەو بەرژەوەندیی لەهەر جێیەك بێ، لەلای هەرکەسێکەوە بێ، ئێمە بە هی خۆمانی بزانین، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی:

﴿... فَبَشِّرۡ عِبَادِ ١٧ ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ١٨﴾ الزمر

واتە: موژدە بەو بەندانەم بدە، کە بە گرنگیی پێدانەوە، گوێ لە هەموو قسەیەك دەگرن (ئنجا پاش هەڵسەنگاندن) شوێن باشترینی دەکەون، ئا ئەوانە خوا ڕێنمایی کردوون و، ئا ئەوانەن خاوەن عەقڵان.

فەرموودەیە دەفەرموێ، یاخود ئەثەرێکە لە (سنن الترمذي)دا هاتوە، هەرچۆن بێ، ماناکەی ڕاستە، ئەگەر لەڕووی سەنەدەکەشیەوە ئیشکال هەبێ: (الحكمة ضالّة المؤمن، فحيث وجدها، فهو أحق بها)[1].
واتە: (حكمة) (شتی بەسوودو بەکەڵك و پەسند، لە قسەو کردەوە)، ونبووی مرۆڤی بڕوادارە، لەهەر شوێنێك بیدۆزێتەوە، لە هەموو کەس زیاتر مافی پێوەیە.

---

(١) رواه الترمذي: ٢٦٨٧، و السيوطي في الجامع الصَّغير: ٦٤٦٢، و حَسَّنَه.

سەرنجی پێنجەم: لابردنی کۆسپ و پەرچەکانی بەردەم، کارلێکمان لەگەڵ کۆمەڵگاو دەوروبەرمان دا

بەڵێ: خوشك و برا بەڕێزەکانم! هەر شتێك بوو بە پەرچ و کۆسپ لەبەردەم کارلێکی ئێمە لەگەڵ دەوروبەرو کۆمەڵگای خۆماندا، با ئەو کۆسپ و پەرچە لابەرین، با لەوبارەوە سێ نموونەتان بۆ بێنمەوە:

١) پێغەمبەر ﷺ بە دایکمان (عائشة) خوا لێی ڕازی بێ، دەفەرموێ: (لولا أن قومُكِ حديثٌ عهدُهم بكفرٍ، لَنَقَضْتَ الكعبة فجعلت لها بابين)[١]، ئەم فەرمایشتە هۆی گوتران (سبب الورود)ی هەیەو دەبێ ڕوون بکرێتەوە:

کاتی خۆی لافاوێك هاتوە لە کەعبەی داوەو ڕووخاندوویەتی، کاتێك قورەیش دروستیان کردووەتەوە، ئیمکانیەت و پارەیان کەم بووەو، بۆیان نەکراوە کە لەسەر بناغەی ئیبراهیم (علیه السلام) دایبنێنەوە و، کەعبەیان تۆزێك گچکە کردۆتەوە، وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إن قومكِ قَصَّرَتْ بهم النفقة)[٢]، ئنجا پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: لەبەر ئەوەی خەڵکەکەت تازە لە کوفرەوە هاتوون بۆ ئیسلام و ئیمان، ئەگەرنا کەعبەم هەڵدەوەشاندەوە (دەمخستەوە سەر بناغەی ئیبراهیم) دوو دەرگام بۆ دادەنان.

واتە: بەڵام بۆیە دەستی لێنادەم نەوەك گرێ و ئیشکالێکی فیکرییان بۆ دروست بێت، وەك لە ڕیوایەتی دیکەدا هاتوە: (.. ولولا

---

(١) صحيح البخاري: ١٢٦ .

(٢) صحيح البخاري: ١٥٨٤ .

أن قومك حديث عهدهم في الجاهلية فأخافُ أن تُنْكِرَ قلوبُهُم..) صحيح مسلم: ٢٢.

٢) پێغەمبەر ﷺ كە هەندێك لەو مونافیقانەی ئیعلانی كوفری خۆیان و دژایەتیی خۆیانیان كردوە، بەرامبەر بە ئیسلام - ئەگەرنا لەسەر نیفاق خەڵك ناكوژرێ و شتێكی پەنهانە- سەرەنجام: موستەحەقی ئەوەبوون كە بە كوشتن سزا بدرێن، پێغەمبەر ﷺ وەك پاساودانەوەی نەكوشتنیان، كە ڕەواش بووە بكوژرێن، نەك لەسەر كوفرەكەیان بەڵكو لەسەر دژایەتییەكەیان بۆ ئیسلام و مسوڵمانان، فەرموویەتی: (لا يتحدث الناس أنه كان يقتل أصحابَهُ) رواه البخاري: ٣٥١٨، و مسلم: ٢٥٨٤، واتە: بۆیە نایانكوژم تاكو نەگوترێ: موحەممەد هاوەڵەكانی خۆی دەكوژێ!

یانی چی؟ یانی بۆ ئەوەی دەنگۆی خراپ لەدژی ئیسلام و مسوڵمانان دروست نەبێ، پێغەمبەرﷺ چاوپۆشیی دەكا لە جێ بەجێ كردنی ئەو سزا شەرعییە، نەك بەسەر مونافیقاندا، بەڵكو بەسەر ئەوانەدا كە ئیعلانی دژایەتییان كردوە بەرامبەر بە ئیسلام و مسوڵمانان و، لە سایەی دەوڵەتی ئیسلامییش دابوون.

٣) عومەری كوڕی خەتتاب (خوا لێی ڕازی بێ)، (بنو تغلب) هەبوون، تیرەیەكی عەرەب بوون، نەصرانیی بوون، دەبووایە سەرانە بدەن، گوتیان: ئێمە بەناوی سەرانە (جزية) نایدەین و، ناوی لێ بنێن زەكات (صدقة) و بۆمان دووقات بكەنەوە، بەڵام بەناوی سەرانەوە نایدەین!. عومەر (خوا لێی ڕازی بێ) گوتی: لێیان وەربگرن، دوایی گوتی: (هؤلاء قوم حمقى رضوا المعنى وأبوا اللفظ)، واتە: ئەوانە

کۆمەڵێکی کەودەنن، بەمانایەکە ڕازین، بەڵام لەفزەکەیان قبووڵ نیە، قەیناکات بەناوی سەدەقەوە لێیان وەربگرن[1].

نەچووە بڵێ: وشەی (جزیة) ﴿ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ ﴾ (التوبة: ٢٩).

وشەیەکی قورئانییە، چۆن نەبێ؟! بەڵام بێگومان بەو کارە هیچ وشەیەك لە قورئاندا دەستکاریی ناکرێ، تەنیا ئەوان دەڵێن: ناوی لێ مەنێن (جزیة) و ناوی لێ بنێن (صدقة)، گرنگ ئەوەیە مافەکە بدرێ و ئامانجەکە بێتەدی.

لێرەدا دەمەوێ بگوازمەوە بۆ مەسەلەیەك: ئایا پاشگری (ئیسلامیی) تاکو چەند بوون یان نەبوونی پێویستە؟! لە تەوەری یەکەم دا باسم کرد، کە من دیراسەی زۆربەی هەرە زۆری لایەنە ئیسلامییەکانی ئەم ڕۆژگارەم کردوە، هەر لە هیندو پاکستانەوە تاکو دەگاتەوە مەغریب، بە وردیی دیراسەم کردوون، زۆریان پاشگری ئیسلامییان لەسەر بووە، دوایی ناوەکەیان گۆڕیوە، ئنجا پێم وایە ئەو پاشگریی ئیسلامییە، ئەگەر نەیهێڵین (نەك لە لای خۆمەوە عەزمم جەزم کردبێ، ئەوە ڕاوێژکردنە و بیرۆکەیە پێشنیاری دەکەم دوای دیراسە و تاووتوێکردن) پێم وایە ئەگەر ناوەکەمان بگۆڕین، باشتر کارلێك دەکەین لەگەڵ خەڵك و کۆمەڵگادا و فراوانتر دەبین، خەڵك زیاتر نزیك دەبێتەوە، لە پەیامەکەمان، لە بەرنامەکەمان، نەك بۆ ئەوەی بەرنامەکەی خۆمان لەگەڵ خەڵکی دا بگونجێنین، بەڵکو بۆ ئەوەی خەڵك زیاتر ئومێد و متمانەی بە کارەکانمان هەبێ، ئەگەر کەسێك ئەو ناوەی لێ بووە بە کۆسپ و پەردە و نێوانێك و، لەبەر ئەو ناوە ناتوانێ لێمان نزیك بێتەوە، با ئەو پەردە و نێوانە لابەرین، ئایا دەوڵەتەکەی پێغەمبەر ﷺ دەزانن

---

(١) المحلَّى لابن حزم الأندلسي، ج ٦ ص ١١٣.

ناوی چی بوو؟ ناوێکی تایبەتیی نەبووە، ئایا پێیان گوتوە: (دولة رسول الله)؟ یان (دولة نبي الله)؟ نەخێر، تەماشای مێژوو بکەن!

یان ئایا پێتان وایە دەوڵەتی خەلیفە ڕاشیدەکان، ناوی: (دولة الخلفاء الراشدين) بووە؟! نەخێر، هەر دەوڵەت بووەو تەواو، قەوارەی سیاسیی بووە، تەنانەت دەوڵەتی ئومەویی و عەبباسیی و عوسمانیی، خۆیان ئەو ناوەیان نەبووە، هەر دەوڵەت بوون و تەواو.

بۆیە پێم وایە بەکارهێنانی ئەو وشەی (ئیسلامیی)یە، کاتی خۆی هەل و مەرج و واقیعێك بۆی ناچاری کردووین و، زیاتر وەك کاردانەوەیەك بووە و، ناحەقیشمان نەبووە و ناشڵێم شتێکی خراپمان کردوە، بەڵام ئەوە بۆ قۆناغی خۆی و ئێستاش قۆناغێکی دیکەیە، بۆ زیاتر ڕوونبوونەوەی مەبەست دەڵێم: کاتی خۆی چەکمان پێ بوو، قۆناغەکەمان وای دەخواست: خەڵك و وڵاتمان داگیرکرابوو، ستەمی زۆرو جۆراو جۆرمان لێدەکرا، بەڵام کاتێك قۆناغەکە بەسەرچوو، چەکمان دانا، چەکمان دانا و چەکدار نین و، ئێستا خەباتی چەکداریی ناکەین و، ئێستا جەنگاوەر (مقاتل) نین، بەڵام هەر تێکۆشەر (مجاهد)ین و جیهاد بەردەوامە، تێکۆشان و خەبات هەر بەردەوامە، بەڵام شێوەکەی لەکاتێکەوە بۆ کاتێك دەگۆڕێ.

مەبەستم ئەوەیە: پێویستە هەر شتێك بزانین ڕێمان لێ دەگرێ کە ئەو پەیامەی خوا، ئەو ئیمان و ئیسلامە، ئەو ئامانج و بەها بەرزانە، ئەو ئاکارو ڕەوشتە پەسندانەی ئایینی خوا گرتوونیە خۆی، زیاتر بەرینە نێو خەڵك و، کارلێکیان لەگەڵ بکەن، با لایبەرین و بەشێوەیەکی لێ بکەین: زیاتر دەرفەتی بۆ بکەینەوە و فراوانی بکەین.

سەرنجی شەشەم: وشەی (ئیسلامی سیاسیی) ناتۆرەیە:

وشەی (ئیسلامی سیاسیی) ناوو ناتۆرەیەکە بەکاردەهێندرێ، لەلایەن هەموو ئەوانەوە، کە دەیانەوێ واقیع وەك خۆی بمێنێتەوە، چ ڕژێمە میراتیی و بنەماڵەییەکان، وەك ئەوانەی کەنداو، چ وڵاتانی ڕۆژئاوا و پاشکۆیەکانی، کە بەئیسلام قەڵسن، چونکە تاکە شتێك بتوانێ ببێتە بەدیل و ئەڵتەرناتیڤی فەلسەفەکانی ڕۆژئاوا، بریتیە لە ئیسلام، ئنجا چونکە زیندوویەتیی ئەهلی ئیسلامیش لەو جموجۆڵە ئیسلامییانە دایە، زیندووییەتی ئەهلی ئیسلام و ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ لەو خەڵکە دایە کە دەڵێن: دەبێ بگەڕێینەوە بۆ ئیسلام و، بانگەواز بۆلای خوا دەکەن و، فەرمان بە پەسند دەکەن و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن و، خەبات دەکەن، زیندوویەتییەکەی ئۆممەت لەوانە دایە، ئەگەرنا ئەوەی دیکە کوا؟! بۆ وێنە: تەماشای خەڵکی مسوڵمانی هەرێمی کوردستان بکە! کە هەمووی خۆیشی بە مسوڵمان دەزانێ، کوا بوونت؟ کوا بەرگریی کردنت لە قوڕئان و لەڕێبازی پێغەمبەر ﷺ، لەئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی، لە شەریعەت ، کوا لەکوێ یە؟

بەڵێ ئەوە ناوو ناتۆرەیە بەکاردەهێندرێ، ئەگەرنا ئیسلام یەك ئیسلامە, ئیسلام هاتوە: کاروباری خەڵك بەڕێوە بەرێ، کە ئەوە سیاسەتی پێ دەڵێن، هاتوە لەڕووی ئابوورییەوە دادگەریی بچەسپێنێ، لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە، یەکسانیی بچەسپێنێ، ئەگەرنا ئیسلام یەك ئیسلامە، نەك ئیسلامی سیاسیی و، ئیسلامی ئابووریی و، ئیسلامی فیکریی و، ئیسلامی سۆفیی و، ئیسلامی سەلەفیی،

لەڕاستییدا ئەوانە هەموویان ناوو ناتۆرەن، ئیسلام یەك ئیسلامە، خوای پەروەردگار کە دەفەرموێ:

﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾ (المائدة: ٣).

واتە: ئیسلامم بە بەرنامە بۆ پەسند کردوون، خوا (عزوجل) بە گشتی وا دەفەرموێ و، ئەو ئیسلامە کە یەك ئیسلامە، هەموو ئەو لایەن و ڕەهەندانەی تێدان، مەبەستێکی دیکەشم لەوەدا هەبوو، دوایی باسی دەکەم.

سەرنجی حەوتەم: کێشەو گرفتی مسوڵمانان لەگەڵ دیکتاتۆریی و ستەم و سەپاندن دایە، نەك لەگەڵ دیموکڕاسیی دا

کێشەو گرفتی مسوڵمانان لەم ڕۆژگارەدا، لەگەڵ ڕژێمە ستەمکارو دیکتاتۆرەکاندایە، نەك لەگەڵ دیموکڕاسیی دا، هەرگیز بیستووتانە ستایشی دیموکڕاسیی بکەم؟ مەدحی ناکەم، بەڵام دەڵێم: چاکی نێو خراپانە و، باشترین شتێکە کە فیکری بەشەر پێی گەیشتوە بۆ حوکمڕانیی، لەوە زیاترم نەگوتوە، بەڵام تەماشا بکەن! لەهەر شوێنێك تۆزێك دیموکڕاسیی بووبێ، ئیسلامییەکان بردوویانەتەوە، لە هەموو دنیا دا، لە هەر شوێنێك هەڵبژاردنێك بووبێ، لەگەڵ ئەو دیموکڕاسییەدا تۆزێ ڕاستیان کردبێ، ئیسلامییەکان قازانجیان کردوەو، دەنگی براوە و سەرەوە بوون.

کێشەی ئێمە لەگەڵ ستەمکاریی و سەپاندن (إستبداد)و دیکتاتۆریی دایە، لێتان تێك نەچێ! ئایا کێ زۆر ڕەواج بەوە دەدا کە دیموکڕاسیی کوفرەو کوفرە؟ ئەو ڕژێمە میراتیی و بنەماڵەییانەن، کە ئەگەر بناغەی حوکمڕانیی:

﴿ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ﴾ (الشورى: ٣٨) بێ، کەبەدڵنیاییی: ﴿ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ﴾ی ئێمە، زۆر لە دیموکڕاسییەکەی ڕۆژئاوا باشترە، ئەگەر ئەوە بێ، ئەوان: (أمرهم شوربة بينهم)یان لێ تێك دەچێ، عیبادو بیلاد چی دیکە نابێتە موڵکی شەخسیی خۆیان و بنەماڵەکەیان و بە میراتی بگرن، وەك ئەحمەد عەرابی پادشا، کاتی خۆی لە خدێوی میسر ڕادەپەڕێ، دەڵێ: (إن الله تعالى خلقنا أحراراً ولم يخلقنا عَقاراً،

والله لا نُوَرَّث بعد اليوم)، واتە: خوا ئێمەی بە ئازاد خوڵقاندوە و، موڵك و ماڵ نین، بە خوا لەمەودوا نابێ بە میرات بگیرێین.

دەبێ وریا بین! ئەو نەغمەو زەمزەمەیە، کە لە دەوڵەتانی کەنداو و هەندێك لە وڵاتانی دیکەی مسوڵماننشینەوە دێ، کە ئێستا بەزەقیی ئیعلانی دژایەتیی تەوژمی ئیسلامیان کردوە، گوایە: ئیسلام دژی دیموکراسییە! ئەوە لە دڵسۆزییەوە نیە بۆ ئیسلام، بەڵکو ترسی کورسیی و حوکمە میراتییەکەی خۆیانیان هەیەو، وەك گوتراوە: ئەو شینە بۆ حوسەین نیە و بۆ هەریسەکەیە!

بێگومان ئێمە بەدیلمان هەیە بۆ دیموکراسیی کە ڕاوێژ (شوری)ە، بەڵام بەداخەوە، حوکمڕانە خۆسەپێنە میراتیی و بنەماڵەییەکانی ئومەویی و عەبباسیی و عوسمانیی و، ئەوانەی دوای ئەوانیش، نەیانهێشتوە ڕاوێژ (شوری) گەشە بکات و، زیاتر وەك بەهایەکی ئەخلاقیی بەرز ماوەتەوە، بەڵێ ئێمە کێشەیەکمان لەگەڵ دیموکراسییدا هەیە، ئەویش ئەوەیە کە پەرژینێکی نیە بۆ ئیرادەی خەڵك، کە لە سنوور دەرنەچێ و، بەدوای ئارەزوو نەکەوێ و، یاسایەك دەرنەکات پێچەوانەی شەریعەت بێ، ئەو کێشەیەمان لەگەڵ دیموکراسیی دا هەیە. بەڵام سەدو یەك (١٠١) کێشەمان لەگەڵ ستەم و دیکتاتۆریی دا هەیە، تەماشای قورئان بکەن، دوو نموونەتان بۆ دێنمەوە:

أ- نموونەی یەکەم: حوکمی خۆسەپاندن (إستبدادي):

فیرعەون دەڵێ: ﴿مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾ (الغافر: ٢٩).

واتە: هەرئەوەتان پێ دەڵێم کە بۆخۆم، پێم باشەو، هەرچی دەشیڵێم، هەمووی ڕاستە!

ئا ئەوە لۆژیکی دیکتاتۆرییە، ئنجا سەرنج بدەن! قورئان چەندە زەمی فیرعەونی کردوە! چونکە سەرەنجامی لۆژیکی دیکتاتۆریی فیرعەون ئاوایە:

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِيٓ أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُۥٓ﴾ (الغافر: ٢٦).

واتە: فیرعەون گوتی: لێم گەڕێن با موسا بکوژم و، ئەویش لە پەروەردگاری بپاڕێتەوە! واتە: لەخوا بێ منەتم، بەڵام ئایا فیرعەون پاساوو بیانووی چییە کە مووسا (علیه السلام) بکوژێ؟!

﴿إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ﴾.

واتە: من دەترسم دینەکەتان بگۆڕێ، یاخود ژینتان تێك بدات!

ئاشکرایە دینەکەیان فیرعەون پەرستیی بوو، ژینەکەشیان کۆیلایەتیی بوو!

لێم گەڕێن با مووسا بکوژم! ئەوە لۆژیکی دیکتاتۆرییە.

ب- نموونەی دووەم: حوکمی ڕاوێژکردن بە خەڵك:

تەماشابکەن! خوا مەدحی ئافرەتێك دەکا (شاژنی سەبەء)، ئایا ئەو ژنە حوکمڕانە چی گوتوە؟:

﴿قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّيٓ أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾﴾ النمل: ٢٩ - ٣١.

واتە: (شاژنی سەبەء) گوتی: ئەی بڕیار بەدەستان! من نامەیەکی بەڕێزم بۆ نێرراوە (کە ئەوە دەقەکەیەتی:) ئەمە لە سولەیمانەوەیەو، بەناوی خوای بەبەزەیی بەخشندە، خۆتان لە بەرانبەرم دا بە بەرز مەگرن و بەتەبایی (ملکەچیی) وەرن بۆلام (بۆ وتوویژ)، دوایی دەڵێ:

﴿قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾﴾ (النمل: ٣٢).

گوتی: ئەی قسەڕۆیشتووان! ڕای خۆتانم پێ بڵێن، چونکە من هیچ بڕیارێك نادەم، تاکو ئێوەش ئامادە نەبن.

ئنجا ئا ئەوە نێوەڕۆکی دیموکڕاسییە: کە حوکم و دەستەڵات هی خەڵك بێ، بڕیار بەدەست خەڵکەوە بێ و، کەسێك لەسەریان فەرز نەکات و، بڕیار کە دەدرێ، بە پرس و ڕای خەڵك بێ، ئەوەتا خوای پەروەردگار مەدحی ئەو ئافرەتە دەکات و، سەرەنجامی ئەو ئافرەتەش باس دەکا، کە دوایی دەڵێ:

﴿وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَٰنَ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ (النمل: ٤٤).

لەگەڵ سولەیمان دا بۆ خوای پەروەردگاری جیهانییان ملکەچم.

هەروەها چارەنووسی فیرعەونیش باس دەکا: ﴿فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾ (الذاريات: ٤٠).

واتە: خۆی و سەربازەکانیمان گرت و، بەسەرزەنشتکراویی فڕێماندانە دەریاوە.

مەبەستم ئەوەیە دەبێ وریا بین و، نەکەوینە ژێر کاریگەریی هەندێك فەتواو قسەوقاڵی هەندێ بازرگانییکار بە ئایینەوە (متاجر بالدين) کە ئاو بە ئاشی ئەو ڕژێمە میراتیی و بنەماڵەیی، یان عەسکەرتارو خۆسەپێنانەدا دەکەن، کە دەزانن: هەر تۆزێك دیموکڕاسیی هەبێ، حوکمە بنەماڵەییەکەیان، یان حوکمە عەسکەرتارییەتەکەیان لێ تێك دەچێ، یەك تۆز دیموکڕاسیی ڕاستەقینە هەبێ، ئەوان لێیان تێك دەچێ، بۆیە دژی دیموکڕاسیین، ئەگەرنا لەبەر ئەوە نیە، کە فڵان شتی ناشەرعیی تێدایە! ئایا دیکتاتۆریی کەمی ناشەرعیی تێدایە؟! دیکتاتۆریی هەر ڕێك لەگەڵ تەوحیددا تێك دەگیرێ، کە دەڵێ: خەڵك بەندەی خوایەو، نابێ کۆیلەی حیزب و ڕژێم و کەس و بنەماڵە بێ!

سەرنجی هەشتەم: خۆناسین و واقیع ناسین:

بەڵێ دەبێ خۆمان چاك بناسین و، واقیعەکەی خۆشمان باش بناسین، چونکە زۆر موسیبەت و بەڵای گەورە، کە بەسەر ئیسلامییەکان هاتوون، لەبەر خۆ نەناسین و واقیع نەناسین بووە.

یەکێك لە هەڵەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان، ئەوە بووە کە کاتی خۆی: ئەبولئەعلای مەودوودیی (ڕەحمەتی خوای لێ بێ)، پیاوێکی گەورەو چاك بووە، بەڵام ئیسلامی زیاتر لەلایەنی سیاسیی دا خوڵاسە کردوە، (سید قطب) یش (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) کە ئەویش پیاوێکی بلیمەت و گەورە بووەو، خۆی فیدای ئیسلام کردوە، ئەویش زۆر کارتێکراو بووە بەو بیرۆکەیەی وی و، ئەو ئیسلامە گەورەو پان و پۆڕەیان، زیاتر لەکاری سیاسیی دا کورت کردۆتەوەو، لەو ڕووەوە تووشی زێدەڕۆیی (إفراط) بوون.

یەکێکی دیکە لە هەڵەکانیان، (کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان) ئەوە بووە کە زۆر پشتیان بەستوە بە بژاردە (نخبة)و، نەیانهێشتوە کۆمەڵەکەیان ببێتە بزووتنەوەیەکی جەماوەریی، کە ئێستا بەم دوا دواییانە، بە هەڵەی خۆیانیان زانیوە.

کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان چەند ساڵە هەیە، بۆیە هەر بچووك بووە، چونکە هەر هی بژاردە بووە و، خەڵك باش پێی نەزانیوەو، لەگەڵیدا ئاوێتەو هاوئاواز نەبووە.

مەبەستم ئەوەیە کە: ئەگەر هەرکام لە (أبو الأعلی المودودي) و (سید قطب) خوا لێیان خۆشبێ، تواناو بڕستی خەڵکەکەی خۆیان

و، واقیعی کۆمەڵگایەکانی خۆیانیان، باش زانیباو ناسیبا، لەجیاتی ئەو هەموو جەختکرنەوەیان لەسەر حوکم و سیاسەت و پێکهێنانی دەوڵەتی ئیسلامیی، زیاتر کاریان لەسەر هۆشیاریی و بێداریی خەڵك و جەماوەرو، تێگەیاندن و پێگەیاندنیان دەکرد، چونکە:

١- ئەوە کاکڵ و جەوهەری کاری ئیسلامییە.

٢- بەبێ خەڵك و کۆمەڵگایەکی تێگەیشتوو پێگەیشتووش لە ئیسلام دا، واقیعی ئیداریی و سیاسیی و ئابووریی ناگونجێ بگۆڕێ.

ئەوەی پێویستە بزانرێ ئەوەیە کە ئەم کارو پڕۆژە ئیسلامییە، تاکو نەچێتە نێو خەڵك، خەڵك قەناعەتی پێ نەهێنێ و لە باوەشی نەگرێ و پشتگیریی نەکات، ناتوانین تەمکینی بۆ بکەین، پێغەمبەران (صەڵات و سەلامی خوایان لەسەر بێ) هەموویان ڕەوایەتیی ئاسمانییان هەبووە، بەڵام تاکو ڕەوایەتیی زەوییان بۆ پەیدا نەبووە، واتە تاکو ڕەوایەتیی خەڵکیان بۆ پەیدا نەبووە، نەیانتوانیوە ئەمرو نەهی بکەن و، واقیعە سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتییەکە بگۆڕن.

با تەماشای ئەم دوو ئایەتە موبارەکە بکەین لە سووڕەتی (الأنفال):

یەکەمیان ئایەتی (٦٥)، خوا دەفەرموێ: ﴿إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ﴾ .

واتە: ئەگەر ئێوە بیست کەسی خۆڕاگرتان هەبن، بەسەر دووسەدو، ئەگەر سەدتان هەبێ، بەسەر هەزار کەس لە بێبڕوایان دا زاڵ دەبن، ئەویش بەهۆی ئەوەوە کە ئەوانە کۆمەڵێکن نافامن.

کەواتە: دوو مەرج هەن بۆ زاڵبوونی مسوڵمانان:

یەکەم: چەندێتیی: ﴿إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ﴾.

دووەم: چۆنیەتیی: ﴿صَـٰبِرُونَ﴾.

واتە: تەنیا چەندێتیی و ژمارە بەس نیە و، دەبێ چۆنیەتییش هەبێ و وێڕای قەبارە، باشییش هەبێ، دوایی دەفەرموێ [بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ]، ئەوانیش (کافرەکان) لەبەر ئەوەی چۆنیەتییەکەیان، تەواو نیەو وردتێگەیشتن (فقە)یان نیە، ورد تێنەگەیشتوون، خۆیان و خوایان نەناسیوە، بۆیە لەبەرامبەر ئێوەدا تێکدەشکێن، ئێوە یەك بە دە (١ - ١٠)ن.

دوایی خوای پەروەردگار بۆیان دەکا بە یەك بە دوو (١ - ٢)، چونکە دەفەرموێ: ﴿ٱلْـَٔـٰنَ خَفَّفَ ٱللَّهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا﴾ (الأنفال: ٦٦)، یانی، چونکە جۆرەکەیان دابەزی، دەبێ لەمەودوا ژمارەکەی زیاد بکەن، دەبێ لەبەرامبەر دووسەد (٢٠٠)دا، سەد (١٠٠) کەس هەبن، پێشێ لەبەرامبەر دووسەد (٢٠٠)دا، بیست (٢٠) کەس بەس بوو و، لەبەرامبەر: هەزار (١٠٠٠)دا، سەد (١٠٠) کەس بەس بوو!

کەواتە: دەبێ بزانی، تۆ چ جۆرێکی؟ دەبێ خۆت بناسی: لەڕووی ژمارەوەو، لەڕووی جۆرو، لەڕووی کەرەستەوە، لە (ژیاننامەی پێغەمبەر)دا هاتوە، پێغەمبەر ﷺ کە دەچێتە مەدینە دەفەرموێ: مسوڵمانانم بۆ سەرژمێر بکەن، (أكتبوا لي مَنْ تَلَفَّظ بالإسلام، من الناس) بۆی سەرژمێر دەکەن و ژمارەیان هەزار و پێنجسەد (١٥٠٠) کەس دەبێ.[1]

---

(١) الوثائق السياسية للعهد النبوي و الخلافة الراشدة ، محمد حميد الله، ص ٦٥.

لە میسر، مسوڵمانانی میسر، ئێستاشی لەگەڵدا بێ، چییان پێ دەکرێ! بۆچی وایان لێ هات؟! بێگومان نەخشەو پیلانی ئەهلی کوفر و نیفاقی جیهانیی و ناوچەیی هەبوو، بەڵام خۆشیان کۆمەڵێك هەڵەیان هەبوون:

١- یەکێك لە هەڵەکانیان خۆ نەناسین بوو، لە حاڵێك دا تۆ نە هێزی سەربازییت هەبێ، نە هێزی ئاسایشت هەبێ، نە هێزی ڕاگەیاندنت هەبێ، نە هێزی پەیوەندییەکانت هەبێ، نە هێزی ئابوورییت هەبێ، کەچی بشتەوێ حوکمی میسر بکەی، بەهەموو شتێکیەوە!

٢- ئنجا سەرەتا گوتیان: کاندیدمان نابێ بۆ سەرۆك کۆمار، دوایی کاندیدیشیان هەبوو! خەڵك لێیان بێ متمانە بوو و، خەڵك لێیان ترسا.

٣- لە ڕاستییدا وشکە سەلەفییەکانیش کە ئێستا لەباوەشی (سیسي) دان، ئەوانیش زۆر حیساباتیان لێ تێك دان، ئنجا ئەوەی من بۆم دەرکەوتوە، ئەوەیە کە بەشێك لەو سەلەفییانە، لە هەرکام لە تەوژمی ئیسلامیی: یەمەن و سوودان و تونس میصرِیش حیساباتیان تێك داوە، کە بەلای توندیی و سەختیی و وشکیی دا دەچن و، کۆمەڵگاکەش بەرگەی ئەوە ناگرێ و، سەرەنجام خەڵکەکە لە هەموو کارە ئیسلامییەکەو، لە هەموو پرۆژەکە هەڵدەگەڕێنەوە و، بێگومان دەزگا سیخوڕییەکان و ڕاگەیاندنی چەواشەکارانەی ناحەزانیش، ڕۆڵی خۆیان دەگێڕن.

بەڵێ: دەبێ تۆ خۆت بناسی، واقیعەکەت بناسی، بزانی داخۆ لە چ دنیایەك و، لە چ واقیعێك دای، هێزە نێودەوڵەتییەکان بناسی، ئەمریکا هەڵوێستی چییە؟ جوولەکە چی دەڵێ؟ ڕژێمەکانی ناوچەکە

چی دەڵێن؟ ڕۆژنامەنووسێکی میصریی برادەرم دەیگوت: ئەوەی کە هەر بە ئاشکرا گوتوویانە: (سعوودیە) بیست (٢٠) ملیار دۆلاری بۆ (سیسي) ناردوە، بۆ ئەوەی لەوێ: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ (الشورى: ٣٨)، نەچەسپێ و، کیانێکی ئیسلامیی ڕەسەن و ڕێك و پێك پەیدا نەبێ، تاکو دوایی خەڵك بڵێ: ئەدی سعوودیە تۆش بۆچی وای لێ ناکەی، بۆچی عیبادو بیلاد هەمووی موڵکی ماڵێك بن؟!

سەرنجی نۆیەم: خۆپاراستن لە کاروکاردانەوەی کورتهێنەرانەو تێپەڕێنەرانە:

بەڵێ دەبێ وریا بین و، خۆبپارێزین لە هەندێك کارو کاردانەوەی سەیر: بۆ نموونە:

١) تەنیا کاری سیاسی بکەین، یاخود: نەخێر با دووربین لەکاری سیاسیی!

چونکە ئەوە ئێستا هەمووی هەیە لەنێو مسوڵماناندا، هەندێك دەڵێن سیاسەت فرت و فێڵەو بڤەیەو، هەندێکی دیکەش دەڵێن: با تەنیا کاری سیاسیی بکەین، کە بێگومان هەردووکیان هەڵەن و ئێمە: دەڵێین نە تەنیا کاری سیاسیی، نە دوور لە کاری سیاسیی.

٢) هەندێکیان ئەوەندە تێدەپەڕێنن لەبواری بەکارهێنانی هێز و چەك دا، تاکو سەری لەڕێکخراوو گرووپی وەك قاعیدەو داعش، دەردەچێ، هەندێکیش لەکاردانەوەدا، هەستیارییان بەرامبەر بە ئایەتەکانی جەنگ و جیهاد هەیەو، جەنگ و جیهاد ئەگەر پێویستیش بێ، هەر نایکەین، کە هەردووکیان هەڵەن.

٣) هەندێك سەلەفیی هەستیارییان هەیە بەرامبەر بە ئەهلی تەصەووف و، بەشێك لە ئەهلی تەصەووفیش بەوان قەڵسن، لەحاڵێکدا کە سەلەفی صاڵحی ئێمە، هەموویان ئەهلی (صفاء) بوون، ئەهلی تەصەووفی ڕاستەقینەش، شوێنکەوتووی سەلەفی صالح بوون، وەك لە کتێبەکانی خۆمدا باسم کردوە.

٤) یان حیزبیی بوون، یان دژی حیزب بوون! واتە: یان کورت هەڵێنانی مسوڵمانەتیی و دینداریی لە حیزبیی بوون دا، یان حیزبایەتیی لە دەرەوەی بازنەی ئیسلام دا دانان!! کە بێگومان هەردووکیان هەڵەن، بەڵێ بێگومان ئوممەت هەمووی لە حیزب دا جێی نابێتەوە، بەڵام بوونی حیزب و خەڵکێکی سیستماتیك و ڕێك و پێك، کە کاری خۆیان بە بەرنامە ڕێکدەخەن، ئەوە یەکێکە لە پێویستییەکانی کۆمەڵگاکانی ئەم سەردەمەی ئێمە.

ئنجا ئەگەر تۆ واز لە ناوەکە بێنی و، بێیە سەر نێوەڕۆکەکە: ئەدی ئەوە نیە سەلەفییەکانیش لێك کۆبوونەوە و، صۆفییەکانیش لەیەك کۆبوونەوە، ئایا ئەوەش هەر حیزبایەتیی نیە؟ ئەوی دیکە بەناوی (نوور)و، ئەوی دیکە بەناوێکی دیکە و، ئەوی دیکە بەناوی ڕێکخراوی مەدەنیی، هەر وانیە؟! لە ڕاستییدا هەمووی هەر بەرنامەی هەیەو، کۆدەبێتەوەو، بودجەی هەیەو، ئەمرو نەهیی هەیە، هەمووی هەر ڕێك و پێکی (سیستم) هەیەو، حیزبیش هەر ئەوەیە.

٥) هەروەها لەڕووی فیکرییەوە: دەبێ ئاگامان لە فیکری (إرجائي) بێ، هەروەك ئاگامان لە فیکری (خوارج)یش بێ. فیکری (إرجائي) کە ئیماندار، هەر دادەڕووتێنێ، لە هەموو کردەوەیەك، دەڵێ: مسوڵمان هیچ کردەوەی چاکی نەبێ، ئیمانی تەواوی هەر هەیە! فیکری (خوارج)یش دەڵێ: مرۆ هەر تۆزێك خۆی بجووڵێنێ، کافر بووەو، بە کردنی گوناهێك کافر دەبێ و، لە بازنەی ئیسلام دەچێتە دەر! کە بێگومان هەردووکیان هەڵەن و، یەکەمیان بەزایەدان (تفریط)، دووەمیان تێپەڕاندن (إفراط)ە.

٦) هەروەها بە باری دیکەدا: لەڕووی بیری (ناصبة)و (رافضة)ەوە، دوو گرووپ هەبوون (ناصبة) کە دژایەتیی بنەماڵەی پێغەمبەریان ﷺ کردوە، بە بیانووی خۆشویستنی هاوەڵانەوە، ئەوانە (ناصبة) بوون و، کاتی خۆی لە یەمەن و شام هەبوون، لە ئومەوییەکان، ناڵێم هەموویان بەڵکو هەندێکیان.

لە بەرانبەریشیان دا (رافضة) هەبوون ون دژایەتیی هاوەڵانیان کردوە، بە بیانووی بەرگرییکردنەوە، لە بنەماڵەو خزمانی پێغەمبەر ﷺ، کە هەردووکیشیان هەڵە بوون، چونکە تۆ ئەگەر پێغەمبەری خوات ﷺ خۆش بوێ، دەبێ هەم خزمەکانیت خۆش بوێن و، هەم هاوەڵانیشی، هاوەڵەکانی (خوا لێیان ڕازی بێ) ئەوانە بوون کە ئیسلامیان بۆ ئێمەهێناو بەرجەستە کرد و، خزمەکانیشی ئەوانەی کە لەسەر ڕێ و شوێنی ئەو بوون، ئەوانیش هەر لە نێو هاوەڵاندان، ئەوانەی کە لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ بوون.

سەرنجی دەیەم: سێ پەرچ و لەمپەری ڕێی کاری ئیسلامیی:

پێم وایە سێ کۆسپ و لەمپەر هەن، لەبەردەم گەشەکردن و بەرەو پێش چوونی کاری ئیسلامیی دا، کە ناچارم زۆر بە کورتیی و گوشراویی باسیان بکەم، ئەگەرنا، ئەگەر بویستریێ مافی خۆیان پێ بدرێ، دەبێ چەندان وتاریان لەسەر بدرێن، نەك چەند قسەیەکی کورت، کە زیاتر ناوونیشانی ئەو سێ کۆسپ و لەمپەرە دەخەنەڕوو:

یەکەم: کرچ و کاڵیی خۆمان:

هەمووتان دەزانن کە چێشت هەتا نەکوڵێ، ناخورێ و، میوە هەتا نەگات، بەکرچ و کاڵیی بەکەس ناخورێ و، ئەگەر بشخورێ کەڵك ناگرێ!

به تێگەیشتنی منیش ئێمەی ئیسلامیی، هەم لێرە - لە هەرێم و عێراق دا - و هەم لەزۆربەی وڵاتانی دیکەش دا، لەچاو بەرزیی و تێرو تەواویی ئیسلامی بەرجەستە لە قورئان و ڕێبازی پێغەمبەری خوادا ﷺ، کرچ و کاڵیی و ناتەواویی زۆرمان هەیە، لە هەموو ڕووێکەوە:

١) فیکریی و شارەزایی.

٢) ئیمانیی و عەقیدەیی.

٣) عیبادەت و تەقواو تەزکیە.

٤) ڕەوشت و ئاکارو هەڵس و کەوت.

٥) هۆشیاریی سیاسیی.

٦) زانیاریی و ڕۆشنبیریی.

٧) بەکارهێنانی شێوازو ئامرازی تازەو هاوچەرخانە.

٨) پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان.

بۆیە ئەگەر بمانەوێ ئەم کۆسپ و لەمپەرە، لەبەردەم گەشەکردن و فراوانبوونی کارو پرۆژەی ئیسلامیی دا لابەرین - کە گەورەترین کۆسپ و پەرچە- دەبێ لە هەموو ئەو هەشت بوارە گرنگ و سەرەکییەدا، کە ئاماژەمان پێکردن، هەوڵی خۆ پێگەیاندنی زیاترو چاکتر بدەین.

بەڵێ بەڕێزان! ئەگەر بمانەوێ باشتر ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە کۆمەڵگاکەمان جێ بەجێ بکەین و، زیاتر جێی ئومێدی خێرو متمانەو باوەڕیان بین و، چاکتر پەیامی پڕ خێرو بەرەکەتی ئیسلاممان لێوەربگرن، دەبێ هەوڵبدەین لە هەموو ڕوویێکەوە، تێگەشتوو و پێگەیشتوو بین و، بچینە ئاستی بەرزی ئایین و بەرنامەی تێرو تەواوی خواوە، ئەگەرنا ئەگەر تەنیا قسەو وتارمان لە خەڵك زیاد بێ، با بەتەما نەبین لە ئاستی بەرپرسیارێتیی دا، ئەرکی خۆمانمان بۆ ئەنجام بدرێ.

کەواتە، با هەرچی زیاتر:

١- خوێندەوارو شارەزاو بەرچاو ڕوون بین، لە هەموو بوارەکانی دین و ژین دا.

٢- ئیمان و عەقیدەمان، پتەوترو بەهێزترو قووڵتر بکەین.

٣- خواپەرستیی و پارێزکاریی و تەزکیەی نەفسمان، باشتر بکەین و پەیوەندییمان لەگەڵ خوادا، گەرم و گوڕتر و بەتینتر بێ.

٤- ڕەوشت و ئاکارو هەڵس و کەوتمان، پەسندترو بەرزو جوانتر بێ.

٥- هۆشیاریی سیاسییمان، لەسەر ئاستی نێوخۆو دەرەوەو ناوچەیی و جیهانیی پتربێ.

٦- زانیاریی و ڕۆشنبیرییمان، فراوانترو گشتگیرترو هەمەجۆرتر بێ.

٧- شێوازو ئامرازەکانمان پسپۆڕانەترو هاوچەرخانەتر بن.

٨- پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانمان کراوانەترو توندوتۆڵترو دڵسۆزانەتر بن.

ئەگەر دەمانەوێ گەورەترین کۆسپ و لەمپەری سەرڕێی کاری ئیسلامیی لابدەین!

دووەم: دواکەوتوویی کۆمەڵگا:

بەڵام هەمووشی هەر خەتای خۆمان نیە، مرۆڤ هەرکات کە حوکم دەکات، دەبێ تەماشای هەموو لایەنەکان بکات، کۆمەڵگاکەمان بە گشتی دواکەوتووە، ئەگەر دواکەوتوو نەبێ، - لەم هەرێمی کوردستانەدا - دوو حیزب لەماوەی بیست و حەوت (٢٧) ساڵی ڕابردوودا، خەڵك ئەو هەموو گەندەڵیی و قۆرخکاریی و ستەم و قڕیی و پڕیی و چینایەتییەیان لێ بینین، دەبێ ئەو هەموو دەنگە بێنن! دیارە کۆمەڵگایەکە دواکەوتووەو، بەڵێ دەزانین تەزویریش کراوە، بەڵام هەر دەنگ نەدانی خەڵك و، نەچوونی خەڵك بۆ دەنگدان، کە بوار دەکاتەوە بۆ تەزویر، ئەوەش هەر دواکەوتووییەو، هەست نەکردنە بە بەرپرسیاریەتیی! بەڵێ کۆمەڵگاش دواکەوتووەو. دەبێ کار بکەین لەسەر بەرەو پێشبردن و گەشەپێدانی زیاتری کۆمەڵگا بە گشتی.

هەڵبەتە کۆمەڵگا بەگشتی لەزۆر ڕووەوە دواکەوتوویە، بەڵام پێم وایە ترسناکترین حاڵەتی دواکەوتوویی، کۆمەڵگا بەگشتیی و بەتایبەت کەسانێك کە بەچاوساغ و پێشڕەوی خەڵك دادەنرێن، لەڕووی دینداریی یەوە، بریتیە لە: دەستبەسترانی زیندووان بە فەتوای مردووان، ئەوە زۆر ئیشمان لێ تێك دەدات، لە بواری ئیمان و عەقیدەو دینداریی (بەمانا تایبەتەکەی)دا، کە دەقەکانی شەریعەت نوقتەیان خستۆتە سەر پیت، ئەوە تەواو، پێشینی چاك و زاناو پێشەوایان نوقتەیان بۆ خستووینە سەر پیت، بەڵام لەبواری کۆمەڵایەتیی و ئابووریی و سیاسیی و پەیوەندییەکان و مامەڵە لەگەڵ دنیادا، لەو بوارانەدا پێویستییمان بە چاوپێداگێڕانەوەی زۆرو بە ئیجتیهادی تازەو، بە بیرکردنەوەی نوێ و، دووبارە سەرنجدانەوەی وەحیی دەکا، چونکە ئەو فەتوا کۆنانەی کە دراون، بۆ چارەسەری کێشەی دیکەی غەیری ئەو کێشانەی ئێستای ئێمە، بە کەڵکی ئێستا نایەن، وەك زۆرجار گوتوومانە: وەڵامە کۆنەکان بە کەڵکی پرسیارە تازەکان نایەن، نابێ دەست و پێی خۆمان ببەستین، ئەگەر بمانەوێ دین بێنینەوە بۆ نێو ژین، ئەمما کەسێك بۆخۆی لەوێ دانیشتوەو دەڵێ: ئەوە حەڵاڵەو ئەوە حەڕامە، ئەوە نابێ وابێ و، ئەوە دەبێ وابێ، بۆخۆی لەوێ دانیشتوەو، خەڵکیش حوکمی خۆی دەکاو، ئەویش بۆخۆی لەوێ فەتوای خۆی دەداو، هیچیش لە واقیعەکە ناگۆڕی، ئەوە هیچ نیە، ئەوەی من دەمەوێ: ئەوەیە دین بێنینەوە نێو ژین، بۆیە دەبێ بە عەقڵێکی کراوەو ئازادەوە، تەماشای قورئان و سوننەت بکەینەوە، لەگەڵ ڕێزیشمان بۆ کەلەپووری زانایان، بەڵام لەو مەسەلانەدا کە لەسەردەمی ئەواندا نەبوون و قسەیان لێ نەکردوون، دەبێ قسەی

تازەمان هەبێ، بیروبۆچوونی تازەمان هەبێ، ئیجتیهادی تازەو تێفکرینی تازەمان هەبێ.

سێیەم: پیلان و نەخشەی ناحەزان

بەڵێ بەڕێزان! پیلان و نەخشەی ناحەزان و دوژمنانی ئیسلام، هەم هی دەرەکیی، هەم هی نێوەخۆ، گومانی تێدانیە کە ئەوەش کاریگەریی سەلبیی زۆری هەیە، لەسەر ئەوە کە نەهێڵدرێ تەوژمی ئیسلامیی، کاری ئیسلامیی، چ لە هەرێمی کوردستان و عێراق، چ لە غەیری ئەوێ دا، وەك پێویست گەشە بکات.

هەڵبەتە چارەسەری کرچ و کاڵیی خۆمان و، دواکەوتوویی کۆمەڵگا، بەتایبەت لەڕووی فیکریی و هۆشیارییەوە، زیاتر ئەرکی خۆمانەو، هەرکات ئێمەش بە ئەرکی سەرشانی خۆمان هەڵساین، خوای میهرەبان فێڵ و پیلانی ناحەزان و دوژمنانمان بۆ پووچەڵ دەکاتەوە، وەك فەرموویەتی:

﴿ وَإِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لَا يَضُرُّكُمۡ كَيۡدُهُمۡ شَيۡـًٔا ﴾ آل عمران: ١٢٠.

واتە: ئەگەر ئێوە خۆڕاگرو پارێزکاربن، فێڵ و پیلانەکەیان هیچ زیانێکتان پێ ناگەیەنێ.

بەڵێ: ناحەزانمان لە کەلێن و درزەکانمانەوە زەفەرمان پێدەبەن.

تەوەری چوارەم

(١٠) هۆشداریی، لەبارەی مامەڵە لەگەڵ واقیع و دەوروبەرەوە دا

بەڕێـــزان!

لەم تەوەری چوارەم دا زیاتر جەخت دەكەینەوە، لەسەر چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ واقیع داو، لەو بارەوە، دە (١٠) هۆشداریی و وریاكردنەوەی گرنگ دەخەینەڕوو:

هۆشداریی یەكەم: دەبێ بۆ مامەڵە لەگەڵ غەیری خۆماندا، لەگەڵ واقیع و دەوروبەردا، ڕازاوە بین بە ڕەوشت و بەها بەرزەكان:

جاری وا هەیە مرۆڤ، ئەگەر ئاگای لەخۆی نەبێ، كەسێ قسەیەكی ناشایستەی پێ دەڵێ، ئەگەر هەروەك ئەو بكات، مانای وایە هیچی زیادەی پێ نەبوو.

ئێمە كاتێك دەتوانین واقیع بگۆڕین، كە لەسەرووی ئەو واقیعەوە بین، چاكتر بین لە خەڵكی نێو ئەو واقیعە، ئەگەر هەر وەك ئەوان بین و، هەر بەقەدەر ئەوان بین، بەتەئكید بۆمان ناگۆڕدرێ، هەمیشە ئەو كەسە دەتوانێ دەوروبەری خۆی بخاتە ژێر كاریگەریی خۆی، كە لە دەوروبەرەكەی خۆی زیاتری پێ بێ، چاكتری پێ بێ.

با تەماشای ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بكەین، زۆر جێی سەرنجە، دەفەرموێ: (إِنّكم لا تسعون الناس بأموالكم فليسعهم منكم، بَسْطُ الوجه وحُسْنُ الخلق) أخرجه (البزار) في مسنده: ٩٦٥١، و (المحاملي) في (الأمالي): ،١٦٨ و (الحافظ الذهبي) في سيرته (٣٠٣/٨) و (ابن الحجر) في (فتح الباري) وَحسَّنَهُ (٤٥٩/١٠).

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((ئێوە بە ماڵ و سامانتان، فریای هەموو خەڵکی ناکەون، بەڵام بەڕووی خۆشتان و، ڕەوشتی جوانتان، بە فریای هەموویان بکەون)).

چی تێ دەچێ مرۆڤ لەگەڵ هەموو کەس ڕووی خۆش بێ، ڕەوشتی جوان بێ، بۆ هەمووان دڵسۆز بێ، لەگەڵیان بە ڕەحم بێ، کە ئەوانە هەموویان واجبن، لە بواری مامەڵە لەگەڵ دەوروبەرماندا.

هۆشداریی دووەم: هاوکاریی کردن لەگەڵ دەورووبەرمان دا، لەسەر خاڵە هاوبەشەکان:

خوای دادگەرو کارزان دەفەرموێ: [وتعاونوا على البر والتقوى] (المائدة:٢)، واتە: لەسەر چاکەکاریی و پارێزکاریی پێکەوە هاوکارو دەستبارگربن.

ئەم ئایەتە لە سیاقێکدا هاتوە، کە باسی موشریکەکان دەکا، کە ئەمە دەقەکەیەتی:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَلَا ٱلْهَدْىَ وَلَا ٱلْقَلَـٰٓئِدَ وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَٰنًا ۚ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَٱصْطَادُوا۟ ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا۟ ۘ وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢﴾ ﴾ المائدة

کەواتە: مەبەست مامەڵە کردنە لەگەڵ موشریکەکان دا، کە تێیدا دەفەرموێ: ئەی بڕوادارینە! بەهۆی ئەوەوە کە موشریکەکان ئێوەیان لە مزگەوتی (حرام) گێڕایەوە، با ئەو ڕەفتارەیان واتان لێ نەکا، ئێوەش دەستدرێژییان بکەنە سەر و بیانگێڕنەوە لە مزگەوتی (حرام)، ئێوە وەك ئەوان مەکەن، دوایی دەفەرموێ: هاوکاریی پێکەوە بکەن لەسەر چاکەکاریی و پارێزکاریی، (لەگەڵ نامسوڵمانانیشدا).

هۆشداریی سێیەم: تەبایی و ئاشتیی، بناغەی هەرگۆڕانکاریی و گەشەکردنێکە:

با ئێمە هەمیشە موشتەری ئەوە بین، کۆمەڵگا ئاشتەوایی تێدا بێ، تەبایی تێدا بێ، چونکە بەبێ ئەوە هیچمان بۆ ناکرێ، خەڵکی دیکە بە زۆریی ئەو پەندانەیان بەسەردا دەچەسپن: (ڕاوچی خراپەو لە ئاوی لێڵدا ڕاوێ دەکا)، (دزەو بازاڕی ئاڵۆزی دەوێ)، بەڵام ئێمەی دیندارو مسوڵمان، ئێمەی کە دەمانەوێ حەق بچەسپێ، ئێمە بەس لە کەشێکی ئارام و ئاشتیی و هێمندا، کارمان دەڕوا، بەڵام ئەوان لە کەش و هەوای شەڕو کێشەو سەنگەر لێکدی گرتن دا: جا چ شەڕی سیاسیی بێ، شەڕی ئیدۆلۆژیی بێ، چ جەنگ و کوشتار، قازانج دەکەن، چونکە کەسێك کە ئامانجی ناحەقی هەبوو، دەبێ پەنا بەرێتە بەر شێوازی ناحەق، هەمیشە ئامانجت چۆن بێ، ئەو ئامانجە، شێوازو ئامرازی وەك خۆی پەلکێش دەکا، ئەگەر ئامانجت حەق بێ، بۆی بەدوای ئامرازو شێوازی حەقدا دەگەڕێی و، ئەگەر ئامانجیشت ناڕەوابێ، بەرێبازی ناڕەوادا بۆی دەچی!

هۆشداریی چوارەم: ئامانجی دنیایی کاری ئیسلامیی، خزمەتە بە خەڵك و وڵات:

ئامانجی قیامەتیی دیارە: ڕازیی کردنی خوای پەروەردگارو بەندایەتیی کردنە بۆ خوا، بەڵام ئامانجی دنیایی کاری ئیسلامیی، خزمەتە بە خەڵك و نیشتیمانییان، ئەو خەڵکەی کە لەگەڵیدا دەژین، پێغەمبەرانی ئێمە (صەڵات و سەلامی خوایان لەسەر بێ) وایان کردوە، یانی: پێغەمبەران کە بە قەومەکانی خۆیان دەڵێن: ﴿وَأَنَا۠ لَكُمۡ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾ (الأعراف: ٦٨)، ڕاستیان فەرموە، (ناصح) کێیە؟ (النصح تَحرِّي فعلٍ أو قولٍ فيه صلاح صاحبه)[1]، (نصح) بریتیە لە خەفتان لە هەر قسە و کردەوەیەك کە بۆ بەرانبەرەکە چاك بێ، ئنجا ئەو زاتانە لە لووتکەی ڕاستیی دا بوون، مادام وایان بە گەلە کافرەکانی خۆیان فەرمووە، دیارە وابوون: ﴿وَأَنَا۠ لَكُمۡ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾، واتە: من بۆتان دڵسۆز و، لەگەڵیشتان ئەمیندارم و، خیانەتتان لێ ناکەم.

ئنجا با تەماشای ئەم ئایەتەی سوورەتی (الممتحنة) بکەین:

﴿لَّا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَلَمۡ يُخۡرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ أَن تَبَرُّوهُمۡ وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ٨﴾ (الممتحنة: ٨)،

واتە: (ئەی مسوڵمانینە!) ئەوانەی لەسەر دینتان دژایەتییتان ناکەن و، لە نیشتیمانی خۆتان وەدەرتان نانێن، خوا ڕێتان لێ ناگرێ کە لەگەڵیاندا چاکەکاربن و بەخشەربن، بەدڵنیایی خوا بەخشەرانی خۆشدەوێن.

---

(١) مفردات ألفاظ القرآن ، راغب الأصفهاني، ٨٠٨.

هۆشداریی پێنجەم:تەبەننیی کردنی کێشەکانی خەڵك و خۆ لێ کردنە خاوەنیان:

ئەوەش مەسەلەیەکی زۆر گرنگە، کارمان بەوەندە تەواو نابێ: لە زاتی خۆماندا پاك و چاك و ڕێك و صاف و خواناس بین، لە ڕاستیی دا بە خەم خەڵکەوە بوون و، گرنگیی پێدانیان و مشوورلێخواردنیشیان، طاعەتێکی گەورەو گرنگە، ئەوە لەلایەکەوەو لەلایەکی دیکەشەوە: خەڵك عەقڵی لە چاوان دایە و، بەڵکو عەقڵی لە گوێی دایە و، گوتراوە: (المحتاج أعمى إلاّ عن حاجته)، کەسێك پێویستییەکی هەبێ، بەس پێویستییەکەی خۆی لەبیرە، لە کوردەواریش دا باوە: لە کابرایەکی برسی بپرسە: دوو کۆ دوو (٢+٢) دەکاتە چەند؟! دەڵێ: دەکاتە چوار (٤) نان، چوار کولێرە، هەر مەبەستەکەی خۆی دەبینێ.

زۆر گرنگە ئێمە خۆمان لە خەڵك، لە کێشەکانی خەڵك بکەینە خاوەن و، لەسەرمانە خاوەنداریێتیی خەڵك بکەین، زۆرجار بیردەکەمەوە دەڵێم: خوایە! میللەتێکی مسوڵمان، ئەو هەموو خەباتەی کردوە، ئێستا تەماشای ئەو چینە سیاسییە بکە، ڕەنگە ئەوەی کە لە هەمووان ئەهوەنتر بێ، ئەوەبێ کە دوو ڕکات نوێژ بکات، یان نا، ئەمما باسی ئایەت و حەدیس و شەریعەت، ئەوە هیچ، زۆربەشی: نە نوێژی هەیە، نە ڕۆژووی هەیە، بەڵکو زۆریشی گیرۆدە بووە بە گوناهە گەورەکانەوە: ئەگەر داوێن پیسییە، ئەگەر قومارە، ئەگەر شەڕاب خۆرییە... هتد، ئنجا ئایا حەیف نیە ئێمەی ئیسلامیی تێوە ڕامێنین، ئەوانە سەرپەرشتیی ئەو خەڵکە مسوڵمانە بکەن؟ ئایا خەڵکەکە ئەوەی دەوێت؟! ئایا ئەوانە تا ئێستا لەماوەی ساڵانی

ڕابردوودا، خەڵکیان بەچی گەیاندوە؟ نەك هەر لەم بەشەی کوردستان، لە بەشەکانی دیکەش دا، تەماشا بکەن! پارتی سیاسی وا هەیە لە هەندێك لە بەشەکانی دیکەی کوردستان، ئیلحادیان بە فەرمیی تەبەننیی کردوە! نکووڵیی دەکەن لە بوونی خواو پێغەمبەرو ئیسلام! چۆن دەبێ لەوە ڕابمێنین؟ چۆن دەبێ ئەو خەڵکە خۆی لێ نەکەینە خاوەن؟ بە تەئکید ئەوە ئەرکێکی شەرعییمانە.

لێرەدا پێم خۆشە ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەرتان ﷺ بۆ بهێنمەوە:[1]

(أحبُّ الناس إلى الله: أنفعهم، وأحب الأعمال إلى الله عز وجل: سرورٌ تُدْخِلُهُ على مسلم، أو تَكْشِفُ عنه كربةً، أو تقضي عنه ديناً، أو تطرد عنه جوعاً، وَلأن أمشي مع أخي المسلم في حاجة، أَحَبُّ إليَّ من أن أعتكف في المسجد شهراً، وَمَنْ كَفَّ غَضَبَهُ، سَتَرَ الله عورتَهُ، وَمَنْ كَظَمَ غيظاً، ولو شاء أن يُمْضيه أَمضاه، ملأ الله قَلْبَهُ رضىً يوم القيامة، وَمَنْ مشى مع أخيه المسلم في حاجته، حتى يُثْبِتَها له، أَثْبت الله تعالى قَدَمَهُ يوم تَزِلُّ الأقدام، وإنَّ سوءَ الخُلُقِ لَيُفْسِدَ العَمَلَ، كما يُفْسِدُ الخَلُّ العَسَلَ).

واتە: خۆشەویستترین کەس لەلای خوا، سوودبەخشترینیانە بۆ خەڵك و، خۆشەویستترین کار لەلای خوا: دڵخۆشییەکە بیخەیە دڵی مسوڵمانێکەوە، یان خەمێکی لێ بڕەوێنی، یان برسییەتییەکی لێ لابەری (و، تێری بکەی) یان قەرزێکی بۆ بدەیەوە، ئەگەر سەعاتێك بە ئیشی برایەکی مسوڵمانەوە بڕۆم، لەلام خۆشەویستترە لەوەی لەم مزگەوتەمدا مانگێك بچمە ئیعتیکافەوە، (چونکە جاری وایە

---

(١) صحيح الجامع: ١٧٦، وابن أبي الدنيا في (قضاء الحوائج) ص ٤٧، برقم: ٣٦، و الألباني في (السلسلة الصحيحة) برقم: ٩٠٦.

سەعاتێك بە ئیشی برایەك، بە ئیشی خوشکێکەوە دەڕۆی، لە هەموو تەمەنی دا سوودمەند دەبێ لێی و، بەختەوەر دەبێ)، هەر کەسێك توڕەییەکەی خۆی بگێڕێتەوە، (جێ بەجێی نەکا) خوا عەیبی دەپۆشێ و، هەرکەسێك ڕقی پەنگ خواردوەوەی خۆی کپ بکاتەوە، ئەگەر بشیەوێ دەریبڕێ، بتوانێ دەری ببڕێ، خوا لە ڕۆژی قیامەتدا دڵی پڕ دەکا لە ڕازییبوون، هەرکەسێکیش بەدەم کاری برایەکیەوە بچێ، هەتا بۆی دەچەسپێنێ، لەو ڕۆژەدا کە پێیەکان دەخلیسکێن، خوا پێی دەچەسپێنێ، بێگومان ڕەوشتی خراپ، (کردەوەو ئاکاری خراپ) کردەوەی چاك تێك دەدا، وەك چۆن سرکە (خل) هەنگوین تێك دەدات.

هۆشداریی شەشەم:هەڵوێست هەبوون لەبەرانبەر ستەم و قۆرخکاریی و گەندەڵییدا:

مسوڵمان نابێ بێ هەڵوێست بێ لەبەرانبەر زوڵمدا، لەبەرانبەر قۆرخکاریی و گەندەڵییدا، ئەو پێغەمبەرانە (صەڵات و سەلامی خوایان لەسەر بێت) بەر لەهەر شتێك بە تەوحیدەوە هاتوون، بەڵام ئەوە کە تەنیا خوا بپەرسترێ و، بەندایەتیی بەس بۆ خوا بکرێ، خوازیاری دادگەرییە، خوازیاری ئەوەیە کە خەڵك زوڵمێ لە یەکدی نەکەن، خوازیاری ئەوەیە کە خراپەو فەساد نەبێ، خوازیاری ئەوەیە کە نیعمەتەکانی خوا بۆ هەموو بەندەکانی خوا بن، هەربۆیەش دوژمنانی پێغەمبەران (صەڵات و سەلامی خوایان لەسەر بێ) کێ بوون بە پلەی یەکەم؟ خۆبەزلگران (المستکبرون) و خۆشگوزەرانان (المترفون) و زێدەڕۆییکاران (المسرفون)، ئەوانە بوون، خۆ خەڵکی ڕەش و ڕووت نەبووە، خەڵکە ڕەش و ڕووتەکە، چەواشەکراوو هەڵخەڵەتاو بووە، بەکارهێندراوە، کراوەتە سووتەمەنیی، بەڵام دوژمنی سەرسەختی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام): [الملأ الذین استکبروا] بوون، ئەو خۆ بەزلگرانە بوون، ئەو دەستڕۆیشتووانە، ئەو قۆرخکەرانەی دەسـەڵات و سـامان (سلطة و ثروة)، کە لەلایەن ئەوانەوە قۆرخ کرابوون و، ئەوانە دوژمنی سەرسەختی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بوون، چونکە زانیویانە ئەگەر ئەو پەیامە تەوحیدییەی پێغەمبەران بچەسپێ، ئەوان ئەو ڕاوەیان لێ تێك دەچێ، ئەو بەزم و بازاڕەیان کۆتایی پێ دێ.

خوای پەروەردگاریش لە ئایەتی (٢٧٠)ی سوڕەتی (البقرة)دا دەفەرموێ:

﴿لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾﴾ (البقرة: ٢٧٩).

واتە: نە زوڵم دەکەن و نە زوڵمیشتان لێ دەکرێ.

هەروەها خوای کاربەجێ بە پرسیارکردنی نکووڵییلێکەرانە، دەفەرموێ:

﴿وَمَا لَكُمۡ لَا تُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ﴾النساء: ٧٥.

واتە: ئەوە چیتانە! بۆچی لە پێناوی خواو لە پێناوی چەوسێندراواندا خەبات ناکەن!!

هۆشداریی حەوتەم: هاوسەنگیی ڕاگرتن لە نێوان: کۆمەڵگا و نەتەوەو ئۆممەت دا:

کۆمەڵگاکەمان ئەوەی کە تێیدا دەژین، نەتەوەکەشمان وەك نەتەوەی کورد، کە نەتەوەیەکی مەزڵووم و مەحرووممە، هەروەها ئۆممەتی ئیسلامیش، دەبێ ئاگامان لە هەموویان بێت، چونکە ئێمە بەشێکین لە نەتەوەیەکی مەزڵووم کە نەتەوەی کوردە، بەشێکیشین لە ئۆممەتێکی ستەملێکراو و داپڵۆسێنراو، کە ئۆممەتی ئیسلامییە، ئنجا دەبێ هاوسەنگیی (إتِّزان) ڕابگرین لە نێوان جێ بەجێ کردنی ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە کۆمەڵگای خۆمان و، مشوورخۆریی و دڵسۆزییشمان هەبێ لەگەڵ نەتەوەکەی خۆمان دا، هەروەها لەگەڵ ئۆممەتیشدا بەجیاوازیی سەرجەم پێکهاتەکانیەوە، لە کۆمەڵگاو نەتەوەکان، کارلێك و خەمخۆریی و دڵسۆزیی نواندن و بەرگریی لێکردنمان هەبێ.

ئەم ئایەت و فەرمایشتانەش بەڵگەی ئەوەن کە گوتمان، هەرچەندە هەر مەسەلەیەك بە عەقڵ و فیطرەت و ڕۆشن بێ، حەوجێی بە بەڵگەی نەقلیی ناکات:

١- ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ ﴾ التوبة: ٧١.

واتە: پیاوانی بڕوادار و ئافرەتانی بڕوادار دۆست و پشتیوان و هاوکاری یەکدیین.

٢- ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوۡمِهِۦ لِيُبَيِّنَ لَهُمۡۖ ﴾ إبراهيم: ٤

واتە: هیچ پێغەمبەرێکمان نەناردوە، مەگەر بە زمانی خەڵکەکەی تاکو بۆیان ڕوون بکاتەوە.

٣- (الدين: النصيحة، قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم) رواه مسلم: ٥٥.

واتە: دینداریی دڵسۆزییە، گوتمان: بۆ کێ ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: بۆ خوا و بۆ کتێبەکەی و بۆ پێغەمبەرەکەی و بۆ پێشەوایانی مسوڵمانان و بۆ تێکڕایان.

٤- (كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ) رواه البخاري: ٨٩٣، و مسلم: ١٨٢٩.

واتە: هەر کامتان چاودێرە و بەرپرسیارە بەرانبەر بە خەڵکەکەی.

هۆشداریی هەشتەم: کەمینەکانی وڵات، دەبێ ماف و ئازادییەکانیان دەستەبەرکراو و پارێزراو بن:

بەڵێ سەرجەم پێکهاتەکانی کۆمەڵگایەکەمان، خاوەنی هەر ئایین و ئینتیمایەکی نەتەوەیی بن، دەبێ کار لەسەر ئەوە بکەین کە ڕێزو ئازادیی و مافەکانیان بۆ دابین بکرێن، چونکە ئەوە ئەرکێکی شەرعییە و، بەکەمتەرخەمیی تێداکردنی گوناهبار دەبین، ئەوە لەلایەکەوە و لە لایەکی دیکەشەوە: با چیدی حیزبە عەلمانییەکان نان و پیاز بەوەوە نەخۆن و، ڕۆژئاوا بترسێنن لەوەی کە ئەگەر ئیسلامییەکان دەسەڵاتیان هەبێ، ئێزیدیی وایان لێ دێ و، نەصرانیی وایان لێ دێ! لەحاڵێکدا کە ئێمە بۆخۆمان لە ئێزیدیی و نەصرانییەکان ستەملێکراوترین بەدەستیانەوە! کەچی دەزانم ئەوانە لەلای ڕۆژئاواییەکان، بەرگریی کردنیان لە کەمینەکان دەکەنە پاساوی مانەوەی خۆیان، دەڵێن: با ئێمە هەبین، چونکە ئەگەر ئیسلامییەکان دەستیان بڕوات، ئەو کەمایەتییە دینییانە دەهاڕن، دەیانفەوتێنن! کە ئەوەش هەمووی بانگەشەی ناحەزانەیە، بۆیە گرنگە ئێمە لە پەیامی خۆماندا، لە ڕاگەیاندنی خۆماندا، وەك شەریعەت دەڵێ، وەك پێغەمبەر ﷺ کردوویەتی، مامەڵەی چۆن بووە لەگەڵ جوولەکە، لەگەڵ نەصرانیی، لەگەڵ موشریك، لەگەڵ مونافیق، لەگەڵ نامسوڵمانان دا بە گشتی، مامەڵەی چۆن بووە، ئێمەش گرنگە ئەوە دەربخەین، بۆ ئەوەی هەم ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بەو مرۆڤانە، بەرانبەر بەو بەندانەی خوا، جێ بەجێ بکەین و، چی دیکەش نان و پیاز بە ئەوەوە نەخورێ.

بناغەی مامەڵەش لەگەڵ کەمینە و پێکهاتەکانی کۆمەڵگای مسوڵمان دا، بریتیە لەو بنچینە شەرعییەی لە فەرمایشتی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە: (لهم ما لنا وعليهم ما علينا)، واتە: ئێمە (ی مسوڵمان) چ مافێکمان هەیە، ئەوانیش هەیانەو، چ ئەرکێکمان لەسەرشانە، ئەوانیش لەسەریانە. وەك لە: (مجموعة الوثائق)دا هاتوە.[1]

ئەمە لەو (وثيقة)یەدا هاتوە: (... لأني أعطيتهم عهد الله، على أَنَّ لهم ما للمسلمين، وعليهم ما على المسلمين، وعلى المسلمين ما عليهم، بالعهد الذي استوجبوا به حق الذِّمام والذبَّ عن الحرمة..)

شایانی باسە کە لە کتێبی چوارەمی مەوسووعەی: (ئیسلام و دەوڵەتداریی)دا بەناوونیشانی: (نا مسوڵمانان لە کۆمەڵگاو دەوڵەتی ئیسلامیی دا) بەدرێژیی لەو بارەوە دواوین، هەروەها لە کتێبی پێنجەمی مەوسووعەی: (بیرکردنەوەی ئیسلامیی لەنێوان وەحیی و واقیع دا)، بەشێکمان بۆ ئەو مەسەلەیە تەرخان کردوەو[2]، لە کتێبی (چەند مەسەلەیەکی باوی سەردەم)یشدا قسەمان لە بارەوە کردوە.

---

(١) بڕوانە: (مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة)، محمد حميدالله. الوثيقتان: ٩٦ ، ٩٧، نسختان لمكتوب النبي إلى نجران، ص١٨٩،١٨٨.

(٢) هەروەها لە کتێبی دوازدەیەمی (موسوعة: الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)دا بە ناوونیشانی: (الإسلام: نظرة سديدة تجاه الناس وتعامل صحيح معهم).

هۆشداریی نۆیەم: کرانەوە بەڕووی مرۆڤایەتیی دا، لەڕووی ئاشنایی و بەهرە لێ وەرگرتن و، سوود پێ گەیاندنیشیانەوە:

ئێمە دینەکەمان دینێکی عالەمییە، بەڵێ ئێمە ئێستا دواکەوتووین و بێ سەرو ولاتین، بەلام گرنگە ئێمە کە قسە دەکەین، لە ڕاگەیاندنمان دا، ئەوە پێشان بدەین کە ئێمە داخراو نین و، هەموو بەشەرییەت بە زادەی خێزانێك دەزانین، هی دایك و بابێکن، زۆرجار ئەو میوانە بیانییانەی سەردانمان دەکەن، پێیان دەڵێم: ئێمە هەموومان براو خوشکی یەکدین، هەموومان دەچینەوە سەر ئادەم و حەوا، لەڕووی ڕەچەڵەکی دووردەوە، لەڕووی نەسەبی مرۆییەوە، هەموومان خوشك و براین و یەك خێزانین، وەك خوای دادگەر فەرموویەتی:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ ﴾

الحجرات: ١٣.

واتە: ئەی خەڵکینە! ئێمە لە نێر و مێیەك دروستمان کردوون و گێڕاومانن بە چەند نەتەوە و هۆزێك، تاکو پێك ئاشنابن، بەڕێزتان لەلای خوا پارێزکارترتانە، بێگومان خوا زانای شارەزایە.

١٠) هۆشداریی دەیەم: بناغەی مامەڵە لەگەڵ ئەوانی دیکەدا، خاڵە هاوبەش و بەها مرۆییەکانن:

لێمان تێك نەچێ، کە کەوتینە قسە لەگەڵ نامسوڵمانانداا، ئەگەر جوولەکەیە، ئەگەر نەصرانییە، ئەگەر ڕۆژهەڵاتییە، ئەگەر ڕۆژئاواییە، ئەوەی نامسوڵمانە، نابێ بڵێین: قورئان و سوننەت وا دەفەرموون، چونکە قورئان و سوننەت مەرجیعی ئێمەیە، هی ئەو شتێکی دیکەیەو، دەبێ بگەڕێین بۆ خاڵی هاوبەش، بەڵگەش لەوبارەوە وێڕای دەلالەتی عەقڵ و فیطرەت، ئەم ئایەتەیە:

﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ﴾ (آل عمران: ٦).

واتە: بڵێ: ئەی خاوەن کتێبینە! وەرن بۆ وشەیەکی یەکسان لە نێوان ئێمەو ئێوەدا (خاڵێکی هاوبەش کە بۆ هەمووومان وەك یەکە و ئێوەش وەك ئێمە ئیعتیرافی پێ دەکەن)،

﴿ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ (آل عمران: ٦٤).

کە جگە لە خوا نەپەرستین و، هیچ شتێك نەکەینە هاوبەشی و، هەندێکمان هەندێکمان لە جیاتی خوا نەکەینە سەرۆك و مشوورخۆر.

ئنجا (وثیقة)ی مەدینە، پێغەمبەر ﷺ یەك ئایەتی تێدا نەهێناوەو، یەك فەرمایشتی - وەك قسەی تایبەتیی خۆی- تێدا نەهێناوە، چونکە ئەوکات

جوولەکەو نەصرانیی، دەیانگوت: ئەوە قورئان و سوننەتە و بۆ ئێوەیە و، مەرجیعی ئێمە پەیمانی کۆنە، دەقێکی تەورات، یان ئینجیل بێنە!

سەرنجی بڕگەکانی (وثیقة)ی مەدینە بدەن، هەموویان خاڵی هاوبەشن، بەها مرۆییەکانن، ئەوانەن کە هەموویان لەسەریان پێك دەگەن.

بۆ مامەڵە لەگەڵ غەیری خۆماندا، دەبێ بگەڕێینەوە بۆ خاڵە هاوبەشەکان، ئەوەی کە مەرجیعی هەموو لایەکە، نەك ئەوەی تەنیا مەرجیعی خۆمانە، هەرچەندە بە دڵنیاییەوە، هەرچی بەهای مرۆییە، هەرچی شتی باشە، هەمووی لە قورئان و سوننەتدا هەیە، بەڵام لەکاتێکدا مامەڵە لەگەڵ نامسوڵمانان دا دەکەین، دەبێ مەرجیع شتێك بێ، کە ئەویش دانی پێدا بێنێ، (علي بن أبي طالب) خوا لێی ڕازی بێ گوتوویەتی: (حَدِّثوا الناس بما يعرفون، أتحبون أن يُكَذَّبَ الله و رسوله؟)[1]. واتە: بە گوێرەی عەقڵی خەڵك بدوێن، ئایا حەز دەکەن خواو پێغەمبەرەکەی بە درۆ دابنرێن؟!

کۆتایی ئەم تەوەرەش بەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ دێنین کە دەفەرموێ: (لقد شهدت مع عمومتي في دار عبدالله بن جدعان حِلفاً، ما أحِبُّ أن لي به حُمْرَ النَّعم، ولو دعيتُ به في الإسلام لأَجَبْتُ) رواه ابن إسحاق في السيرة بسندٍ صحيح[2]، وهو مرسل لكن الألباني صحَّحه بشواهده في تخريج (فقه السيرة).

---

(١) صحيح البخاري: ١٢٧.

(٢) السيرة النبوية لابن هشام ، ج١ ص ٧٢، و البداية والنهاية لابن كثير ، ٢٩٣/٢ ، و تأريخ ابن خلدون ٤٠٤/٢ .

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: لەگەڵ مامەکانم لە ماڵی (عبدالله بن جدعان)دا ئامادەی پەیمانێك بووم، حەزناکەم کە ئەو پەیمانەم نەبووایەو، حوشتری سپییم هەبووایە و، ئەگەر لە ئیسلامیش دا بۆ پەیمانێکی ئاوا بانگ بکرێم، وەڵامی دەدەمەوە.

ئەو پەیمانەش بریتی بووە لەوە کە نەهێڵن کەس زوڵمی لێ بکرێ لە شاری مەککەداو، هەر کەسێك حەقێکی هەبوو، حەقەکەی بۆ وەربگیرێتەوە.

ئێمەش بە دڵنیایی وەك ئیقتیدا بە پێغەمبەری خۆمان ﷺ دەبێ لەگەڵ هەرکەسێکدا بین، کە قسەیەکی حەق دەکات و، هەوڵ دەدا بۆ دادگەریی، هەوڵ دەدات بۆ چاکە و، دەستی هاوکاریی و دەستی دەسبارگرتنمان لە هی هەموو کەس درێژتر بێ، ئەگەر بمانەوێ ئەم کارو پڕۆژە ئیسلامییە زیاتر وا لێ بکەین، ببێتە جێ ئومێدو هیوای خەڵك و، خەڵك زیاتر دڵی پێ خۆش بکات، پاشان ئەو تەم و مژانەش کە لە دەورمان دروست کراون، لەلایەن عەلمانییەکانەوە، بیانڕەوێنینەوە، ئەویش بە هەڵوێستی سیاسیی و بە کردەوە، ئەو تەم ومژانە بڕەوێنینەوە بۆ ئەوەی هەموو لایەك وێڕای ئەوەش بزانن: ئەو ئیسلامەی ئێمە دەمانەوێ، سایە و سێبەر بێ، بەرنامەیەکە بەرژەوەندیی هەموو خەڵکی تێدایە، چونکە پێشێ ڕەزامەندیی خوای تێدایە، ئنجا دادگەرییەکی تێدایە، کە ئەو دادگەرییە لە قازانجی هەموو لایەکە.

تەوەری پێنجەم

حەوت مەسەلەی

هەستیاری کاری ئیسلامیی

بەڕێــــزان!

خوا پشتیوان بێ، ئێمە لەم تەوەری کۆتاییەدا، هەڵوەستە دەکەین لەبەردەم حەوت (٧) مەسەلەی هەستیار دا، کە مشتومڕی زۆریان لەسەر کراوەو دەکرێ، لەبواری کارو پڕۆژەی ئیسلامیی دا، هەڵبەتە وەك لە ڕابردوودا گوتم، جارێکی دیکەش جەختی لەسەر دەکەمەوە: ئەوەی کە دەیڵێم، هەڵهێنجان و تێگەیشتنی بەندەیە لە قورئان و سوننەت و، لەبەر ڕۆشنایی ئەو واقیعەدا کە تێیدا دەژین و، دوای سەرنجدانی کاروئەزموونی زۆربەی ئەو لایەنە ئیسلامییانەی کە لە جیهانی ئیسلامی ئەمڕۆدا هەن، هەر لە هیندو پاکستانەوە تاکو دەگاتە مەغریب.

مەسەلەی یەکەم: بانگەوازو سیاسەت، دوو شتی تێکهەڵکێشن:

بەبێ پێشەکی دەچینە نێو باسەکەمانەوەو دەڵێم: ڕای ڕاست -بەلای منەوە- ئەوەیە کە بانگەوازو سیاسەت: (الدعوة والسیاسة)، دوو شتی تێك هەڵکێشن، نەك دژو ناکۆك، یاخود جیاواز لە یەکدی.

لەو بارەوە مشتومڕی زۆر کراوەو ئێستاش دەکرێ، دەگوترێ: کەسانێك کە کاری پەروەردەو بانگەوازو فێرکردن دەکەن، جیان لەوانەی کە کاروجموجۆڵ و چالاکیی سیاسیی دەکەن و، واباشترە لەیەك جیابکرێنەوە! هەڵبەتە ناڵێم: ئەگەر لێك جیابکرێنەوە، ناشەرعییە، هەروەها دەشزانم کە: ئەوانەی کە کارو جموجۆڵ و چالاکیی سیاسیی دەکەن، پێویستییان بە شێوازو ئامرازی جیاوازە، لەوەی کە کاری پەروەردەیی و بانگەوازو فیکریی دەکەن، نکووڵیی لەوە ناکرێ، بەڵام

من وای تێگەیشتووم: بانگەوازو سیاسەت، دوو شتی تێك هەڵکێشن، دوو شتی تەواوکەری یەکدین و، تێك ناگیرێن و، پێویستە پێکەوە بن و تێکهەڵکێش بن، بەلای کەمەوە لەبەر چوار هۆکاران:

یەکەم: ئامانجی دووریی کاری سیاسیی، بریتیە لە دروستکردنی دەوڵەت و، سەرەکییترین ئەرکی سەرشانی دەوڵەتیش ئەوەیە کە دوای ئەوەی شەریعەت پیادە دەکات، بەسەر ئەو کۆمەڵگایەدا، کە تێیدا دەست ڕۆیشتوویە، پەیامی خوای پەروەردگاریش دەگەیەنێ بە غەیری خۆی، بە دەرەوەی خۆی، پێغەمبەری خاتەم ﷺ وای کردوە، لەو شوێنەی کە دەسەڵاتی هەبووە، شەریعەتی پیادە کردوە بەسەر مسوڵمانان دا، چونکە: جێ بەجێ کردنی شەریعەتیش دەبێ کۆمەڵگا خۆی داوای بکا، نەك بەسەریدا فەرز بکرێ، دەبێ لەپێش دا کۆمەڵگا دروست بێ و، ئەو کۆمەڵگایە خۆی پێی خۆش بێ شەریعەتی بەسەردا جێ بەجێ بکرێ، ئنجا جێ بەجێ دەکرێ، ئەگەرنا ناگونجێ کۆمەڵگایەك، خەڵکێك شەریعەتیان نەوێ، بەزۆر بەسەریان دا فەرز بکرێ!

گرنگ ئەوەیە دەوڵەتی ئیسلامیی، یەکێك لە ئەرکە گەورەکانی سەرشانی لە دەرەوەی خۆی، بریتیە لە گەیاندنی پەیامی خوا بە خەڵکی، پێغەمبەر ﷺ وای کردوە، پێ بەپێ هەتا زیاتر دەستی ڕۆیشتوە، بانگی ئەو خەڵکەی دیکەی کردوە بۆ ئیسلام، باوێنەیەك لە سیرە بێنینەوە، کە لە (صحيح البخاري) و (صحيح مسلم)دا هاتوە[1]:

دوای ئەوەی لە جەنگی ئەحزاب دا، جوولەکەکانی خەیبەر پەیمانیان شکاند، پەیمانیان هەڵوەشاندەوەو غەدریان کرد، پێغەمبەر

---

(١) صحيح البخاري: ٣٧٠١، و صحيح مسلم: ٢٤٠٦ .

ﷺ بەرەو قەڵاکانی خەیبەر چوو، ماوەیەك قەڵاکانیان ئابڵووقەدان، بەڵام قەڵایەکی مەحکەمیان هەبوو، بۆیان نەگیرا، ئنجا فەرمووی: (لأعطين الراية غداً رجلاً يحب الله ورسولَهُ، ويحبُّه الله ورسولُهُ)، واتە: بەیانی ئاڵایەکە دەدەمەدەست کەسێك خواو پێغەمبەری خوای خۆش دەوێن و، ئەوانیش خۆشیان دەوێ.

عومەری کوڕی خەططاب خوا لێی ڕازی بێ، دەڵێ هیچ کات حەزم لە ئیمارەت و بەرپرسییەتی نەبووە، ئەو ڕۆژە نەبێ، سەری خۆم بەرز کرد بۆ ئەوەی پێغەمبەر ﷺ بمبینێ (واتە: لەبەر ئەوەی فەرموو بووی: ئاڵایەکە دەدەمە دەست کەسێك خواو پێغەمبەری خوای خۆش دەوێن و، ئەوانیش خۆشیان دەوێ، ویستم: ئەو شایەدییەی پێغەمبەر ﷺ من بگرێتەوە، کە هەر واش بووە، بەڵام پێی خۆش بووە، لە سەردەمی موبارەکی پێغەمبەر ﷺ ئەوەی وەك مۆرێك پێوە بێ) بەڵام پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: عەلی کوڕی ئەبو طاڵیب لەکوێ یە؟ گوتیان: چاوی دێشێ، بانگی کردو، دوعایەکی بۆ خوێند، فووی موبارەکی خۆی لەچاوی دا، چاوی چاك بووەوەو ئاڵایەکەی تەسلیم کرد، پێغەمبەر فەرمووی: بڕۆو ئاوڕ مەدەوە، عەلی (خوا لێی ڕازی بێ) بێ ئەوەی ئاوڕبداتەوە ڕۆییشت، تاکو فەرمانەکەی پێغەمبەر ﷺ چاك جێ بەجێ بکا، لە حاڵێك دا ڕووی لەولابوو، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ لەسەرچی لەدژیان بجەنگم؟! ئەویش فەرمووی: بانگیان دەکەی بۆ ئەوەی کە تەنیا خوا بپەرستن و خوا بەیەك بگرن و، شایەدیی بدەن کە موحەممەد پێغەمبەری خوایە.

کەواتە: پێغەمبەر ﷺ کە سەرۆکی دەوڵەتیش بووە، ئەوەتا جەنگ و جیهادێك کە هاتۆتە پێش، لە گەرمەی جەنگ و جیهاد دا،

فەرموویەتی: بانگەواز بکە! دوایی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لَأَنْ يَهْدِيَ اللّه بِكَ رجُلًا واحِدًا خَيْرٌ لكَ من حُمْرِ النَّعم)، واتە: ئەگەرخوا بەهۆی تۆوە: پیاوێك لەوانە هیدایەت بدات، بۆ تۆ باشترە لە حوشتری سپی، [(حُمر) کۆی: (أحمر) (حمراء)ە، بە مانای سوور دێ، بەڵام مەبەستیان پێی وشتری سپییە، ئەو کات وشتری سپیی ماڵێکی بەنرخ بووە]، واتە: بۆتۆ چاکترە لە شتێك کە زۆرت خۆش بوێ.

دووەم: دەپرسین: ئایا بەبێ سیاسەت و لێزانیی و وردەکاریی، بانگەواز دەکرێ بۆ لای خوا؟! بانگەوازکار ئەگەر سیاسی نەبێ، هۆشیار نەبێ و، کۆمەڵگای خۆی نەناسێ، خێرو شەڕی خۆی لێك نەکاتەوە، ئایا دەتوانێ بانگەوازێکی ڕاست و دروست بکا؟ ئایا دەتوانێ بەپێی ئەوە کە پێویست دەکا لە کۆمەڵگاکەی دا، قسە بکات و، بۆ ئەوە بانگیان بکات کە ئەوان پێویستییان پێیەتی، نەك بۆ ئەوەی کە خۆی پێی خۆشە؟! بە تەئکید بانگەوازیش بەبێ سیاسەت و لێزانیی و هۆشیاریی ناکرێ.

سێیەم: لە ڕاستییدا سیاسەتێك کە سەرەنجامەکەی نەبێتە هۆی بانگکردنی خەڵك بۆ لای خوا و، تێگەیاندن و پێگەیاندنیان و لەخوا نیزیك خستنەوەیان و ڕێك و ڕاست کردنیان، مانای وایە ئامرازێکی بێ ئامانجە!

چوارەم: هەروەها بانگەوازکاری ناسیاسیی، بە ئاسانیی فریو دەدرێ، هەروەك سیاسەتی بێ بانگەوازیش، لەوانەیە بەئاسانیی کاری تێبکرێ، بەباری دنیاویستیی و بە لاڕێدا بردن و کۆنترۆڵکردن دا !

بۆیە براو خوشكانی خۆشەویست! ئەگەر تەماشای پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بكەین، ئەوەی كە ئێستا باوە كە بانگەوازو سیاسەت لێك جیابن، ئێمە لە پەیامی پێغەمبەراندا شتی وا نابینین، بەڵكو پێغەمبەران (علیهم السلام) خەڵكیان بانگ كردوە بۆ خواپەرستیی:

﴿ يَـٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَـٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ ﴾الأعراف ٥٩ ، ٦٥، ٧٣، ٨٥).

ئەم ڕستەیە بەپێی ڕیزبەندیی ژمارەی ئایەتەكان، لەسەر زمانی هەركام لە: نووح و هوود و صالح و شوعەیب (علیهم السلام)، هاتوە.

ئنجا خەڵك بانگكردن بۆ ئەوەی كە بەتەنیا خوا بپەرستریَ، هەندێك كەس وا دەزانن: ئەوە بەس (بانگەواز)ە، بەڵام لەڕاستییدا ئەوە كرۆك و كاكڵی سیاسەتە، سیاسەتی ئیسلامیی، كاكڵەكەی و كرۆكەكەی و بناغەكەی، بریتیە لە تەنیا خواپەرستیی، سیاسەتی نا ئیسلامیی، بریتیە لە شیرك و پەرستنی غەیری خوا، ئەو فیرعەون و قارِوون و نەمروودو تاغووتانە، بۆیە بە پێغەمبەران قەڵس بوون، چونكە پێغەمبەران (علیهم السلام) ویستوویانە: ئەو خەڵكە لە چنگی ئەو فیرعەونانە دەربێنن و، بیانكەنە بەندەی خوا، ئەوانیش گوتوویانە: نەخێر دەبیَ هەر لەبن دەستی ئێمەدا بن، كۆیلەی ئێمەبن، كەواتە: تەوحیدێك كە بناغەو كاكڵ و جەوهەری پەیامی پێغەمبەرانە (علیهم السلام)، بناغەی حوكمڕانیی و سیاسەتی ڕەشیدە.

بۆیە من قەناعەتم وایە: مەسەلەی لێك جیاكردنەوەی بانگەوازو سیاسەت، بە یەكجارەكیی و بە ڕەهایی، شتێكی نەگونجاوە، دەشزانم كە لە مەغریب وایان كردوە، لە عێراق كاتی خۆی (الإخوان

المسلمون) حیزبی ئیسلامییان هەبوو وەك واجیهەی سیاسیی و، ڕێکخستن (تنظیم)یشیان هەبوو، هەروەها کاتی خۆی لە ساڵی (١٩٩٦)دا، چووم بۆ ئوردن: (حزب جبهة العمل الإسلامي) هەبوو، ڕێکخستنی (الإخوان المسلمون)یشیان هەبوو، دیسان لە یەمەنیش (التجمع اليمني للإصلاح)، وەك واجهەی سیاسیی، هەبوو، تەنزیمی ئیخوانیشیان هەر هەبووە...هتد، بەڵام مەرج نیە ئەوانە لەسەر بناغەی لێك جیاکردنەوەی سیاسەت و بانگەواز بووبێ، چونکە پێم وایە هەم حیزبەکەش بانگەوازی کردوە، سیاسەتیشی کردوە، هەم ڕێکخستنەکەش، هەردوو لای کردوون!

لە یەك حاڵەتدا پێم وایە ئەوە ڕێی تێ دەچێ، ئەویش ئەوەیە، کە لەسەر بناغەی پسپۆڕیی، بگوترێ: با ئەو کۆمەڵە براو خوشکە، کاری سیاسیی بکەن و، با ئەو کۆمەڵەش، کارێکی دیکە بکەن و ...هتد، بەڵام بەومەرجە کە ئەوە هەمووی لەسەر بناغەی ڕاوێژ بێ و، لەسەر بناغەی دابەشکردنی کارەکان بێ، نەك لەسەر بناغەی لێك جیاکردنەوەی کارەکان و دروستکردنی دو کۆمەڵ و حیزبی جیاواز.

چونکە سەرەنجام لایەنە سیاسییەکان خەڵك و جەماوەرو کۆمەڵگا، وەختێك دەبینن، لەلایەکەوە تۆ ڕێکخستنێکت هەیە و، لەلایەکی دیکەشەوە واجیهەیەکی سیاسییت هەیە، ئنجا تەماشا دەکەن، ئەو واجیهە سیاسییە لەبەردەستی ئەو ڕێکخستنە دایە، خەڵك بێ متمانە دەبێ! لە میسر یەکێ لە گرفتەکان ئەوەبوو، دەیانگوت: (دکتور محمد مرسي) ناتوانێ لە قسەی (محمد بديع) دەربچێ، ئایا سەرۆك کۆمار کێ یە؟ بۆیە پێم وایە ئەوە حاڵەتێکی دووفلیقانەیی (إزدواجية) دروست دەکات و، ڕاست ئەوەیە کە لەسەر

بناغەی پسپۆڕیی و شارەزایی، کارەکان دابەش بکرێن، بەڵام بە خەڵك نەگوترێ: حیزب و ڕێکخستن لێك جیان، چونکە لێك جیا نین و، ناشگونجێ لێك جیا بن.

هەڵبەتە ناڵێم: ئەگەر واشبکرێ ناشەرعییە، بەڵام پێم وایە کە چاك ئامانج ناپێکێ و، نیشانەی پرسیاریش دروست دەکات، هەم لەسەر حیزبەکەش و، هەم لەسەر ئەوەش کە بەحیساب کاری فیکریی و پەروەردەیی و بانگەوازیی دەکا. هەموویان نیشانەی پرسیاریان دەچێتە سەرێ، ئنجا کە تەماشای پێغەمبەرانیش (علیهم السلام) دەکەین، دەبینین لەنێو کاری بانگەوازدا، کاری سیاسییان کردوەو، لە نێو کاری سیاسییدا، بانگەوازیان کردوەو، کارەکەیان هەمووی تێکهەڵکێش بووە، هەروەها کە تەماشای قورئانیش دەکەین، هەر وای دەبینین، شتەکان تێك هەڵکێشن، بەڵام دەگونجێ لەسەر بناغەی پسپۆڕیی، کاروبار دابەش بکرێ، چونکە لەسەردەمی پێغەمبەریش دا ﷺ هەندێك لە هاوەڵان (خوا لێیان ڕازی بێ)، پێغەمبەری خوا ﷺ لەڕووی کاری عەسکەرییەوە، زیاتر بواری پێداون و، هانی داون، بۆ وێنە: (خالیدی کوڕی وەلید)، هەروەها هەندێکیان لەڕووی کاری سیاسیی و دیبلوماسییەوە، ڕۆڵیان گێڕاوە، هەندێکیان لەڕووی کاری عیلمیی و فیکرییەوە، هەندێکیان لەڕووی قورئان خوێندن و شارەزایی لە قورئانەوە، هەندێکی دیکەیان لەڕووی لەبەرکردنی فەرموودەکانەوە، وەك (أبو هريرة)، خوا لە هەموویان ڕازی بێ، بەڵام بەو جۆرەنا کە ببنە گرووپ و حیزبی جیاجیا!

مه‌سه‌له‌ی دووه‌م: به‌كارهێنانی هێز بۆ پاكسازیی و چاكسازیی له‌ كۆمه‌ڵگادا، شتێكی ناڕه‌وایه‌:

به‌ڕێزان! لێتان تێكه‌ڵ نه‌بێ! ده‌ڵێم: بۆ پاكسازیی و چاكسازیی كردن له‌ كۆمه‌ڵگادا، به‌كارهێنانی هێز، شتێكی ناڕه‌وایه‌، چونكه‌ كاتێك لایه‌نێكی ئیسلامیی له‌ كۆمه‌ڵگایه‌كدا خۆی ده‌بینێته‌وه‌، كه‌ له‌ پابه‌ندیی به‌ ئیسلامه‌وه‌ دا كه‌م و كوڕیی هه‌یه‌، چوار (٤) ئه‌گه‌ری له‌پێشن، وه‌ك جاری دیكه‌ش باسمان كردوه‌:

١) یان ئه‌وه‌تا به‌ هێز به‌گژ ئه‌و كۆمه‌ڵگایه‌دا بچێته‌وه‌، كه‌ ئه‌و بیرۆكه‌یه‌ زۆربه‌ی ئه‌و ڕێكخراوانه‌ی، ئێمه‌ پێمان وایه‌ تێپه‌ڕێنه‌رن، ته‌به‌نییان كردوه‌، كه‌ ئه‌وان به‌خۆیان ده‌ڵێن: جیهادیی، به‌ڵام پێم وایه‌ تێپه‌ڕێنه‌رن، چونكه‌ ئه‌و بیرۆكه‌یان ته‌به‌نییان كردوه‌، كه‌ كۆمه‌ڵگاكانی خۆیان، به‌زه‌بری هێز بگۆڕن.

٢) ئه‌وه‌یه‌ كه‌ ته‌سلیمی ئه‌و كۆمه‌ڵگایه‌ بن و، مێشێ له‌ ئاو نه‌كه‌ن و، هه‌رچی ئه‌و كۆمه‌ڵگایه‌و ده‌سه‌ڵاته‌كه‌ی گوتی، بڵێن: به‌ڵێ! یاخود: له‌په‌ڕاوێزی كۆمه‌ڵگادا خۆیان كوشمه‌ڵه‌ بكه‌ن و سه‌ری خۆیان كز بكه‌ن.

٣) ئه‌وه‌یه‌ كه‌ ڕاكه‌ن و، ئه‌و كۆمه‌ڵگایه‌ به‌جێ بهێڵن، سه‌ری خۆیان هه‌ڵگرن و بڕۆن، وه‌ك هاوه‌ڵانی ئه‌شكه‌وت.

٤) ئه‌وه‌یه‌، كه‌ نه‌ ته‌سلیمی بن و، نه‌ تێیدا بتوێنه‌وه‌ و، نه‌ به‌گژیشیدا بچنه‌وه‌ و، نه‌ له‌به‌ریشی ڕاكه‌ن، به‌ڵكو موداراى له‌گه‌ڵدا بكه‌ن.

ئنجا ئه‌گه‌ر ته‌ماشای سیره‌و ژیانی پێغه‌مبه‌ران بكه‌ین، چ

پێغەمبەری خاتەم محمد ﷺ، چ پێغەمبەرانی دیکە (علیهم الصلاة والسلام)، دەبینین: هی چوارەمیان تەبەننیی کردوەو، بەهیچ جۆرێك بەگژ کۆمەڵگادا نەچوونەوە، هیچ پێغەمبەرێکم نەبینیوە –وەك لە قورئان دا بۆمان باسکراوە- لە (ئادەم)ەوە تا خاتەم، کە هەڕەشەی لە کۆمەڵگاکەی خۆی کردبێ، نەك هەر دەستپێشخەریی هەڕەشەکردنیان نەکردوە، بەڵکو لەبەرامبەر هەڕەشەشدا هەڕەشەیان نەکردوە، وەك خوای پەروەردگار بەسەرهاتیانمان بۆ دەگێڕێتەوە:

١- ئەوەتا نووح (علیه السلام) گەلەکەی پێی دەڵێن: ﴿ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَـٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ ﴾ (الشعراء: ١١٦).

واتە: بەدڵنیایی ئەی نووح! ئەگەر وازنەهێنی لە بەردبارانکراوان دەبی.

٢- هەروەها گەلی ئیبراهیم (علیه السلام) هەڕەشەی سووتاندنی لێدەکەن: ﴿ قَالُوا۟ حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓا۟ ءَالِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَـٰعِلِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾ (الأنبياء: ٦٨).

واتە: گوتیان: بیسووتێنن و پەرستراوەکانتان سەربخەن، ئەگەر دەتانەوێ کارێك بکەن.

٣- هەروەها گەلی شوعەیب (علیه السلام) پێی دەڵێن: ﴿ ۞ لَنُخْرِجَنَّكَ يَـٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ﴾ (الأعراف: ٨٨).

واتە: ئەی شوعەیب! بەدڵنیایی خۆت و ئەوانەی بڕوایان لەگەڵت هێناوە، شاربەدەرتان دەکەین لە شارەکەمان، یان دەگەڕێنەوە نێو ئایینەکەمان!

٤- هەروەها پێغەمبەرانی دیكەش، وەك لە سوورەتی (إبراهیم)دا خوای زانا و توانا هەموو پێغەمبەران (علیه السلام) پێكەوە لەسەر یەك ئاست كۆدەكاتەوەو، لەبەرانبەریشیاندا نەیارەكانیان، پێم خۆشە زۆر سەرنجی ئەو دیالۆگە بدەن:

﴿ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا۟ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۛ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرَدُّوٓا۟ أَيْدِيَهُمْ فِىٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَقَالُوٓا۟ إِنَّا كَفَرْنَا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ وَإِنَّا لَفِى شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ ۞ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِى ٱللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ قَالُوٓا۟ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَٰنٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَآ أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِى وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَٱسْتَفْتَحُوا۟

وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِّن وَرَآئِهِۦ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِن مَّآءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُۥ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُۥ وَيَأْتِيهِ ٱلْمَوْتُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۖ وَمِن وَرَآئِهِۦ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ ﴾
(إبراهيم: ٩ — ١٧)

واتە: ئایا هەواڵی ئەوانەی پێش خۆتانتان پێ نەگەیشتوە! گەلی نووح و عادو ئەموودو ئەوانەی دوای وانیش، پێغەمبەرەکانیان بە بەڵگە ڕۆشنەکانەوە هاتنە لایان، کەچی ئەوان دەستیان بەزاریانەوەنا - تاکو بێدەنگیان بکەن - پێشیان گوتن: ئێمە بەوەی پێی ڕەوانەکراون، بێبڕواین و لەدوودڵییەکی خەست داین، بەرانبەر بەوەی ئێمەی بۆ بانگ دەکەن.

پێغەمبەران گوتیان: ئایا دوودڵیی هەیە لەخوای پەیداکەری ئاسمانەکان و زەویدا؟

بانگتان دەکات تاکو لە گوناهەکانتان بتانبووریٚ و، بۆ کاتێکی ناوبراو دواتان بخات — نەتانفەوتێنیٚ - !! (گەلەکافرەکانیان) گوتیان: ئێوەش هەر مرۆڤێکن وەك ئێمە، دەتانەویٚ لەوەی باب و باپیرانمان لەسەری بوون، لامان بدەن (ئەگەر ڕاست دەکەن) بەڵگەیەکی ڕوونمان بۆ بێنن، پێغەمبەرانیان پێیان گوتن: بەدڵنیایی ئێمەش مرۆڤی وەك ئێوەین، بەڵام خوا چاکە دەکات لەگەڵ هەر کام لە بەندەکانی دا کە بیەویٚ (:بیکاتە پێغەمبەر) بۆشمان نیە بەبیٚ مۆڵەتی خوا، هیچ نیشانەو بەڵگەیەکتان بۆ بێنن و، با بڕوادارانیش تەنیا پشت بەخوا ببەستن.

ئنجا بۆچی پشت بەخوا نەبەستین! کە ڕێبازەکانمانی (بۆ دینداریی و دنیاداریی) پیشان داوین! بەدڵنیاییش هەرچەندە ئازارمان بدەن، هەر

خۆڕاگردەبین (لەسەر ڕاستە شەقامی خوا)و، پشت بەستووانیش با تەنیا پشتیان بەخوا قایم بێ.

ئنجا بێبڕوایەکان بە پێغەمبەرانی خۆیانیان گوت: یان لەشارو وڵاتمان دەرتان دەکەین، یان دەگەڕێتەوە سەر ڕێبازەکەمان!

پەروەردگاریان سروشی بۆ کردن: بێگومان ستەمکاران دەفەوتێنین و، ئێوەش لەدوای وان لەسەرزەمین دا نیشتەجێ دەکەین.

ئەو موژدەیەش بۆ کەسانێکە کە تەنیا لە پایەی من و لە هەڕەشەی من بترسێن.

ئیدی سەرەنجام پێغەمبەران داوای هاوکاریی خوایان کردو، هەر خۆسەپێنێکی ملهوڕ بێمرادبوو. دۆزەخ لە پشتەوەیەتی و، لە ئاوێکی کێم و زووخاوی پێ دەنۆشرێ. زۆر بە زەحمەت قوم قوم قوتی دەدات و، نیزیك نیە (بەئاسانیی) بۆی قوت بچێ و، لە هەموو لایەکەوە مردنی بۆ دێ و، ناشمرێ و، لە پشتیەوە ئازارێکی بێڕەزا هەیە.

مەبەستم ئەوەبوو کە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام):

١) نەك هەڕەشەکار نەبوون و، زەبرو زەنگیان بەکار نەهێناوە و هەڕەشەشیان پێ نەکردوە، بگرە لە بەرانبەر هەڕەشەش دا هەڕەشەیان نەکردوە.

٢) تەسلیمی واقیعیش نەبوون: [وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا]، بەڵکو پشوودرێژانەو خۆڕاگرانە بەردەوام بوون، چونکە [وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا] یانی: تەسلیمتان نابین.

٣) پاشان ڕاشیان نەکردوەو، وڵاتیشیان بەجێ نەهێشتوە، بەڵێ دوژمنانیان گوتوویانە: دەربەدەرتان دەکەین، شاربەدەرتان دەکەین، بەڵام هیچ

پێغەمبەرێك بۆ خۆی وڵاتی بەجێ نەهێشتوە، مەگەر دەرکرابێ، پێغەمبەری خاتەم ﷺ کاتێ دەردەکرێ، ئاوڕ دەداتەوە لەشاری مەککەو، دەفەرموێ: (ما أطيبك من بلد و أحبك إليّ، لَوْلا أَنَّ قومي أَخْرجُوني منك لَمْ أسكُن غيرك) رواه الترمذي: ٢٣٩٢٦، و الألباني في صحيح (المشكاة): ٢٧٢٤.

واتە: تۆ پاك و چاکترین و خۆشەویستترین سەرزەمینی خوای لام و، ئەگەر قەومەکەت دەریان نەکردبام، لەغەیری تۆدا نیشتەجێ نەدەبووم، (بەڵام بەناچاریی دەڕۆم).

کەواتە: ئایا پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) چییان کردوە:؟!

٤)ئەوەیان کردوە کە ئایەتەکە دەفەرموێ: ﴿ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ﴾، یانی: هەمان شت کە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: (المؤمن الذي يخالط الناس ويصبر على أذاهم خير من الذي لا يخالط الناس ولا يصبر على أذاهم)، رواه البخاري في (الأدب المفرد): ٣٨٨، و أحمد في المسند (٥٠٢٢) و ابن ماجه بإسناد حسن (صحيح ابن ماجه: ٣٢٧٣) و الترمذي (صحيح الجامع: ٦٦٥١). و الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٦٥٢/٢). واتە: ئەو بڕوادارەی لەگەڵ خەڵك تێکەڵ دەبێ، مامەڵەیان لەگەڵ دەکاو لەنێویاندا دەمێنێتەوەو صەبر دەگرێ لەسەر ئازارەکەیان، لەسەر نارەحەتییەکانیان، باشترەو چاکترە لای خوا لەوەی کە تێکەڵیان نابێ و، صەبریش ناگرێ لەگەڵیاندا.

بۆیە بەکارهێنانی هێز بۆ گۆڕانکاریی لە کۆمەڵگادا، پێچەوانەی ڕێ و شوێنی پێغەمبەرانە (عليهم الصلاة والسلام) بەگشتیی و، پێچەوانەی ڕێ و شوێنی پێغەمبەری خاتەمە ﷺ بەتایبەت، وەك لە سووڕەتی (النساء)دا خوا ی کاربەجێ دەفەرموێ:

﴿ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمۡ كُفُّوٓاْ أَيۡدِيَكُمۡ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ﴾ النساء: ٧٧.

واتە: ئایا سەرنجی ئەوانەت نەداوە کە پێیان گوترا: دەستی خۆتان بگێڕنەوە (بپارێزن)و، نوێژ بەرپا بکەن و، زەکات بدەن... پێغەمبەریش ﷺ لە قۆناغی مەککەدا هەر دەیفەرموو: (لن نؤمر بالقتال)[1]، فەرمانمان پێ نەکراوە بجەنگین.

لێرەدا پرسیارێك دەکرێ: ئایا چەك و هێز، شوێنی لە ئیعرابی ئیسلامدا چییەو کەنگێیە؟! دەڵێین: لەڕاستیدا هێزو چەك دەوڵەتی ئیسلامیی بەکاری دێنێ، ئەویش بۆ پاراستنی خۆی و هاووڵاتییانیی و سنوورەکانی، نەك بۆ فەرزکردن و سەپاندنی ئیسلام.

بەڵێ دەوڵەت هێز بەکاردێنێ لە حاڵەتی ئاساییدا، بەڵام ئایا هیچ کەسێکی دیکە بەکاری ناهێنێ؟ با، کەسانێکیش کە زوڵمیان لێ دەکرێ، زوڵمی نەتەوەیی بێ، زوڵمی دینیی بێ، زوڵمی سیاسیی بێ، ستەمی ئابووریی، ستەمی کۆمەڵایەتیی، هەر جۆرە زوڵمێك بێ و، هیچ دەرفەتیان نامێنێ، ئەوانەش بۆیان هەیە بەرگریی لەخۆیان بکەن و، بەرپەرچی دوژمنان و ستەمکاران بدەنەوە، وەك خوای دادگەر دەفەرموێ:

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمۡ ظُلِمُواْۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصۡرِهِمۡ لَقَدِيرٌ ٣٩ ﴾ (الحج: ٣٩).

---

(١) السيرة النبوية لابن هشام، ج٢ ص٢٣١.

واتە: ئەوانەی شەڕیان لەدژ دەکرێ، چونکە ستەمیان لێدەکرێ، مۆڵەت دران - بەگریی لەخۆیان بکەن - مسۆگەر خواش لەسەر سەرخستنیان توانایە.

ئەم ئایەتەش یەکەم ئایەتە دابەزی بێ، دەربارەی جەنگ و جیهادو، هەر بەڕێوەش دابەزیوە، کاتێك پێغەمبەرﷺ کۆچی کرد بۆ مەدینە، هەندێکیش دەڵێن: لە مەدینەدا دابەزیوە، بەڵام وا پێ دەچێ بەڕێوە دابەزیبێ، گرنگ ئەوەیە کە مسوڵمانانێکی وەك: خەڵکی فەلەستین، میانمار (ڕۆهینگا)، شیشان، کشمیر، گەلی کورد،... هتد، وەختێ ستەمیان لێ دەکرێ و دەوڵەتیان نیە، بەڵکو دەوڵەت ستەمیان لێ دەکا، کاتێك خەڵك دەچەوسێندرێتەوە، دەرفەتی تێدا هەیە، بۆ جەنگ و جیهادو بەرگریی لەخۆکردن.

بەڵام گرنگ ئەوەیە بزانرێ: بۆ ئەوەی کۆمەڵگایەك پاکسازیی و چاکسازی تێدا بکرێ، یان قەوارەی سیاسیی ئیسلامیی دروست بکرێ، ئا ئەوە لەڕێی بەکارهێنانی هێزەوە ناکرێ، ئنجا لەکاتی ستەم و دەستدرێژییش دا، ئەو کاتەش دەبێ هەڵسەنگاندن (موازنة) بکرێ لەنێوان سوودەکان (منافع) و زیانەکان (مضار)داو، دەبێ سەرکردایەتییەکی سەرراست، ئەو بڕیارە بدا، هەر ئەوەشە کە پێغەمبەر ﷺ لە هەندێ لە فەرمایشتەکانی دا ئاماژەی پێ دەکا، بۆ وێنە: (لن يبرح هذا الدين قائماً، يقاتل عليه عصابة من المسلمين، حتى تقوم ساعة) (رواه مسلم): ١٩٢٢، کە بە ڕیوایەتی دیکەش هەر هاتوە.

واتە: ئەم ئایینە بەرپا دەبێ و، بەردەوام دەبێ، تاکو ئاخیرزەمان، کۆمەڵێك لە مسوڵمانان لەپێناوی دا دەجەنگن.

كە پێم وایە ئەوە ئاماژەیە بەوانەی، كە كاتێك هەموو ڕێگاكانیان لێ دەگیرێن و، هیچ دەرفەتیان نامێنێ، فیداكاریی دەكەن، بۆ وێنە: مسوڵمانانی فەڵەستین جگە لەوەی كە لەبەرانبەر ئەو توندوتیژییەی جوولەكەدا، جار جار چالاكییەك بكەن، هیچی دیكەیان بەدەستەوە نیە، ئەدی خۆیان بەدەستەوە بدەن؟! بەڵێ ئەگەر دەوڵەتێك هەبێ، دەبێ دەوڵەت جەنگ و جیهاد تەبەننیی بكات، بەڵام كاتێك مسوڵمانانێك لە شوێنێك گرفتار دەبن و، دەوڵەتێك نیە بیانپارێزێ و، بەرامبەرەكانیشیان هێزیان لەدژ بەكاردێنن، ئەوە دیارە عەقڵ و شەرع ڕێگایان پێ دەدا، كە ئەوانیش هێز بەكاربێنن و، ئەو فەرمایشتانەی پێغەمبەر ﷺ ئاماژە بەوە دەكەن، بەڵام حاڵەتی ئاسایی دەوڵەتی ئیسلامیی ئەوەیە، كە دەوڵەت ئیعلانی جەنگ و جیهاد دەكا، دەوڵەت هێز بەكاردێنێ، بۆ پاراستنی هاووڵاتییانی و پاراستنی سنوورەكانی خۆی.

بۆیەش دەڵێم: بەكارهێنانی هێز بۆ گۆڕانكاریی لە كۆمەڵگادا، یان دروستكردنی قەوارەی سیاسیی، لە ئیسلامدا دروست نیە، چونكە ئەوە سەرەنجام سەردەكێشێ بۆ زۆر لێكردنی خەڵك و، ناچاركردنی خەڵك، كە دیارە ناچاركردنی خەڵكیش لەسەر دینداریی، شتێكی ڕەتكراوەیە، لەو بارەوەش بەڵگە زۆرن، بۆ نموونە:

١- ﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ ﴾ (البقرة: ٢٥٦).

واتە: زۆرلێكردن لە ئایین دا نیە.

٢- ﴿ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡ ﴾ (الكهف: ٢٩)

واتە: بڵێ هەق لە پەروەردگارتانەوەیە، ئنجا كێ دەیەوێ بابڕوا بێنی و كێش دەیەوێ، با بێبڕوا بێ.

٣- هەروەها تۆبزیی لێ كردن، خەڵك دەكاتە مونافیق و، نایكاتە مسوڵمان.

٤- هەروەها دینداریی و مسوڵمانەتیی سەروكاری لەگەڵ عەقڵ و دڵی مرۆڤدا هەیە، نەك لەگەڵ ڕواڵەتیدا، كەسێك نوێژیش بكات، ئەگەر بۆ خوای نەكات، خوا لێی وەرناگرێ، بگرە سزاشی دەدا، هەروەها ڕۆژوو بگرێ و، هەرشتێكی بیكات، مادام لە دڵەوە بۆ خوای نەبێ، بەكەڵك نایەت، بەڵێ ئیسلام پێشێ سەروكاری لەگەڵ دڵ و دەروون دا هەیە، بۆیەش پێغەمبەران (علیهم السلام) هەمیشە هەوڵیانداوە گۆڕانكاریی (تغییر) لە ڕێی هۆشیاركردنەوەی عەقڵی خەڵك و، بێداركردنەوەی دڵ و دەروونیانەوە بكەن.

مەسەلەی سێیەم: قۆنـاغی بـانگەوازو قۆنـاغی دەوڵەت، حوکمیان جیایە:

زۆرجار جموجۆڵە ئیسلامییەکان و پڕۆژەکانی کاری ئیسلامیی، لە ئەنجامی چاك تێ نەگەیشتنی ئەم مەسەلەیەدا: لێك جیانەکردنەوەی قۆناغی بانگەوازو قۆناغی دەوڵەوت، گیرۆدەی هەڵەو پەڵەو، پاشان باج دانی زۆر بوون، لێتان تێك نەچێ، سیاسەت و بانگەواز تێکەڵکێشن، بەڵام قۆناغی بانگەوازو، قۆناغی دەوڵەت لێك جیان.

قۆناغی بانگەواز، ئەو قۆناغەیە کە مسوڵمانان تێیدا دەسەڵاتیان نیە، کە لە سیرەی پێغەمبەردا ﷺ نموونە دەهێندرێتەوە بە قۆناغی مەککە، کە پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی لە مەککە، چەوسێندراوەو، بێ دەسەڵات بوون، هەڵبەتە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (صبراً آل یاسر، فإن موعدكم الجنة)[1]، واتە: ئەی بنەماڵەی یاسر خۆڕاگرین ژوانگەتان بەهەشتە. یان کە خوا فەرموویەتی:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓاْ أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ﴿٧٧﴾ ﴾ النساء.

دەیانتوانی شتێك هەر بکەن، بەڵام دەیانزانی کە زیانی لەقازانجی زیاتر دەبێ، هەروەها دەیانزانی مادام ئەو خەڵکە ئامادە نیە ئیسلام لە باوەش بگرێ، بەزۆر بەسەریاندا فەرز ناکرێ.

---

(١) السيرة النبوية لابن هشام، ج١ص ١٦٢، أخرجه الحاكم في مستدركه: ٥٦٤٦، و الطبراني في الكبير: ٧٦٩، و الأوسط: ١٥٠٨، و البيهقي في الشعب: ١٦٣.

بەڵێ، قۆناغی بانگەواز، یانی: قۆناغی بێ دەسەڵاتیی و قۆناغی چەوسێندراوەیی، جیایە لە قۆناغی دەستڕۆیشتوویەتی و دەستکراوەیی و، هەبوونی دەوڵەت و قەوارەی سیاسیی، بۆیەش دەبینن هەموو یاساکانی ئیسلام، ئەو یاسایانەی کە ئەندازەو چۆنییەتی و سنووریان بۆ دیاریی کراوە، بۆ وێنە: پایەکانی ئیسلام و، حەڵاڵ و حەرامەکان و، سزا شەرعییەکان، هەموویان لە قۆناغی مەدینەدا فەرز بوون، بێگومان: لە قۆناغی مەککەش دا نوێژ هەبووە، بەیانیان دوو ڕکات و ئێواران دوو ڕکات، هەروەها ڕۆژوو هەبووە، بەڵام بە موتڵەقیی، دیسان ماڵ بەخشین هەبووە، بەڵام بە موتڵەقیی، هەروەها بە دەوری کەعبەدا تەوافیان کردوەو، جۆرە خواپەرستییەکانی دیکەش کەم و زۆر هەبوون، بەڵام ئاوا بەو شێوەیە کە ئێستا ئێمە دەزانین: پێنج فەرزەی نوێژو[1]، ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان و، زەکات و، حەج، ئنجا سزاو سنوورە شەرعییەکان، بە دڵنیاییەوە هەموویان لە مەدینە هاتوونە خوار، چونکە لە مەککە مسوڵمانان خاوەنی قەوارەو دەسەڵات و بوونێکی خۆیان نەبوون، تاکو ئەو سنوورو یاسایانەیان بۆ بێنە خوارو جێ بەجێیان بکەن، خوای پەروەردگاریش بە تەئکید داوای شتێك لە کەسێك یان لە کۆمەڵێك ناکات، لە توانایاندا نەبێت:

﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ البقرة: ٢٨٦.

لە سوورەتی (الحج)دا، خوای بەرزومەزن لەدوای ئەوەی یەکەمین ئایەت دەربارەی جەنگ و جیهاد دەنێرێتە خوارێ، وەك مۆڵەت پێدانی ئەهلی ئیمان، کە بەرگریی لە خۆیان بکەن، وەك ئامانجی جەنگ و جیهاد دەفەرموێ:

---

(١) پێنج نوێژە فەرزەکان لە شەوی میعراج دا فەرز کران، بڕوانە: السيرة النبوية لابن هشام، ج٢ ص ٢١٠.

﴿ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٤١﴾ ﴾ الحج.

واتە: ئەگەر بەهۆی ئەوەوە نەبووایە کە خوا هەندێك لە خەڵکی (ستەمکار)ی بە هەندێك لە خەڵکی (جەنگاوەرو فیداکار) بەرپەرچ دەداتەوە، بێگومان دێرەکان و کڵێساکان و کەنیشتەکان ــی جووان ــ و مزگەوتەکان، کە زۆر یادی خوایان تێدا دەکرێ، دەڕووخێنران. بەدڵنیایی کەسانێکیش (ئایینی) خوا سەربخەن، خوا سەریان دەخات، مسۆگەر خوا بەهێزی زاڵە. ئەوانەی کاتێك دەستڕۆیشتوویان دەکەین لە زەوی دا: نوێژ بەرپا دەکەن و، زەکات دەدەن و، فەرمان بە پەسند دەکەن و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن و، سەرەنجامی کارەکانیش تەنیا بۆ لای خوایە.

[ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ]، ئەوانەی کە دەستڕۆیشتوومان کردن لە زەوی دا، [(مَكَّنَهُ) (أعطاهُ مكاناً)]، جێگیری کرد، چەسپاوی کرد، دەسەڵاتیی پێدا، (تمكين) واتە دەستڕۆیشتوو کردن، کەواتە: مسوڵمانان پێش ئەوەی دەستڕۆیشتوو بکرێن، لەسەریان پێویست نیە، ئیسلام و شەریعەتەکەی وەك سیستمی حوکمڕانیی بەڕێوەبەرن، بەڵام ئەوەش مانای وانیە، وەك کاتی خۆی گرووپی: (التكفير والهجرة) لە میسر بەهەڵەدا چووبوون و، پێیان وابوو: کە ئێمە دەبێ ڕێك قۆناغی مەککەو مەدینە دووبارە بکەینەوە! ئەوە وانیە، چونکە ئەحکامی

ئیسلام هەموویان هاتوونەتە خوارو چەسپاون و، دەبێ مسوڵمانان هەرچی پێیان دەكرێ، جێ بەجێیان بكەن، بۆ وێنە: ئێمە ئێستا مولزەمین نوێژ بكەین، ڕۆژوو بگرین، زەكات بدەین، حەج بكەین... هتد، بەڵێ دەسەڵاتمان نیەو خاوەن قەوارەی سیاسیی نین، بەڵام مولزەمین بە حوكمە شەرعییەكانەوە، بەپێی توانای خۆمان، وەك خوای زاناو شارەزا فەرموویەتی:

﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ ﴾ (التغابن: ١٦).

واتە: بەپێی تواناتان پارێز لەخوا بكەن. بەڵام ئەو حاڵەی كە ئێستا تێیداین، جیایە لەوەی كاتێك كە دەسەڵاتمان دەبێ و دەستڕۆیشتوو دەبین، تەنانەت سەبارەت بە دروشمەكانیشەوە، ئێستا زۆر لە مزگەوتەكان مامەڵەی ناشایستی وایان لەگەڵدا دەكرێ، كە ئێمە بە دڵمان نیەو بە ستەم و لادانی دەزانین! هەروەها لە بوارەكانی: ئابووریی و ئەدەبە كۆمەڵایەتییەكان و، ئیدارەو سیاسەت دا، مونكەڕەكان و ناشەرعیی زۆر دەكرێن و، بۆشمان ناگۆڕدرێن و كاتێ دەسەڵاتمان هەبێ، بە دڵنیاییەوە بەشێوەیەكی دیكە مامەڵە لەگەڵ ئەوانەدا دەكەین، كەواتە قۆناغی بانگەواز لەگەڵ قۆناغی هەبوونی دەوڵەت و دەستڕۆیشتوویەتی، لێك جیان و حوكمەكانیان جیان.

مەسەلەی چوارەم: ئافرەت و پیاو لە هەموو شتێکدا یەکسانن، جگە لەوەی جیاوازیی سروشتیان دەیخوازێ:

لێرەدا مەبەستمان: کاری ئیسلامیی و دینداریی و مسوڵمانیەتییە بە گشتی، لەوبارەوە شتم زۆر نووسیوە، بۆ نموونە: (ئافرەت و خێزان لەسایەی شەریعەت دا) بەڵام ئەوەی مەبەستمە لێرەدا ئەوەیە، کە ئێستا مسوڵمانان چونکە لە حاڵەتی بێ دەسەڵاتیی و بەجێماویی و دواکەوتوویەتی دان، لەڕووی دنیادارییەوە، هەمیشە خۆیان لە حاڵەتی بەرگریی لە خۆکردن دا دەبیننەوە! کاتی خۆی کە ئیسلام دەسەڵاتی هەبوو، هێزی هەبوو، هەیبەتی هەبوو، ئەو گرفت و کێشانەی ئێستا هەن: مافی ئافرەت و، ئافرەت مەزڵوومەو، ئەوە وایەو ئەوە واچوو! کاتی خۆی ئەوانە هیچیان نەبوون، خەڵك لە مسوڵمانانەوە فێری ماف و ئازادییەکان، دەبوون، بەڵام ئێستا زۆرێك لە مسوڵمانان وایان لێکراوە، لە هەموو شتێکی خۆیان بکەونە گومانەوە!

لێرەوە وەك برایەکی دڵسۆزتان دەڵێم: با هەمیشە شانازیی بە ئیسلام و ئیمانی خۆمانەوە بکەین و، پێمان وانەبێ لە قەفەزی تۆمەتباریی داین و، پێمان وانەبێ کە ئیسلام نیشانەی پرسیاری لەسەرە، هەر لەبەر ئەوەی دەڵێ: ئافرەت و پیاو کۆمەڵێك جیاوازیی ڕیشەییان هەن و، بەگوێرەی ئەو جیاوازییە سروشتییانەیان، پێویستە هەندێك لە ئەرك و کارەکانیشیان لێك جیابن، وەك گوتراوە: نان بۆ نانەواو گۆشت بۆ قەساب!

بەڵام کاتێك لە وڵاتێك یان چەند وڵاتێك، یان تەنانەت هەموو دنیاش دا، لە زگماك (فطرة) لادەدات و بانگەشەی:

پێکهێنانی خێزانی یەك ڕەگەزیی (الزواج المثلي): دوو پیاو، یان: دوو ژن، دەکاتە یاسا، ئەوە بەشەرییەت لایداوەو لاڕێ بووە، هەروەها بەشەر لایداوە ، کاتێ دەڵێ: ئافرەت و پیاو هەر وەك یەکن و، لە هیچ شتێکدا جیاواز نین! چونکە دیارە کە جیاوازن! جەستەیان، بەڵکو جۆری بیرکردنەوەیان و، جێی بایەخ پێدانیان، هەر لە یەکەمین خانە (خلية) کە پیاوی لێ دروست دەبێ، یان ئافرەتی لێ دروست دەبێ، هەر لەوێوە پێکهاتەیان جیایە، ئەو نوتفەیە، ئەو خانەیە هەندێك پێکهاتەی تێدان، سیفەتەکانی مێیینەی تێدا پەیدا دەکەن و، ئەوی دیکەیان سیفەتی نێرینەو، هەر لەوێوە جیاوازن.

بەڵێ، لەڕووی فەسلەجیی و جەستەییەوە، لەچەند ڕوویێکەوە جەستەی پیاو و ئافرەت لێك جیان، هەروەها لەڕووی ناخیانەوە، ئافرەت هەندێ شتی پێ خۆشن، پیاو هەندێك شتی دیکەی پێ خۆشن، ئەوەی جێی گرنگیی پێدانی ئافرەتە جیایە، لەوەی جێی گرنگی پێدانی پیاوە، ئافرەتێك و پیاوێك بەرە شوێنێك، دوایی لەهەرکامیان بپرسە: چیت دی؟ پیاوەکە باسی هەندێك شت دەکا، کە لەگەڵ سروشتی پیاوان دا دەگونجێ و، ئافرەتەکەش باسی هەندێك شت دەکا، کە لەگەڵ سروشتی ئافرەتاندا دەگونجێ، هەرکامیان جێی بایەخ و گرنگیی، جیایە لەوی دیکە.

لێرەدا مەبەستم ئەوە نیە بڵێم: ئافرەت و پیاو، دوو مەخلووقی جیان لە هەموو شتێك دا، بە دڵنیاییەوە خاڵی هاوبەشیان زۆرن، بەڵام شتێکی ئاشکرایە، یەکێکیان نێرەو یەکێکیان مێ یەو، ئەو نێرایەتیی و مێ یاتییەش، کۆمەڵێك سیفەت و تایبەتمەندیی جیاوازیان لێ پەیدا دەبن.

ئنجا بێگومان نێربوون و مێ بوون، لەخودی خۆیان دا، هیچ كامیان چاكیی (فضيلة)و نوقسانیی (نقيصة) نین، كەچی ئێستا وایان لێكراوە: دەڵێن: تاكو ئێستا هەر پیاو سالاریی بووە، ئنجا دەبێ بیكەینە ژن سالاریی، بەڵام بەدرێژایی مێژوو پیاوان زیاتر توانای ئەوەیان هەبووە سەركردایەتیی بكەن و، ببنە سەرۆكی دەوڵەت، یان ببنە جەنگاوەری جەنگ، زیاتر پیاوان وابوون، سروشتەكەیان وایە، ئنجا ئەگەر لە وڵاتانی مسوڵماننشین دا شەریعەت ڕێی لەژن گرتوە، فەرموون لە ئەمریكا كێ ڕێی لێ گرتوە! لە وڵاتانی دیكەی دنیا كێ ڕێی لێ گرتوە! كە مەگەر بە دەگمەن، ئەگەرنا ئافرەتێك نابێتە سەرۆكی دەوڵەوت، هەرچەندە ئایین و كلتووریش ڕێی لێ نەگرتوون!!

كەواتە ئافرەت و پیاو لە ئیسلامدا، لە هەموو شتێكدا یەكسانن، جگە لەوەی جیاوازیی سروشتیان دەیخوازێ، هەندێك شتی سروشتیان لێك جیایەو، ئەو لێك جیاییەش، مامەڵەی جیاواز دەخوازێ، ئەوە بەدەست ئێمە نیە.

ئنجا مەسەلەی جەندەر، دەڵێن: نابێ باسی نێرو مێ بكرێ! ئایا مرۆڤی وا هەیە نە نێر بێ، نە مێ بێ، مەگەر تووشی نەخۆشییەك بووبێ، ئەوەی كە نە نێرەو نە مێ، نێرەموك (خُنْثى) ، نەخۆشە ، ئەگەرنا مرۆڤی ساغ، یان نێرە، یان مێ یە! چونكە زۆرجار باسی ئەوەش دەكەن، دەڵێن: مرۆڤ بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەگەزەكەی! بەڵام بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەگەز، مرۆڤ، مرۆڤ نیە، مرۆڤ ئەگەر مرۆڤ بێ، یان نێرە یان مێ، یان ئەوەتا حاڵەتێكی نەخۆشیی و كەموكوڕییە، كە هیچیان نەبێ، یان هەردووكیانی یەكسان بن، كە لە شەریعەتدا ئەوەش باس كراوە، لەژێر ناوونیشانی: نێرەمووك (خُنْثى)دا.

بۆیە لەو بوارەدا ئێمە دەبێ لە دوو ڕووەوە وریا بین! هەم برایان، هەم خوشکان:

١- جارێ برایان لەوە وریا بن! کە ئێمە نابێ نکووڵیی لەوە بکەین، کە کۆمەڵگاکەمان لەزۆر ڕووەوە دواکەوتوویەو، لە مامەڵە لەگەڵ ئافرەتیشدا هەر دواکەوتوویە، نکووڵیی لەوەناکرێ: زۆر ماف هەن، شەریعەت بە ئافرەتی داون، بەڵام ڕێی لێ گیراوەو، ئەوە دەبێ ڕاست بکرێتەوە.

ئەگەر تەماشای کۆمەڵگای پێغەمبەر ﷺ بکەین، دەبینین: ئافرەتان ڕێ لەبەردەمیاندا ئاچووخ بووە، هەڵبەتە بە ئاسانییش، ئەوە دەستەبەر نەبووە، بەڵکو خەڵك ڕەخنەی گرتوە، چۆن وا دەبێ! گوتوویانە: تاکو ئێستا ژنان هیچ حیسابمان بۆ نەکردوون؟ بۆ نموونە: لە (صحيح البخاري)[1]دا هاتوە، کە عومەر (خوا لێی ڕازی بێ) گوتوویەتی: ئێمە لە مەککە حیسابمان بۆ ئافرەتان نەدەکرد، کە هاتینە مەدینە تەماشامان کرد ئافرەتان بەسەر پیاوەکاندا زاڵ بوون، یانی: مافیان پێدراوە، چونکە مەدینە کۆمەڵگایەکی ئیسلامییەو، دەوڵەتی مسوڵمانانە، بێگومان مەککەش کۆمەڵگای نەفامیی بووە، دەڵێ: ئێمە لەشاری مەککە هیچ حسابمان بۆ ئافرەتان نەدەکرد، تاکو هاتینە مەدینە، دەڵێ: ڕۆژێك لە خێزانم تووڕە بووم گوتم: چۆن دەبێ تۆ قسە لە قسەی پیاواندا بکەی؟ گوتی: دەنا هاوسەرانی پێغەمبەر ﷺ قسەی لەگەڵدا دەکەن و، وەڵام و ڕەددی قسەی دەدەنەوەو، قسە لە کاروباری دا دەکەن! عومەر گوتی: ئەگەر وابێ (حفصة) بە هیلاك چووە، [(حفصة) کچی عومەر بوو

---

(١) صحيح البخاري: ٥٥٠٥ .

(خوا لێیان ڕازی بێ)]، چۆن ڕەددی پێغەمبەر ﷺ دەداتەوەو، قسەی لەگەڵدا دەکات و، ڕەخنەی لێ دەگرێ و تێبینیی دەڵێ؟!

لە ڕاستییدا ئەو شتانەی کە کلتووری سەقەتی کۆمەڵگاو، پەروەردەی سەقەتی کۆمەڵگاو، عادەت و نەریتی ناشەرعیی کۆمەڵگا، لەسەر ئافرەتی سەپاندوون و دەست و پێیان بەستوە، دەبێ لایانبەرین، ئنجا ئەوە چاکەو خێرپێکردن نیە کە وا بکەین، بەڵکو ئەوە ئەرکێکی شەرعییە.

٢- بەڵام لەلایەکی دیکەشەوە: ئافرەتانیش دەبێ وریا بن! چونکە ئەوەی کە عەلمانییەکان دەیڵێن:

یەکەم: پێچەوانەی سروشتی پیاوو ئافرەتە.

دووەم: پێچەوانەی بەرژەوەندیی ئافرەتان خۆشیانە.

ئێستا لە ئەورووپا، لە ئەنجامی ئەوەدا کە پێیان وایە ئافرەت دەبێ ئیشی پیاوان بکاو، وەك پیاو بکات، ئنجا لەگەڵیدا یەکسان دەبێ! ئافرەتیان بردۆتە مەیدانێکەوە بۆ پێشبڕکێ لەگەڵ پیاودا کە مەیدانی پیاوەو، بێگومان هەر پیاو پێشێ دەکەوێتەوە، ئایا ئافرەتێك و پیاوێك وەك یەك کۆڵی قورسیان بۆ هەڵدەگیرێ؟! یان وەك یەك هەندێك کاری فیکرییان بۆ دەکرێ؟! وەك چۆن ئەگەر پیاویش لە مەیدانێکدا کە هی ئافرەتە، پێشبڕکێی لەگەڵ بکات، ئافرەت پێش دەکەوێتەوە.

ڕاو هەڵوێستی هاوسەنگیش لەوبارەوە ئەوەیە، کە پیاوو ئافرەت:

١) هەردووکیان مرۆڤن.

٢) هەردووکیان بەندەی خوان.

٣) هەردووکیان بەرپرسیارن بەرامبەر بە کۆمەڵگا.

وەك خوای دادگەر لە ئایەتی ژمارە (٧١)ی سوورەتی (التوبة)دا، زۆر جوان ڕوونی دەکاتەوە:

﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ ﴾ التوبة.

واتە: پیاوانی بڕوادارو ئافرەتانی بڕوادار، هەندێکیان دۆست و پشتیوانی هەندێکیانن: فەرمان بە هەرچی پەسندە دەکەن و، ڕێگریی لەهەرچی ناپەسندە دەکەن و، نوێژ بەرپادەکەن و، زەکات دەدەن و، فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن، ئەوانە خوا بەزەیی پێیان دا دێ، بێگومان خوا زاڵی کارزانە.

ئەو شەش بوارە ئەرکی هاوبەشن، بەڵام هەندێك ئەرکی دیکە هەن، بە ئافرەت نەبێ جێ بەجێ ناکرێن و، هەندێکیشان بە پیاو نەبێ جێ بەجێ ناکرێن.

کەواتە: دەبێ پیاو و ئافرەت لە ئەرکە هاوبەشەکاندا پێکەوە هاوکار بن، بۆ ئەرکە تایبەتەکانیش: پیاو ئەرکی خۆی جێ بەجێ بکا، ئافرەتیش ئەرکی خۆی جێ بەجێ بکا، نە کارکردن لە دەرەوەی ماڵ لە ئافرەت قەدەغەیە، بە ئەدەبی شەرعییەوە، نە هاوکاریی کردنی پیاو بۆ بەڕێوەبردنی ماڵ و منداڵی خۆی، لە ماڵەوە قەدەغەیە، ئەویش دیسان لە سنووری شیاوی خۆیدا.

شایانی باسە دواندنەکان (خطابات)ی قورئانیش گشتیین، بۆ هەردوو ڕەگەزەکە: وەك:

١) ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ﴾ - ئەی خەڵکینە - ، ڕۆژێك (أم سلمة) (خوا لێی ڕازی بێ) خێزانی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ، قژداهێنەر (ماشطة) یێك، سەری دادەهێنا، گوێی لێ بوو، گوترا: (یا أیهاالناس)، گوتی: تۆزێ دووربکەوە، با بچم بزانم پێغەمبەر چی دەفەرموێ؟ ئەویش گوتی: دەفەرموێ: [یا أیهاالناس] بانگی تۆ ناکات، تەنیا بانگی پیاوان دەکات! گوتی: (أنا من الناس) منیش لە خەڵکم، ئافرەتەکە وایزانیوە: وشەی (الناس) تەنیا پیاوان دەگرێتەوە[1].

٢) ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ﴾ - ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! - ، هەموو زانایانی ئوصولی فیقە دەڵێن: ئەو صیغەیە پیاو و ئافرەت دەگرێتەوە.

٣) ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ ﴾ ئەی مرۆڤ!

٤) ﴿ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ ﴾، ئەی وەچەی ئادەم!

ئەم صیغانە گشتیی و گشتگیرن، بۆ هەردووك ڕەگەزەكە بێ جیاوازیی.

---

(١) صحيح مسلم: ٢٢٩٥، و شرح صحيح مسلم للنووي، ج ١٥ ص ٥٦ .

مەسەلەی پێنجەم: کۆمەڵگایە کە شەریعەت پیادە دەکا:

بە بۆچوونی من لەسەدا نەوەد (٩٠٪)ی شەریعەت، کۆمەڵگا بۆخۆی خۆبەخشانە جێ بەجێی دەکات و، لەسەدا دە (١٠٪)ی دەستەڵاتی سیاسیی جێ بەجێی دەکات.

کەواتە: نابێ لە شەریعەتەوە ڕامێنین، حوکمەکانی پەك بخرێن، بەبیانووی نەبوونی دەوڵەت و قەوارەی سیاسییەوە!

جارێ شەریعەت یانی: ئیسلام هەمووی، ئەو چەمك و واتایەی کە خوا (سبحانە وتعالى) وشەی شەریعەتی پێ بەکارهێناوە، لە قورئاندا، ئەوەیە:

١) ﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾ المائدة: ٤٨.

٢) ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ ﴾ الجاثية: ١٨.

٣) ﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓ ۖ أَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلدِّينَ ﴾ الشورى: ١٣.

٤) ﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ ﴾ الشورى: ٢١.

وشەکانی: (شرعة) و (شريعة) و (شرع) لەو چوار شوێنانەو، هەر شوێنێکی دیکەش لە قورئان دا، یانی هەموو ئیسلام، ئنجا ئایا هەموو ئیسلام، چ پەکی لەسەر دەسەڵات کەوتوە؟ ئایا مسوڵمانان هەر کات دەسەڵاتیان نەکەوتە دەست و، قەوارەی سیاسییان نەبوو، مانای وایە: بوردراون لەوەی کە پابەند بن بە ئیسلامەوە؟! بێگومان، نا، چونکە: ئیسلام: ئیمان و عەقیدەکەی بە تاکەکان هەڵدەگیرێ، هەروەها عیبادەت و دروشمەکان، ڕەوشتە شەخصییەکان، ئەدەبە کۆمەڵایەتییەکان، حەڵاڵ و حەرامە بنەڕەتییەکان، کە پەکیان لەسەر دەوڵەت نەکەوتوە، هەموویان دەبێ جێ بەجێ بکرێن، بەبۆچوونی من ئەوەی دەمێنێتەوە، پەڕاوێزێکی لە سەدا دە (١٠٪)یی، یان کەمترە، بۆ دەسەڵاتی سیاسیی، ئەویش ئەو یاسا شەرعییانەن، کە بەبێ دەستەڵات جێ بەجێ ناکرێن، وەك: سزای تۆڵە، سزای دزیی، سزای ڕێگریی، سزای داوێن پیسیی، سزای بوختان کردن، ئەو سزایانە، کە دەبێ دەسەڵاتی سیاسیی بیانچەسپێنێ، هەروەها ڕێگرتن لە زوڵم و چەسپاندنی دادگەریی و، دابین کردنی پێداویستییەکان، ئەوانە دەوڵەت مولزەمە کە جێ بەجێیان بکات، بەڵام زۆربەی هەرە زۆری حوکمەکانی شەریعەت، لەلایەن کۆمەڵگاوە، خۆبەخشانە دەبێ جێ بەجێ بکرێن.

کەواتە: بەبێ هەبوونی کۆمەڵگایەکی مسوڵمان، قسەکردن لە جێ بەجێ کردنی شەریعەت، شتێکی زیادەیە، دەبێ کۆمەڵگایەك هەبێ، ئنجا ئەو کۆمەڵگایە، زۆربەی هەرە زۆری شەریعەت: سەدا نەوەد (٩٠٪)ی خۆی جێ بەجێی دەکا، ئەوی دیکەش دەمێنێتەوە، تاکو دەسەڵاتێکی سیاسیی پەیدا دەبێ و جێ بەجێی دەکا، بۆیە ئەگەر کۆمەڵگایەکی مسوڵمان نەبێ، کە زۆربەی هەرە زۆری شەریعەتی

بۆخۆی جێ بەجێ کردوە، قسە کردن لە جێ بەجێکردنی شەریعەت، لەجێی خۆی دا نیە.

بۆیە زۆر گرنگە ئێمە جارێکی دیکە تەماشای کۆمەڵگاکەی خۆمان بکەینەوە، بەڵێ کۆمەڵگاکەمان وادانراوە کەمسوڵمانەو لەسەر ئیسلام حیسابە، بەڵام ئایا چەندی بە ئیسلام ڕازییە؟! زۆرجار بیردەکەمەوە: ئایا ئەو خەڵکە، هەمووی بۆ نموونە: ڕەوشتی ئیسلامیی، وەك لە قورئان و سوننەتدا هاتوە، هەمووی قبووڵە؟ یان هەر ئەوەندەی قبووڵە کە لەگەڵ ئارەزووی ئەودا دەگونجێ، یاخود زەرەری بۆ بەرژەوەندییە ناشەرعییەکانی ئەو نیە؟ یانی: با خۆمان بەوە هەڵنەخەڵەتێنین، بڵێین: میللەتەکەمان هەمووی مسوڵمانە، ئەدی بۆچی ئێستا ئاوا بەجێماوو شپرزین؟! بەڵێ میللەتەکە هەمووی مسوڵمانە، بەڵام چەندی لە ئیسلام تێگەیشتوە، چەندی بۆ پابەندیی بەئیسلامەوە ئامادەیە؟! تەماشای کۆمەڵگای پێغەمبەر ﷺ بکەن! لە جەنگی ئوحوددا سێیەکی سوپایەکە، گەڕایەوە لەگەڵ (عبدالله بن أبي بن سلول)[1]دا، لەڕیوایەتێکدا هاتوە دەڵێ: (فما کان بأقل الجمعين)، ئەوانەی کە لەگەڵ (عبدالله بن أبی بن سلول) گەڕانەوە، کەمتر نەبوون لەوانەی کە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ چوو بوون، لە گەرمەی جەنگدا!! ئنجا ئەو هەموو موناfیق و دڵ نەخۆشانە، کە ئەو هەموو ئایەتانە دەربارەی نیفاق و موناfیق و دڵ نەخۆشەکان هاتوون!

ڕۆژێك زانایەك لە حەسەنی بەصرایی (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) دەپرسێ، ئەرێ ئیمام لە بەسرا، هیچ موناfیقت پێ شك دێن؟

---

(١) السيرة النبوية لإبن هشام ، ج ٣ ص ١٥، ١٦ .

[بێگومان مەبەستی کەسێك نەبووە: سیفەتی نیفاقی تێدابن، چونکە مسوڵمانانێك کە بەسیفەتەکانی مونافیقەکانەوە گیرۆدە دەبن، کەم نین، بۆ نموونە: درۆ کردن، خیانەت، بێ بەڵێنیی] ئەویش دەڵێ: وامزانی جەنابت زۆر شارەزای، بڕوا بکە مونافیقەکان لە بەسرا بچنە دەرێ، سامێی لێ دەکەی وا چۆڵ دەبێ! بێگومان، ئەو مەبەستی ئەوانەش بووە کە سیفەتی ئەهلی نیفاقیان تێدایە.

مەبەستم ئەوەیە: با پێمان وا نەبێ ئەو کۆمەڵگاو خەڵکە هەمووی مسوڵمانی تەواو عیارەو، هەر ئەوەی دەوێ: ئێمە دەسەڵاتێکمان هەبێ و شەریعەتی بەسەردا پیادە بکەین! نەخێر پێم وایە دەبێ لە بواری تێگەیاندن و پێگەیاندنی خەڵك و، بۆ لای خوا بانگکردنەوەیان و، بە ئیسلام ئاشناکردنەوەیان و، ئیقناعکردنەوەیان و، ئیسلام لە لا شیرین کردنیان دا، دەبێ کاری جیددیی بکەین و، بۆ جێ بەجێ کردنی شەریعەت، پێویستە لەوێوە زەمینەسازیی بکرێ.

مەسەلەی شەشەم: سـزا شەرعییەکان، کۆتا حوکمـەکانی شـەریعەتن:

بەڕێزان! ئەمیش مەسەلەیەکە زۆر گرنگە، کە بەڕاست و دروستیی لێی تێبگەین: سزا شەرعییەکان (العقوبات الشرعية) دواپین حوکمەکانی شەریعەتن کە: پاش زەمینە بۆ ڕەخسانیان، پیادە دەکرێن، ئەویش دوای ئەوە کە کۆمەڵگا فێر کراوە، پەروەردە کراوە، پێداویستییەکانی بۆ دابین کراون.

ئایا بەڵگەمان چییە لەو بارەوە؟!

١) تەماشا بکەن! لە سووڕەتی (النور)دا: ١- سزای زینا، ٢- سزای بوختان، ٣- سزای لیعان، ٤- هەروەها باسی پۆشاك لەبەر کردن و، ٥- باسی مۆڵەت خواستن بۆ چوونە ماڵی یەکدی، ٦- باسی کۆمەڵێکی دیکە لە حوکمە شەرعییەکان کراوە، ئەو سووڕەتەش لە ساڵی پێنجەم و شەشەمی کۆچییدا دابەزیوە.

٢) هەروەها لە سووڕەتی (المائدة)دا: کە دایکمان عائیشە خوا لێی ڕازی بێ، دەڵێ: دوا سووڕەتە — کە پێکەوە — دابەزیوە، هیچ مەنسووخی تێدا نیە: ١- سزای دزیی، ٢- سزای ڕێگریی، ٣- سزای قەتڵ، ٤- قەدەغەکردنی یەکجاریی مەیخۆریی و قومارو یانسیب، ئەوانە هەموویان لەو سووڕەتەدا هاتوون، کە لەساڵی حەوتەم و هەشتەمدا دابەزیوە، چونکە دوای صوڵحی حودەیبیە دابەزیوە، بە بەڵگەی ئەو ئایەتەی کە دەفەرموێ:

﴿ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ أَن صَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ أَن تَعۡتَدُواْ ﴾ (المائدة: ٢).

واتە: با ڕق لێبوونەوەتان لە کەسانێك کە ئێوەیان لە مزگەوتی حەڕام قەدەغە کردو گێڕایاننەوە، واتان لێ نەکات دەستدرێژیی بکەن.. ئایا کەی موشریکەکان مسوڵمانانیان، لەسەردانی مزگەوتی حەرام (المسجد الحرام) گێڕایەوەو، نەیانهێشت بچن؟ بێگومان لە ساڵی شەشەمی کۆچیی دا، کە صوڵحی حودەیبییەی لێ کەوتەوە.

کەواتە: وەك گوتمان: سزا شەرعییەکان لە کۆتا ڕۆژگارو سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ دابەزیون، دوای ئەوەی خەڵك تێگەیەندراوەو، پێگەیەندراوە، وشیار کراوەتەوە، هەروەها دوای ئەوەی پێداویستییەکانیان بۆ دابین کراون! بەڵێ جێبەجێکردنی شەریعەت، لە سزادانی خەڵکەوە دەست پێ ناکات، بەڵکو لە دابین کردنی پێداویستییەکانیان و، لە پەروەردەو فێرکردنەوە، لەوە دەست پێ دەکا، ئنجا دوایی هەر کەسێك مەترسیی بوو بۆ سەر:

١) ژیانی خەڵك،

٢) نەفسی خەڵك،

٣) نامووسی خەڵك،

٤) ئابڕوو و کەرامەتی خەڵك،

٥) ماڵ و سامانی خەڵك،

٦) هێمنیی و ئاسایشیی خەڵك.

شەریعەت سزای بۆ دیاریی کردوە.

مەسەلەی حــــەوتەم و کۆتایی: بنەمــــا گرنگـــەکانی کاری ئیسلامیی سەرکەوتوو:

پێم وایە: کاری ئیسلامی سەرکەوتوو، دەبێ ئەو حەوت بنەمایەی خوارەوە، ڕەچاو بکا:

١) پلە پلەیی (التدرج).

٢) دیاریی کردنی لەپێشترەکان (تحدید الأولویات)، چ شتێك لەپێش چ شتێکەوە بێ؟

٣) ڕەچاوکردنی هاوسەنگییەکان (الموازنات).

٤) لەبەرچاوگرتنی دەرئەنجەمانەکان.

وەختێ حوکمێکی شەرعیی جێ بەجێ دەکرێ، چی لێ دەکەوێتەوە؟ یان فەرمان بە چاکە، یان نەهی لە خراپە، چی لێ دەکەوێتەوە؟ دەبێ لەبەر چاوی بگرین، نەك من ئاوا دەکەم و، چ دەقەومێ با بقەومێ!

٥) باش تێگەیشتنی واقیع (فقە الواقع).

٦) لەبەرچاوگرتنی ئەو ڕاستییە، کە خوا حەز ناکا نیعمەتەکانی قەدەغە بکرێن و، بازنەی حەڕامەکان فراوان بکرێ.

٧) بناغە لە خواپەرستییەکاندا، بریتیە لە ڕێ لێ گیران و، بناغە لە هەڵسوکەوتەکاندا بریتیە لە ڕێپێدران و، دەستکراوەیی.

ئێستاش با سەروتیشك بخەینە سەر هەركام لەو حەوت بنەمایە:

١- پلەپلەیی (التدرج):

پلەپلەیی یاسای خوایە لە دروستكراوی داو لە فەرمانی دا:

أ) لە دروستكراو (خلق)ی خوادا:

خوا هیچ شتێكی دروست نەكردوە، مەگەر پلە پلە، بۆ نموونە:

١- مرۆڤ، (نطفة) یەكە، و دەبێتە (عَلَقة)و، دەبێتە (مضغة)و تا دوایی.

٢- هەروەها درەخت، پێشێ پنجە گیایەكە، چەكەرە دەداو، دوایی گەورە دەبێ.

٣- هەروەها ئاسمانەكان و زەوی، خوا بە شەش قۆناغ خوڵقاندوونی.

ئەوەی باسی پلەپلەیی نەكرابێ بۆ دروستكردنی، تەنیا ڕووحە، ڕووحیش خوا لەبارەیەوە دەفەرموێ: ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّي ﴾ (الإسراء: ٨٥)، واتە: لە بارەی ڕووحەوە پرسیارت لێدەكەن؟ بڵێ: ڕووح لە كاری پەروەردگارمە.. وا پێ دەچێ ڕووح بە فەرمانی ڕاستەوخۆ، خوا دروستی كردبێ، ئێمە نازانین ڕووح چییە، بەڵام ئەوەی كە ئێمە پێی ئاشناین، ئەو دروستكراوانە هەموویان، خوا بەشێوەی پلە پلەیی دروست بوون.

ب) لە فەرمانی خوادا:

شەریعەتی خواش دیسان پلە پلەیی ڕەچاوكردوە.

با نموونەیەك بێنینەوە: قەدەغەكردنی شەڕاب و قومار، بەتایبەتی شەڕاب، كە بە چوار قۆناغ قەدەغە كراوە:

١- یەکەمین ئایەت لە سوورەتی (النحل)دا ئاماژەی پێ دەکا، کە دەفەرموێ: ﴿وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلْأَعْنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ (النحل: ٦٧).

واتـــە: لە ترێ و لە خورمـــا ماددەی ســـەرخۆشکەر و، ڕزقێکی باشیشی لێ دروست دەکەن، (کە مێوژو دۆشاو و باسووق و سجووق و ...هتدە).

٢) دوایی خوای پەروەردگار لە سوورەتی (البقرة)دا، ئاماژەیەکی دیکەی پێ دەکات: ﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ﴾ (البقرة: ٢١٩).

واتە: لەبارەی مەیی و قومارەوە پرسیارت لێدەکەن؟ بڵێ: گوناهێکی گەورەیان تێدایەو، چەند سوودێکیش بۆ خەڵك، بەڵام گوناهەکەیان لە سوودەکەیان گەورەترە.

٣) پاشان لە سوورەتی (النساء)ش دا، فەرمووی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْرَبُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا۟ مَا تَقُولُونَ﴾ النساء: ٤٣.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! بەسەرخۆشیی توخنی نوێژ مەکەون، هەتا دەزانن چی دەڵێن..

٤) قۆناغی چواردم و کۆتایی ئەوەیە کە خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (المائدة: ٩٠).

بەدڵنیاییی مەی و قومارو بتەکان و یانسیب، پیسن، لە کردەوەی شەیتانن، لێیان دووربکەونەوە، بەڵکو سەرفراز بن.

جاروبار کە خەڵکی شەڕاب خۆر لە مەجلیسدا دەبن، دەڵێن: ئەها مامۆستا! خوا نەیفەرمووە: مەیخۆنەوە، فەرموویەتی: [فَٱجۡتَنِبُوهُ]!، بەڵام بێگومان خوا بۆیە وایفەرمووە:[فَٱجۡتَنِبُوهُ] چونکە ئەم تەعبیرە یانی: مەیکڕن، مەیفرۆشن، دروستی مەکەن، مەیبەن، لەگەڵیان دامەنیشن، هەموو شتێکی پەیوەست بە شەڕابەوە دەگرێتەوە، یانی: هیچ جۆرە هەڵسوکەوتێك لەگەڵ شەڕابدا مەکەن، بەڵام ئەگەر فەرمووبای: (لاتشربوها) یانی: بەس مەیخۆنەوە، بەڵام ئێستا یانی: هیچ جۆرە مامەڵەیەکی پێوە مەکەن و لەگەڵدا مەکەن.

بێگومان ئەگەر پلە پلەیی ڕەچاو نەکەین، تووشی دەرەنجامی وا دەبین کە ناشەرعییە، ئاشکراشە بە بیانووی جێ بەجێ کردنی شەریعەتەوە، پێچەوانەی شەریعەت بجووڵێیەوەو، زیان بە شەریعەت و بە سومعەی شەریعەت بگەیەنی، تاوانێکی گەورەیە، خۆتان بینیتان: (داعش) ئەو خەڵکە سەرلێشێواوەی: موسڵ و ئەو شوێنانەیان بەدەستەوە بوو، چییان لێ هات! کە بەحیساب شەریعەتیان جێ بەجێ دەکرد! کە ئێستا مەگەر کەسێك جورئەتێکی زۆری هەبێ، ئەگەرنا ناوێرێ باسی تەطبیقی شەریعەت و حوکمی ئیسلام بکات، وایان ناشیرین کرد! کە پێم وایە دەستی موخابەراتی نێودەوڵەتیی و، هەندێك لەو دەوڵەتە بنەماڵەییە میراتییانەی لە پشتەوە بوو، ئەو گرووپەیان دروست کردن، یان لانی کەم ڕێی سەرهەڵدان و گەشەکردنییان بۆ خۆشکرد، تاکو تەوژمی ئیسلامیی ئیحراج و ناشیرین بکەن و، کارێکی وا بکەن خەڵك باسی شەریعەت و باسی حوکمی ئیسلامیی و، دەوڵەتی ئیسلامیی نەکات.

٢- دیارییکردنی لەپێشترەکان، چ شتێک دەبێ لە پێش چ شتێکەوە بێ؟

ئەمیش بنەمایەکی زۆر گەورەو گرنگەو، ڕەچاونەکردنی دەرهاویشتەی زۆر خراپی دەبن، با بۆ ڕوونبوونەوەی دوو نموونە بێنینەوە:

١) دایکمان عــائیشه (خوا لێی ڕازی بێ) وەك لە (صحیح البخاري) دا، هاتوە[1]: دەڵێ: ڕۆژێك یەکێك هات بۆ لای، گوتی: دایکی بڕواداران! موصحەفەکەی خۆتم پێ نیشان بدە، گوتی بۆچی؟ گوتی: موصحەفێکی لەبەر دەنووسمەوە، ئەویش زانی پێویستیی بە ئامۆژگاریی هەیە، بۆیە پێی گوت: خوا (سبحانه وتعالى) یەکەم جار سوورەتە کورتەکانی دابەزاندو، باسی بەهەشت و دۆزەخی کرد، ئەگەر خوا یەکسەر فەرمووبای: شەڕاب مەخۆنەوەو، دزیی مەکەن و، زینا مەکەن! دەیانگوت: هەرگیز واز لەو شتانە ناهێنین!

مەبەستی ئەوەیە سەرەتا خوا باسی ئیمان و عەقیدەو ڕاستییەکانی ئیسلامی کردوە، ئنجا دوایی فەرموویەتی: وابکەن و وامەکەن!

٢) لە (صحیح البخاري) و (صحیح مسلم)دا هاتوە:[2]

پێغەمبەر ﷺ کە موعازی کوڕی جەبەل (خوا لێی ڕازی بێ) دەنێرێ بۆ یەمەن، پێی دەفەرموێ: (إنك تَقْدَمُ على قوم أهل كتاب، فليكن أول ماتدعوهم إليه: شهادة أن لا إله إلا الله...)، واتە: تۆ دەچی بۆ لای کەسانێك کەخاوەن کتێبن، (بەحیساب خۆیان بە خاوەن دین دەزانن)، بەڵام با یەکەم شتێك کە تۆ ئەوانی بۆ بانگ دەکەی، بریتی بێ لە: شایەدییدان بەوەی: جگە لە خوا هیچ پەرستراوێك - ی هەق - نیە.

---

(١) صحيح البخاري: ٤٩٩٣.

(٢) صحيح البخاري٤٣٤٧ وصحيح مسلم: ٢٩.

چونکە ئەوان (عیسی)یان لەگەڵ خوا دەپەرست و، (عوزیر)یان لەگەڵ خوا دەپەرست، یانی: لە پێشتر(أولوية) ئەوەیە کە بانگیان بکەی بۆ خوابەیەکگرتن (توحید)، یانی: هەر کەسێك دەبێ بزانی داخۆ چ شتێك بۆی لە پێشترە، خۆت بزانە! چ شتێك باشترە و پێویستترە بۆ ئەوان، کار لەسەر ئەوە بکە.

٣- ڕەچاوکردنی هاوسەنگییەکان(الموازنات):

بەتایبەت هاوسەنگیی لەنێوان بەرژەوەندیی (مصلحة)و خراپبوون (مفسدة)دا، دەتوانین لەو بارەوەش زۆر نموونان بێنینەوە:

لە ژیاننامەی (إبن تیمیة)[1]دا هاتوە: ڕۆژێك خەڵکێکی لەگەڵدا دەبێ لە شاگردو قوتابییەکانی، بەلای کۆمەڵێك لە تەتەرو مەغۆلدا دەچن، شەڕاب دەخۆنەوە، دەڵێن: با بچین کەل وپەلەکانیان لێ بشکێنین و خواردنەوەکەیان لێ تێك بدەین، دیارە زۆر دەبن و دەتوانن لێیان تێك بدەن، ئەویش دەڵێ: لێیان گەڕێن، چونکە ئەوانە هەر سەرخۆش بن باشترە، ئەگەر سەرخۆش نەبن، دەچن ماڵی خەڵکی دەدزن و خوێنی خەڵکی بە ناحەق دەڕێژن! واتە: ئەو حاڵەی تێیدان، زیانی کەمترە، یانی: تۆ ئەگەر مەیخواردنەوەکەی لێ تێك بدەی، یەکسەر دابەستێتە نوێژێ، ئەوە زۆر باشە، بەڵام ئەوە ناکات و دەچێ خەریکی شتێکی خراپتر دەبێ، دەبێ: نەهی لە مونکەرێك بکەی، کە مونکەرێکی لەخۆی گەورەتر، یان وەك خۆی نەیەتەجێ، ئەگەرنا دروست نیە ئەو مونکەرە لا بەری، مادام بە مونکەرێکی وەك خۆی،

---

(١) بڕوانە: إعلام الموقعین عن رب العالمین: لابن القیم ، ج٣ ص ٧ .

یان لە خۆی گەورەتر شوێنی پڕ بکرێتەوە، یاخود: دەبێ فەرمان بە چاکەیەك بکەی، کە چاکەیەکی وەك خۆی، یان لەخۆی گەورەتر، بەهۆیەوە نەفەوتێ، ئەگەرنا قازانجت سەری مایەت دەخوات و لەسەری قەرزدار دەبیەوەو، ئەوەش دروست نیە.

پێشتریش ئەو فەرموودەیەمان[1] هێنا، کە: پێغەمبەر ﷺ بە دایکمان عائیشەی فەرموو: بۆیە دیواری کەعبە ڕاست ناکەمەوە، چونکە گەلەکەت لە ڕۆژگاری کوفرو شیرکەوە نیزیکن، واتە: نەوەك کێشەیەکیان بۆ دروست بێ، کێشەیەکی فیکریی و عەقیدەییان بۆ دروست ببێ، بۆیە ئەو مەعرووفە ناچەسپێنم، نەوەك مەعرووفێکی دیکەی لەخۆی گەورەتر لەدەست بچێ، یان مونکەرێکی بێتەجێ، کە زیان و گوناهی لە خێرو چاکەی مەعرووفەکە گەورەتر بێ.

٤- لەبەرچاوگرتنی دەرئەنجامەکان (إعتبار المآلات):

بەڕێـــزان!

ئەم بنەمایەش بنەمایەکی یەکجار گرنگ و گەورەیەو، ڕەچاونەکردنی دەرهاویشتەی زۆر خراپی دەبن، وەك چۆن لەبەرچاوگرتنی دەرەنجامەکان و تێخوێندنەوەیان، ئاکامی زۆر باشی دەبن.

جێی داخ و خەفەتیشە کە زۆرێك لەو گرووپ و تاقمانەی ناویان لەخۆیان ناوە (جیهادیی)، بەهۆی نەشارەزاییان لە شەریعەت و نائاشناییان و نا بەرچاوڕوونییان لەباری واقیعەوە، زۆرجاران خۆیان تووشی چۆرتم و هەڵەی کوشندەو بێڕەزا کردوە.

---

(١) صحيح البخاري: ١٥٨٦.

هەروەها وەك نموونەیەکی نیزیك و زیندووی هاوچەرخمان، دەتوانین ئاماژە بەهەندێك هەڵوێستی هەڵەو کرچ و کاڵی ئیسلامییەکانی میصر بکەین:

١) پەلەپەل کردنیان لە گۆڕینی زۆر شتی وڵاتەکەیان، کە ساڵەهای ساڵە سیکۆلاریستەکان خەڵکیان لەسەر ڕادەهێنن.

٢) سەرەتا ڕاگەیاندنی ئەوە کە بەتەمانین بەتەنیا حوکمڕانیی میصر بکەن و، دوایی ژیوان بوونەوەیان و ڕامالین (إکتساح)ی مەیدانی هەڵبژاردن!

٣) خەیاڵپڵاوکردنی حوکمڕانیی کردن بەبێ زەمینەسازیی و هەبوونی هێزی: سەربازیی، ئابووریی، ڕاگەیاندن، هەواڵگریی، دیبلۆماسیی... هتد.

دواییش دیتمان چ دەرەنجامێکی خراپ پەیدا بوو!!

کەواتە: زۆر گرنگە سەرەنجامەکان بخوێنینەوە و، هەر ئێستامان لەبەر چاو نەبێ، جاری وایە: لە ئێستادا دەتوانی پاڵەوانییەتییەك بنوێنێ، پاڵەوان بازییەکی باش بکەی، بەڵام دوایی چی لێ دێ! وەك کەسێك کە لە شوێنێکی بەرز خۆی هەڵدەدا، هەتا بەهەواوەیە خۆشە، بەڵام کە دەگاتە عەرزێ، هەموو لەشی دەشکێ!

٥- باش تێگەیشتنی واقیع (فقه الواقع):

بابۆ ڕوونکردنەوەی چەمکی باش تێگەیشتنی واقیع، چەند وێنەیەکتان بۆ دێنمەوە:

١) نموونەی یەکەم: (نهى رسول الله ﷺ عن أكل لحوم الضحايا بعد ثلاث، قال عبدالله بن أبي بكر: فذكرت ذلك لعمرة، فقالت: صدق، سمعت عائشة، تقول: دفَّ أهل أبيات من أهل البادية حضرة الأضحى زمن رسول الله ﷺ، فقال رسول الله: ادَّخروا ثلاثاً، ثم تصدَّقوا بما بقي، فلما كان بعد ذلك قالوا: يا رسول الله! إن الناس يتَّخذون الأسقية من ضحاياهم، و يحملون منها الودك، فقال رسول الله ﷺ: وما ذاك؟ قالوا: نهيت أن تؤكل لحوم الضحايا بعد ثلاث! فقال: إنما نهيتكم من أجل الدافة التي دفت، فكلوا و ادخروا و تصدقوا). رواه مسلم: ١٩٧١. پوختەی واتایەکەی و جێی مەبەستمان، ئەوەیە کە: پێغەمبەری خوا ساڵێك لە دوای سێ ڕۆژان زیاتر پاشەکەوتکردنی گۆشتی قوربانیی قەدەغەکردەوە، بەڵام ساڵی داهاتوو، فەرموویەتی: (كلوا وادَّخروا و تصدَّقوا، إنما نهيتكم من أجل الدافة التي دفَّتْ)، واتە: بخۆن و پاشەکەوتیش بکەن (پارساڵ) لەبەر ئەو خەڵکە غەوارەو هەژارەی هاتبوونە ئێرە، بۆیە لێم قەدەغەکردبوون.

کەواتە: لە ئەنجامی گۆڕانی واقیعەکەدا، پێغەمبەری خواش هەڵوێست و حوکمەکەی، یان فەتوایەکەی گۆڕاوە.

٢) نموونەیەکی دیکە: لە فەرمایشتی ڕاست(صحيح)دا هاتوە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (كنتُ نهيتكم عن زيارة القبور، فزوروها، فإنّها تُذَكِّرُهُ بالآخرة). رواه مسلم: ٩٧٧، و أبوداود: ٣٢٣٥، والنسائي:

٢٠٣٢ و لفظ: (فإنها تُذَكِّرُ بالآخرة) ليس في (صحيح مسلم). واتە: پێشتر لێم قەدەغەکردبوون بچنە سەرگۆڕستان، بەڵام ئێستا بچن، چونکە دوارۆژتان دەخاتەوە یاد.

پێشێ نەهی لێ کردوون بچنە سەر گۆڕستان، پیاوان و ئافرەتان هەموویان، دوایی فەرموویەتی: بچن، بۆیە پێشێ نەهی لێ کردوون، چونکە مەزەننەی ئەوەی لێ کردوون، لە ڕۆژگاری شیرك و کوفرەوە نیزیکن، نەوەك لە قەبرەکان بپاڕێنەوە، دوایی کە زانیویەتی ئیمان و تەوحید لە دڵیاندا چەسپاوە، ڕێی داون، چونکە: ئەو مەبەست و ئامانجە گرنگەی کە بیرکەوتنەوەی ئاخیرەتە، دێتە دی و، ئەو مەفسەدەیەشی لێ پێشبینیی ناکرێ، کە پێشتر پێشبینیی دەکرا.

٣) وێنەیەکی دیکە: پێغەمبەر ﷺ نەهی کردوە لە دەفرێك دا ئاو بخورێتەوە، کە پێشتر شەڕابی تێدابووە، دوایی لە مەقامێکی دیکەدا، ڕێی دا، تێیان دا بخورێتەوە، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ پێشتر وات فەرمووە! فەرمووی: (إنَّ الظروف لا تُحِلُّ، ولا تُحَرِّمُ، ولكن كلُّ مسكرٍ حرام..)[1]، واتە: قاپ و قاچاخ هیچ شتێك حەڵاڵ و حەڕام ناکات، بەڵام هەموو سەرخۆشکەرێك قەدەغەیە.

واتە: ئێوە بەو دەفرانەوە ڕاهاتبوون، نەوەك کابرا کە تازە شەڕابی خواردۆتەوە، هەرکات ئاویان بۆ هێنا، مەیلی بۆ شەڕاب بچێتەوە، وەك کابرای جگەرە کێش، بۆنی جگەرەی بۆ دێ، دەڵێ: جگەرەیەکم بدەنێ.

---

(١) أخرجه ابن حبان في الصحيح: (١٧٩/١٦) و البيهقي (٦٤/٥) بنحوه.

٤) هەروەها مەسەلەی نرخ لەسەر شت دانان (تسعیر)، هاوەڵان داوایان لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد، نرخیان بۆ لەسەر شمەك و خۆراك دابنێ، بەڵام ئەو ئامادە نەبوو، نەوەك تووشی ستەم ببێ، وەك لەم فەرموودەیەدا هاتوە: (عن أنس قال: غلا السعر في المدينة على عهد رسول الله ﷺ، فقال الناس: يا رسول الله! غلا السعر، فَسَعِّر لنا! فقال رسول الله: إن الله هو المسعِّر القابض الباسط الرازق، و إني لأرجو أن ألقى الله، و ليس أحد منكم يطلبني بمظلمة في دم و لا مال). رواه الخمسة إلا النسائي و صححه ابن حبان، سنن أبي داود: ٣٤٥٠، و سنن الترمذي: ١٣١٤، و مسند أحمد: ٢٧٦، و سنن ابن ماجه: ٧٢٠، و الدارمي: (٢/٢٤٩). و الألباني في صحيح الجامع الصغير) (١٣٥/٢).

بەڵام دوایی عومەر (خوا لێی ڕازی بێت) لەسەردەمی خۆیدا نرخی لەسەر شتەکان دانا.

ئنجا ئیمام مالیك لە (موطأ)ی خۆیدا لەو بارەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئەوەی کرد کە بۆ سەردەمی وی باش بوو، عومەریش ئەوەی کرد کە بۆ سەردەمی ئەو باش بوو، یانی: لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ بازرگانەکان بە ویژدان و، بە ئینساف بوون و، نرخی زیاتریان لەسەر شتان دانەناوە، دوایی کە بازرگانان بێ ویژدان بوون، دەبووایە دەسەڵات نرخ لەسەر شت دانێ، تاکو بابای فرۆشیار بە چوار قیمەت و شەش قیمەت شتەکەی نەفرۆشێ، قۆڵی خەڵکی ببڕێ! ئەو کاتە وا چاك بوودو، ئێستاش ئاوا چاکە.

٥) مەسەلەی سەفەری ئافرەت، ئەوە دیارە فەرموودەی پێغەمبەرە ﷺ دەفەرموێ: (لایحل لامرأةٍ تؤمن بالله واليوم الآخر تسافر مسيرة يوم

و ليلة إلا مع ذي محرم عليها)[١]. واتە: هەر ئافرەتێك بڕوای بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە، بۆی ڕەوانیە لە ڕێی ماوەی شەوو ڕۆژێك دا، بەبێ مەحرەم، سەفەر بکا.

بەڵام فەرموودەی پێغەمبەریشمان ﷺ هەیە دەفەرموێ: (عن عدي بن حاتم قال له رسول الله ﷺ حين وفد عليه: أتعرف (الحيرة)؟ قال: لم أعرفها، ولكن قد سمعت بها، قال: فوالذي نفسي بيده، ليتمن هذا الأمر حتى تخرج الظعينَةُ من الحيرة و تطوف بالبيت، في غير جوارِ أحدٍ)[٢]. واتە: بەو کەسەی گیانمی بەدەستە ئەم کارە (ئەم ئایینە) تەواو دەبێ و دەچەسپێ، هەتا ئافرەتی کەژاوەدار لە شاری حیرەوە بە تەنیا دەچێتە مەککە و تەوافی بەیت دەکات، بە بێ پارێزگاریی هیچ کەس.

کەواتە: ئافرەت بەتەنیاش دروستە سەفەر بکات، بەڵام کەی؟ (ليتمن الله هذا الأمر)، کاتێك ئەم دینە خوا تەواوی دەکاو هێمنیی و ئاسایش بەرقەرار دەبێ، ئنجا کە هێمنیی و ئاسایش بەرقەرار بوو، ئافرەت بەتەنێش سەفەر بکات، لێی قەدەغە نیە، فەرموودەکەی وا دەفەرموێ.

بەڵێ ئەم پرسانە پرسی پەرستشیی (تَعَبُّدي) نین، وەك نوێژی شێوان، کە هەردەبێ سێ ڕکات بێ، بەڵکو پرسی هەڵس و کەوتیین و، تەماشای حیکمەتەکەیان دەکەین: حیکمەتی چی بووە، کە ئافرەت نابێ بە تەنێ سەفەر بکات؟! حیکمەتەکەی ئەوەبووە کە ئەوکاتە نەك ژن، پیاویش بەتەنێ سەفەری کردبایە، ڕووتیان دەکردەوە، حیکمەتەکەی ئەوە بووە کە لە خۆی ترساوە، وڵات ئەمین نەبووە،

---

(١) صحيح البخاري: ١٠٨٨، و صحيح مسلم: ١٣٣٩ .

(٢) صحيح البخاري : ٧١١٤ .

ئەدی ئەگەر شێوازی سەفەر کردنەکەو وەزعەکە وابوو، کە ئافرەتی سەفەرکردو هیچ مەترسیی لەسەر نەبوو؟! بێگومان حوکمەکەی دەگۆڕێ، حیکمەتەکەی لەخۆترسانە، کە ترس نەما، مانای وایە حوکمەکەی دەگۆڕێ.

هەروەها دەتوانین زۆر نموونەی دیکە بێنینەوە.

٦- خوا حەز ناکا نیعمەتەکانی قەدەغە بکرێن و بازنەی قەدەغەکراوەکان فراوان بکرێ:

دەتوانین زۆر ئایەتان لەو بارەوە بێنینەوە، بۆ وێنە:

١) ﴿ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾ (یونس: ٥٩).

واتە: بڵێ، ئایا ئەو بژیوە دەبینن کە خوا بۆی دابەزاندوون، لەخۆڕا هەندێکی حەڕام و، هەندێکی حەڵاڵ دەکەن، ئایا خوا فەرمانی پێ کردوون، یاخود بوختان بکەن بەناوی خواوە؟!

٢) هەروەها فەرمایشتێکی پێغەمبەر ﷺ هەیە، دەفەرموێ: (إن الله تعالى فرض فرائض فلاتضيِّعوها، وَ حدَّ حدوداً فلا تعتدوها، و حرم أشياء، فلا تنتهكوها، وسكت عن أشياء رحمة لكم غير نسيان، فلا تبحثوا عنها...)[1]. واتە: خوای بەرز هەندێك شتی پێویست کردوون، زایەیان مەکەن و، هەندێك سنووری داناون، مەیانشکێنن و، هەندێك شتیشی قەدەغەکردوون، توخنیان مەکەون و، لە هەندێك شتیش گەڕاوە

---

(١) أخرجه الدارقطني : (١٨٥/٤) وهو حديث حسن.

لەڕووی بەزەییەوە بەرانبەرتان، نەك بە لەبیرچوون، لێیان مەکۆڵنەوە. (یانی: پرسیاریان لەبارەوە مەکەن).

هەڵبەتە لێرەدا پێغەمبەری خوا ﷺ ئامۆژگارییەکی گەورەو گرنگیی مسوڵمانان دەکات و دەفەرموێ: خوا هەندێ شتی واجب کردوەو، هەندێك شتیشی حەڕام کردوەو، هەندێك شتیش لێی گەڕاوەو، بێ دەنگیی لێ کردوە، لێیان مەکۆڵنەوە، لێیان مەپرسن، بۆچی؟ بۆ ئەوەی بازنەی قەدەغەکراوەکان فراوان نەبێ.

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (ذروني ما ترکتکم، فإنما أهلك الذين من قبلكم، كثرة مسائلهم و اختلافهم على أنبيائهم) صحيح مسلم: ١٣٣٧.

واتە: ئەوەی لێی گەڕاوم وازم لێ بێنن (لێم مەپرسن)، چونکە ئەوەی ئەوانەی پێش ئێوەی فەوتاند، زۆر پرسیارکردنیان و ڕاجیاییان بوو لەگەڵ پێغەمبەرانیان دا.

٣) گرنگە بزانین ڕووحی شەریعەت ڕووی لەوەیە کە خەڵك سەغڵەت نەکرێ، وەك خوای میهرەبان فەرموویەتی:

أ- ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج: ٧٨)، واتە: خوا سەغڵەتی نەکردوون، لە دینی خۆیدا.

ب- هەروەها فەرموویەتی: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ البقرة: ١٨٥.

واتە: خوا ئاسانیی بۆتان دەوێ و، قورسیی و نارەحەتیی بۆتان ناوێ.

ج- لە سووڕەتی (المائدة)ش دا، خوا (سبحانه وتعالى) فەرموویەتی:
﴿ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكُمْ ﴾ (المائدة:٦).

واتە: خوا نایەوێ سەغڵەتتان بکا، (کە دەفەرموێ لەجیاتی بەکارهێنانی ئاو بۆ دەستنوێژو غوسڵ، تەیەمووم بکەن)، بەڵکو دەیەوێ پاکتان بکاتەوە.

بەڵێ گرنگە ئێمە تێ بگەین کە ئاڕاستەی شەریعەت بەرەو ئەوەیە، کە خەڵك ئاسانکاریی بۆ بکرێ لە دینداریداو، سەغڵەت و نارەحەت نەکرێ.

هەروەها زۆریش گرنگە بزانین کە خوا (سبحانه وتعالى) هیچ شتێکی لە خەڵك قەدەغە نەکردوە، مەگەر بە زیان و زەرەریان بێ.

٧- بناغە لە خواپەرستییەکاندا ڕێ لێگیرانە و، لە هەڵسوکەوتەکاندا ڕێپێدانە:

(الأصل في العبادات: الحظر و المنع، والأصل في المعاملات أو العادات: الإباحة أو العفو)[1]. یانی: بناغە لەو شتانەدا کە مامەڵەیان پێ لەگەڵ خوادا دەکەین، ڕێ لێگیرانە (لە خزمەت خوادا، چ مامەڵەی فیکریی، کە ئیمان و عەقیدەیە، چ مامەڵەی کردەیی کە دروشمەکانن)، بناغە لەوانەدا ڕێلێگیرانە و قەدەغەکرانە و، ڕێپێدراو تەنیا ئەوەیە کە شەریعەت گوتوویەتی و، لەخۆوە بۆمان نیە، شتێك دابێنین، بەڵام

---

(١) بڕوانە: (القواعد النورانية الفقهية) لابن تيمية، ص ١١٢، هەروەها (أصول الفقه المهمة) لعبدالرحمن بن ناصرالدين السعدي، ص ١٠٥ ، ١٠٦.

بناغە لە هەڵسوكەوتی نێوان خۆماندا، ڕێپێدرانە، مەگەر پێچەوانەی دەقێكی شەرعیی بێ، ئەگەرنا ئەسڵ ڕەوایی و ڕێپێدرانە، خەڵك چۆن مامەڵە دەكەن، چۆن پێیان وایە بەرژەوەندییەكانیان بۆ دابین دەبن، با وابكەن.

(إبن القيم) ڕەحمەتی خوا لێ بێ، لە كتێبی: (الطرق الحكمية في السياسة الشرعية) و، لە كتێبی: (إعلام الموقعين عن ربِّ العالمين)[1]دا و، زانایانی دیكەش گووتوویانە: (أينما وجد العدلُ فثم شرع الله)، (أينما وجدت المصلحة فَثَمَّ شَرْعُ الله)، واتە: دادگەریی لەكوێ بێ، شەرعی خوا لەوێ یە، بەرژەوەندیی لەكوێ بێ، شەریعەتی خوا لەوێ یە.

لێرەدا دێمە كۆتایی ئەم تەوەری پێنجەم و كۆتاییەو، ئومێدم وایە ئەم تەوژمی ئیسلامییە، خوا پشتیوان بێت، ڕۆژ بە ڕۆژ، بەهۆی ئەوەوە كە ئێمە عەقڵ و دڵی خۆمان فراوانتر دەكەین و ئیمان و عەقیدەمان زیاتر دەچەسپێنین و، پابەندیی بە شەرع زیاتر دەكەین و، ئەخلاق و ڕەوشتی خۆمان جوانتر دەكەین و، لەگەڵ خەڵكدا حیكمەت و لێزانیی زیاتر بە خەرج دەدەین، ئەم تەوژمی ئیسلامییە زیاتر ببێتە جێگای ئومێدی ئەو خەڵك و جەماوەرە كە لە نێویاندا دەژین.

وصلى الله وسلم على محمد وعلى آله أجمعين

دوا پێداچوونەوە:
٥ / ڕەجەب / ١٤٤٠ك
٢٩ / ٢ / ٢٠٢٠ز
هەولێر

---

(١) إعلام الموقعين عن رب العالمين، ج ٤ ص ٤٧٣ .

ناوەڕۆك

هەڵسەنگاندنێکی کاری ئیسلامیی

ئـەم کتێبـە تەرخانکـراوە بـۆ هەڵسـەنگاندن (تقييم)ێکـی کارو جم و جۆڵی ئیسلامیی بەگشتیی و، دابەشمان کردوە بۆ پێنچ تەوەر:

1- پێناسەو پێویستیی‌و سەرگوزشتەی کاری ئیسلامیی.
2- چاوبەخۆداگێڕانەوە لەسەر ئاستی تاك و کۆمەڵ و کۆمەڵگا.
3- دە (10) سەرنج لەبارەی نێوەڕۆك و چۆنیەتیی کاری ئیسلامییەوە.
4- دە (10) هۆشداریی، لەبارەی مامەڵە لەگەڵ واقیع و دەوروبەردا.
5- حەوت مەسەلەی هەستیاری کاری ئیسلامیی.

هیواداریشـم تێکـڕای ئەوانـەی بەتەنـگ خەڵـك و کۆمەڵگایەکەیانـەوەن و، بەسـتەم‌و قۆرخکاریـی‌و قڕیـی‌و پڕیـی‌و لادان‌و تـاوان‌و تێکـدان، قەڵسـن و، بەتەمـان ئیـمان‌و ئیسـلام بکەنـە هەوێنـی کۆمەڵگایەکەیـان و، وەك ڕووحێکـی بەرجەسـتەیدا بکەنـەوە، بەهـرەی بـاش لـەم کتێبـە وەربگرن.

www.alibapir.net
/alibapir1
/alibapir

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە
هەولێر - شەقامی .٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
/TafseerOffice
+964 750 818 08 66
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com